

ITE

Satakunnassa

ITE-TAIDE ON...

- ITE-taide on oman aikamme suomalaista visuaalista nykykansantaidetta.
- ITE tulee sanoista Itse Tehty Elämä. ITE-taide on osa tekijänsä elämänpolkua.
- ITE-taide on rohkean yksilöllistä ja kekseliään omaperäistä.
- ITE-taide on tekijänsä elinympäristöön, kulttuuriseen taustaan ja kokemusmaailmaan sitoutuvaa taidetta – tapa elää esteettisiä arvoja korostavaa hyvää elämää.
- ITE-taidetta tehdään ja esitetään ensi sijassa taidemaailman ulkopuolella, tekijän omassa arjen ympäristössä.
- ITE-taide on osa kansainvälistä outsider-taiteen kenttää.
- ITE-taide on elävää nykykansantaidetta, ja siksi sen ilmenemisen muodot ovat jatkuvassa muutoksen tilassa.

ITE-taiteilijat ovat itseoppineita, mikä tarkoittaa sitä, ettei heillä ole taidealan koulutusta. ITE-taiteilijat eivät pidä ammattitaiteilijoita esikuvinaan tai tarvitse ohjausta ja harrastuspiirin tukea taiteensa tekemiseen.

SEURAA NÄITÄ KANAVIA

Maaseudun Sivistysliitto: www.msl.fi/itetaide

Tietoa ITE-taiteesta: www.itenet.fi

Facebook: [ITE-taide](#) ja [ITE Satakunnassa](#)

Instagram: [@itetaide](#)

ITE SATAKUNNASSA

Maaseudun Sivistysliitto toteutti satakuntalaisen ITE-taiteen kartoitushankkeen vuosina 2019–2021. ITE-taiteen kartoitukset ovat osa suomalaisen kulttuuriperinnön tallennusta ja esilletuomista, jota Maaseudun Sivistysliitto on tehnyt eri puolilla Suomea jo yli 20 vuoden ajan.

Työhön saatiin Euroopan Unionin maaseudun kehittämisrahoitusta maakunnassa toimivien Leader-yhdistysten kautta. ITE Satakunnassa -kirjan tekoa ovat tukeneet Keskitien säätiö ja Taiteen edistämiskeskus.

I T E

Satakunnassa

LUKIJALLE (VG & EV)	4
TUTKIJOILTA	6
TAPIO KOIVUKARI Satakuntalainen mielenmaisema ja ITE	6
HARRI KALHA Minä ITE – takana loistava tulevaisuus	10
RIIKKA HAAPALAINEN Satakunnan yllätys – ITE-taide yhteisöllisenä hoivana	14
MARTTI HONKANEN ITE- ja muun taiteen teoriat noin 1320–2020	18
JOHN MAIZELS ITE-taide brittisilmin	22
MINNA HAVERI Mihin perustuu outsider-taiteen ulkopuolisuus?	28
TAITEILIJAT	30
JORI TAPIO KALLIOLA Kapinallinen kaiken ikää (SK)	30
RISTO PALOMÄKI Panelian profeetta (VG)	36
VÄINÖ YLÉN Betoninen kuva-albumi (VG)	40
TUOMO SALONEN Yksi parhaista (VG)	46
MELKEIN UNOHTUNEITA TAITEILIJOITA Kotiseutumuseoiden notkuvat aarreaitat (EV)	50
LEEVI MAJA Paluu kotiin (VG)	54
IRJA ALINEN Irjan aliset maailmat (VG)	58
ULLAKAISA KAARLELA Ullakaisa Kaarlelan kirjailtu elämä (EV)	64
HANNA VIITALA Hanna Viitala ja ikiaikaiset naiseuden myytit (EV)	70
TEUVO JALONEN Paluumatkalla Paratiisiin (VG)	76
MAUNO SUONPÄÄ Pahkaparatiisin paroonin matkassa (EV)	80
ANTTI TUOMENTO Pelimannimäen maailmankaikkeus (VG)	86
AIRI KURONEN Hyvyys ja pahuus – Airi Kurosen piirustuksia (EV)	92
OSSI QVIST Sadan seikkailun Ossi (VG)	98
ANNA-LIISA SIIVONEN Joenmutkan unennäköjä (VG)	100
ARVO RAFAEL SANTONEN Pyhäjärven hiljainen mietiskelijä (VG)	104
PERTTI TOLONEN Ensimmäinen ITE-taiteilija? (VG)	108
ITE-MATRIKKELI (EV)	112
JULKAISIJALTA	127
ITE-taide näkyy ja kuuluu Suomessa ja kansainvälisesti (HK & RK)	127
KIRJOITTAJAT	128

KIRJOITTAJA: Veli Granö (VG) | Elina Vuorimies (EV) | Sini Kuvaja (SK) | Helka Ketonen (HK) | Raija Kallioinen (RK)

ITE SATAKUNNASSA © Kirjoittajat, valokuvaajat, Maaseudun Sivustysliitto. Helsinki, 2021.

PÄÄTOIMITTAJA JA KUVATOIMITTAJA Veli Granö **TOIMITTAJA** Elina Vuorimies **TOIMITUSKUNTA** Veli Granö, Raija Kallioinen, Helka Ketonen, Lauri Oino, Elina Vuorimies **KÄÄNNÖS** Kirsti Nurmela-Knox **ETUKANSI** Anna-Liisa Siivonen, kuva Veli Granö **TAKAKANSI** Hanna Viitala, kuva Veli Granö **TAITTO JA ULKOASU** Marko Mäkinen **ISBN** 978-951-9436-71-5 **JULKAISIJA JA KUSTANTAJA** Maaseudun Sivustysliitto **PAINOPAIKKA** Tallinna Raamatutrükikoja OÜ, Tallinna, 2021 **KIITÄMME TUESTA** Euroopan Unionin maaseuturahasto (Leader Pohjoinen Satakunta, Leader Ravakka, Leader Karhu-seutu, Leader Joutsenten Reitti, Leader Pyhäjärvisetu) sekä Keskitien säätiö ja Taiteen edistämiskeskus.

Sinikka Myllyviidan teos Karvian Kauhanevalla. Kuva: Veli Granö.

Edellisellä sivulla Veikko Jokisen *Tietäjä*. Kuva: Veli Granö.

Tämä kirja on yhteenveto Satakunnan maakunnassa vuosina 2019–2021 dokumentoidusta ITE-taiteesta ja sen tekijöistä. Vaikka ITE-taidetta on kartoitettu jo yli kaksikymmentä vuotta ja sen piirteiden piti olla meille jo tuttuja, järjesti tämä hanke suuria yllätyksiä.

ITE Satakunnassa -kartoitus ajoittui pääosin ITE-taiteen 20. juhlavuoteen 2020. Merkkipäivää vietettiin muun muassa Oulun ja Hämeenlinnan taidemuseoiden suurnäyttelyiden merkeissä mutta myös historiallisen poikkeavissa olosuhteissa. Koronapandemia siirsi ja kutisti näyttelyiden avajaisjuhliä. Katkerinta on ollut, ettei yleisö päässyt kunnolla tutustumaan esillä oleviin loistaviin teoksiin.

Epidemian torjunta on käytännössä lopettanut Suomen kulttuurielämän. Jo toista vuotta kestänyt sulkua on tuhonnut kulttuurielämän rakenteita ja toimintamahdollisuuksia. Onko vaara, että taudin mukana hävitämme arvokkaan palan yhteisöme sielua?

Iloksemme olemme huomanneet, ettei korona ole pystynyt lannistamaan ITE-taidetta. Päinvastoin, nythän taiteensa puurtajilla on ollut rauhan- ja uudet yhteiskunnalliset jännitteet tarjoavat monille taiteilijoille uutta kommentoitavaa ja myös monia syitä näkemyksensä kertomiseen.

Epidemia vaikutti myös Satakunnan ITE-taiteen kartoitustyöhön. Tapaamisia jouduttiin siirtämään ja perumaan kokonaan. Joku taiteilija on suruksemme ehtinyt menehtyäkin. Silti lähes kaikki alueelta löytyneet ITE-taiteilijat on haastateltu ja miltei kaikki valokuvattukin. Ja Satakunnasta on löytynyt hämmästyttävä määrä laadukasta omaehtoista taidetta. ITE-taiteen ”esiintymistiheys” on muuhun maahan verraten jopa poikkeavan suurta. Taiteilijoiden löytäminen on naapureiden ja asiastamme innostuneiden ansiota. Haluammekin kiittää kaikkia etsintätyössämme avustaneita!

Tutkijat tarkastelevat muuttuvaa ilmiötä

Mistä satakuntalaisen ITE-taiteen suuri määrä johtuu? Raumalainen kirjailija **Tapio Koivukari** hakee artikkelissaan vastausta maakunnan asukkaiden erikoisesta luonteenlaadusta, joka ei tosin omaehtoisen rönseylyn suhteen ole ennen mainetta niittänyt.

Kartoittajia on hämmästyttänyt myös uusi löytö: yhteisöllinen ITE-taide. Satakunnasta on löytynyt useita yhdessä toteutettuja ja yhteisön kanssa vuoropuhelua käyviä ITE-taiteen kohteita. Ilmiö kiinnostaa myös taiteen tutkimusta: yhteisötaidetta väitöskirjassaan käsitellyt **Riikka Haapalainen** tuo artikkelissaan omaehtoisen ITE-ilmiön vuoropuheluun yhteisötaiteen vakiintuneiden käytäntöjen kanssa.

Harri Kalha pohtii innostavassa artikkelissaan ulkopuolisen taiteen paikkaa taiteen ravintoketjussa. Hän tuo suomalaisen ITE-taiteen afrikkalaisen primitiivisen taiteen rinnalle ja vertaa niiden vaikutusta taiteen sisäkenttään. Hän toteaa ilmiöiden vahvan rinnakkaisuuden ja nimeää vauhdilla muodolliset ja historialliset esteet ylittävässä tekstissään afrikkalaisen taiteen osaksi ITEn tarinaa!

Martti Honkanen on osaltaan vastuussa ITE-taiteen menestystarinasta. Hän ryhtyi 1980-luvun lopussa pohtimaan taidemaailman ulkopuolisen taiteen määrittämisen ongelmaa ja kannusti Maaseudun Sivistysliittoa tarttumaan kansanomaisen luovuuden kartoitukseen. Onkin varsin sopivaa, että tutkija ja filosofi Honkanen tekee välitarkastuksen täysi-ikäiselle 20-vuotiaalle ITE-taiteelle. Mutta ehkä käy jälleen niin, että ITE-taide pujahtaa niin kriitikon kuin filosofinkin pyydyksestä ja jatkaa hilpeää matkaansa ja loputtomia muodonmuutoksiaan kokonaan määrittelijöistään välittämättä.

Minna Haveri on väitellyt ainoana Suomessa ITE-taiteesta ja perehtynyt muutenkin ulkopuoli-

sen taidemaailman käytäntöihin. Hänen painava puheenvuoronsa asettuu ajan henkeen, jossa vähemmistöjen ääntä kuunnellaan erityisen tarkalla korvalla. Hän kysyy, olisiko ulkopuolisen taiteen käsitteestä syytä luopua.

John Maizels muistelee artikkelissaan tutustumistaan suomalaiseen ITE-taiteeseen ja sen taustakaartiin. Maizels on maineikkaan Raw Vision-lehden päätoimittaja ja suuri vaikuttaja outsider-taiteen kansainvälisellä kentällä. Maizels ja hänen lehtensä ovat tarjonneet arvokkaan näköalan ilmiöön, ja hänen kunnioittava tapansa esitellä mitä erikoisimpia taiteilijoita on toiminut myös meidän mallinamme.

Uusia tekijöitä

Satakunta on osoittanut ITE-taiteen uusiutumisen voiman. Jos ITE aiemmin yhdistyi helposti ikääntyneiden miesten taiteiluun, on Satakunnasta löytynyt huomattava määrä rohkeasti visioitaan toteuttavia naisia – heitä on jopa kolmannes löytämistämme taiteilijoista. Ja millaisia taiteilijoita! **Anna-Liisa Siivonen, Hanna Viitala** ja **Airi Kuronen** – vain muutamia kansainvälisen laatutason lahjakkuuksia mainitaksemme.

Vaikka taiteen maailma palvoo hieman yksisilmäisesti nuoruutta, ITEn piirissä ikääntymistä ei lueta kenellekään haitaksi. Päin vastoin: kypsyys ja elämäkokemus tuovat taiteeseen aina vaikuttavaa syvyyttä. Silti oli hauska huomata ITE-ilmaisun kiinnostavan nyt yhä useampia nuoria taiteilijoita. Löysimme heitäkin Satakunnasta monia.

Vuoden 2021 ITE-taiteilija **Jori Tapio Kalliola** on elävä ja elinvoimainen esimerkki ITE-taiteen valumisesta maaseudulta kohti kaupunkilaisuutta ja urbaania ilmaisua ja myös lähemmäs taiteen keskikenttää. Hän on taiteilijaluonteeltaan protestoiva outsideri mutta toisaalta myös Satakunnan päälehtien, *Helsingin Sanomien* ja *Taide*-lehdenkin esittelemä merkittävä suomalainen taiteilija. Kalliola tuo kiinnostavasti esiin ITE-taiteen muutoksen ja sen määrittelyn vaikeuden.

Onnen hetkiä sydämellisessä maakunnassa

ITE Satakunnassa -hankkeen käytännön kenttätystä vastasi nyt aihepiiriin poikkeuksellisen syvällisesti perehtynyt työpari – näin kehtaamme itseämme kehua, vaikka entisiä vaatimattomia satakuntalaisia olemmekin.

ITE-museon amanuenssi **Elina Vuorimies** on alkuperältään pesunkestävä porilainen, ja taiteilija **Veli Granö** on viettänyt lapsuutensa Ahlaisissa. Ahlaisissa Granö myös ensi kerran vuonna 1985 keksi tutkia suomalaista omaehtoista taidetta. Ensimmäisen suomalaisen ITE-taiteilijan titteli voidaan ainakin tämän perusteella antaa Ahlaisten **Pertti Tuloselle**. Pertin elämäntarina saa tässä teoksessa ansaitusti tarkemman kuvauksensa.

Paluu Satakuntaan tarjosi meille jatkuvia onnen hetkiä. Oli suoranainen etuoikeus saada kiertää tuttuja, rakkaita maisemia ja tavata paikallisia ihmisiä, joissa oli jotain yllättävän sympaattista – satakuntalainen veri kun näet meissäkin edelleen virtaa!

Satakuntalaisiin liitetty tylyys on suosittu anekdoottien aihe, mutta se ei saanut kohtaamisissamme vahvistusta. Ehkä mekin jaoimme satakuntalaisen puhekulttuurin suorasukaisen tavan ilmaista negatiivisia tunteita, kukapa itseään tuntee! Mutta yhden asian mekin taisimme silti huomata: kun satakuntalainen päästää suustaan lauseen, jonka muualta tullut yksioikoisesti tulkitsee loukkaukseksi, se voikin olla ystävyys ele. Tyly lause tarkoittaa satakuntalaisen suussa seuraavaa: *Minuun voit luottaa, en tule koskaan alentumaan asioiden villipilliseen kaunisteluun tai ystävyys teeskentelyyn*. Jos muualta tullut kääntää selkensä vähän kulmikkaan sylinsä avanneelle satakuntalaiselle, hän menettää siinä todennäköisesti luotettavimman – vaikkei toki kovin kaunopuheisen – ystävänsä.

ITE-taide tarjosi salaoven satakuntalaisuuden omalaatuiseen ytimeen ja jälleen myös reitin taiteen universaalien kysymysten äärelle. Niin suuri on taide ja ITE-taide!

Porissa 9.3.2021

Veli Granö ja Elina Vuorimies

TEKSTI: **Tapio Koivukari** KUVAT: **Veli Granö**

SATAKUNTALAINEN MIELENMAISEMA JA ITE

Elämme aikaa, jolloin kansainvälisen ja jopa ylikansallisen kulttuurin laineet vyöryvät maiden yli nopeammin kuin koskaan, uudet keksinnöt ja tavat tulevat käyttöön, vanhat jäävät syrjään. Silloin herää kysymys, mitä tapahtuu paikalliselle, alueelliselle, jopa kansalliselle identiteetille? Onko sitä enää olemassa mitenkään havaittavasti, onko sillä merkitystä, ja onko sillä tulevaisuutta? Tulevaisuuden ennustaminen on tietysti ennustamisen lajeista vaikein, mutta voimme yrittää tarkastella satakuntalaisen identiteetin ja mielenmaiseman puolia.

Satakunta on Suomen maakunnista pienemmästä päästä, eikä satakuntalaisia mainita useinkaan suurten ja perinteeltään ja mielenlaadultaan tunnistettavampien heimojen, eli karjalaisten, savolaisten, hämäläisten tai pohjalaisten joukossa. Varsinaissuomalaiset unohdetaan tästä listauksesta usein, vaikka nämä varsinaiset suomalaiset ja satakuntalaisten eteläiset naapurit poikkeavat jo kieleltäänkin aika selvästi. Murretutkija Kalevi Wiikin mukaan yksi Suomen jyrkimmistä murrerajoista on kulkenut Porin ja Luovian välillä.

Suurin Suomen sisäinen ero näyttää olevan idän ja lännen välillä. On sanottu, että Euroopan suurin vedenjakaja, Rooman ja Bysantin raja, kulkee kyllä Suomen itärajaa pitkin, mutta haamurajoina myös pitkin Pohjanlahtea sekä Suomen sisällä; jotkut sanovat,

Olli Juvelan äijäpatsas kuuluu tien 2440 jäynäteosten sarjaan, jonka tekijöinä on paikallisten maanviljelijöiden porukka. Kokemäeltä kohti Harjavaltaa patsaat tulevat vastaan järjestyksessä Olli Juvela, Erkki Toikka, Ilkka Tupi, Ilkka Horppa, Erkki Kangas, Heikki Kurru, Mikko Setälä ja Timo Ruippo.

että pitkin Päijännettä, jotkut viittaavat Pähkinäsäären rauhan rajaan. Asiassa on tietysti monia puolia, kuten viime vuosikymmeninä tapahtunut maaseudun autioituminen, joka on näivettänyt nimenomaan itäistä Suomea, mutta eroilla on taustansa.

Länsi-Suomessa pysyvä asutus on huomattavasti vanhempaa, peltoviljelyyn on ryhdytty huomattavasti aikaisemmin. Tilan ja maan haltuunotto on ollut toisenlaista, juurevampaa. On täytynyt opetella myös sietämään naapuria, joka ei ole mihinkään lähdessä, kuten en minäkään. Idässä ja varsinkin Savossa asutus levisi kaskiviljelyn myötä. Selviäminen ja voima oli joustamisessa ja yhteistyössä, tärkeintä ei ollut paikka vaan ihmiset, raivaamaan kykenevä suku. Pääoma ei ollut kiinni pellossa vaan reippaassa väessä. Suuria omaisuuksia ei kertynyt, rikkaus oli sosiaalista. Vaikutusvaltaa, tiedon keruuta ja hyväksikäyttöä. Epämieluisat totuudet kerrotaan verhottuina – tästä lienee syntynyt käsitys savolaisten kieroudesta. Läntisessä Suomessa ikävästä asiasta on helpommin joko vaiettu, tai sitten se on töksäytetty julki, koska se joka tapauksessa tulisi ilmi.

Onhan lännessäkin yritetty tulla suvun ja naapureiden kanssa toimeen mutta toisella tavalla, ehkä suoremmin ja yhteisiä pelisääntöjä hakien. Yhteiset talkoot ja kylätoiminta on ollut ehkä tavallista ympäri Suomen, mutta lännessä ja Satakunnassa se ei ole ainakaan vähäisempää. Satakunta on toisaalta tyyppilistä läntistä Suomea, mutta se on jäänyt isompien ja mentaliteetiltaan tunnetumpien maakuntien tai alueiden väliin. Vanhan, hieman ilkeän ja alatyylisenkin sanonnan mukaan satakuntalaisuudessa yhdistyvät pohjalainen jääräpäisyys, hämäläinen hitaus ja

Antautunut kuusen kanto on Pentti Siikilän teos. Siikainen.

varsinaissuomalainen vittumaisuus. Sanonnan keksijä ei varmaankaan pitänyt varsinaissuomalaisista, mutta sikäläinen varautuneisuus ja tilaa antava kohteliaisuus on usein ymmärretty kopeudeksi ja ylpeydeksi, monimielinen ystävienkeskinen kuiva huumori turhaksi piikittelyksi. Ja siltä näyttää, että Satakunnan eteläiset osat eli Rauman ja Euran seutu ovat henkisesti ja kielellisesti kallellaan Varsinais-Suomeen päin. Maakunnan pohjoisosien metsäkulmissa taas vivahtaa jo pohjalaisuus, vaikka siellä taas satakuntalaisuuden ja pohjalaisuuden raja on hyvin selvä. ”Tairatte olla etelästä kun ootte nuon vilikkahia”, sanoi jalasjärveläinen isäntämies kirkonkylän olutravintolassa kankaanpääläisille lukiolaisille. Siinä osoitettiin kielen ja mentaliteetin maantieteellinen raja.

Satakunnan pääkaupunki on Pori ympäristöineen, ja Porin halki virtaa Kokemäenjoki. Maakunta on voimakkaasti rakentunut ja asettunut Kokemäenjoen laaksoon, viljaville pelloille, sankkoihin metsiin. Tämä on sitä aluetta, josta maakunnan laulussa lauletaan ”Satakunnan kansa tyynnä kyntää aurallansa maata

isien.” Vanhaa, vakiintunutta asutusta, savipeltojen talonpoikien kotimaata. Maata, jonka asukkaat ovat tulleet aikoinaan Hämeestä tai jääneet tänne matkallaan sinne, miten lienee. Mutta jos jo Luvialta etelään rannikon kieli on samantapaista Turkuun saakka, jokilaaksolaisten kieli kohooa kohti Pirkanmaata, laulvine nuotteineen, omine osuvine sanoineen.

Satakuntalaisuuteen kuuluu ehkä voimakas samaistuminen omaan paikkakuntaan, kaupunkiin, pitäjään, kylään. Tunnettu on Porin ja Rauman keskinäinen kissanhännänveto, on puhe sitten ollut jääkiekosta tai sataman paremmuudesta tai mistä milloinkin. Yleensä tämä mielletään naapureiden keskinäiseksi kisailuksi, joka pannaan syrjään, kun tärkeämpiä asioita tulee esille. Muistan itse omilta opiskeluajoiltani Helsingissä, miten raumalaiset ja porilaiset pitivät yhtä, länsirannikkolaisina. Mutta naapuriensa kanssa kisailu on tietysti jotain, joka tiivistää sitä omaa ryhmää, ja sillä on siksi paikkansa.

Paikannimistä saa osviittaa siitä, että paikallisella ja maakunnallisella yhteistoiminnalla on Satakunnas-

sa pitkät juuret, pidemmät kuin kirjoitetut asiakirjat voivat vahvistaa. Harjavalta on pieni paikkakunta Kokemäenjoen varressa. Nimi kuulostaa hauskalta mutta tarkoittaa muinaisskandinaaviksi sotaväen päällikköä. Vähän ylempänä on Kokemäki: Kokousmäki, eli käräjäpaikka. Ehkä tämä selittää osaltaan satakuntalaisten kylien elävyyttä ja ihmisten valmiutta kylätoimintaan. Samoin voisi ajatella, että satakuntalaisuudessa elää jonkinlainen varsinaissuomalaisen varovaisuuden ja pohjalaisen näyttämishalun välimuoto. Varsinaissuomalaisuuden runoilija Heli Laaksonen on kertonut heillä päin tavalliseksi ajatukseksi, että ”mitä ne ihmiset siit sanova”, ja todennut, että Raumalla ja siitä eteenpäin ihmiset ovat jo vähän reimampia ja räväkempiä. Hän on viime vuoden elellyt muuten Rauman Lapissa, eli juuri ja juuri Satakunnan puolella, vaikkei identifioi itseään vielääkään satakuntalaiseksi.

Tunnen raumalaisen kalastajan, joka varusti oman paattinsa liehuvalle Porin Ässien lipulla. Kysyin, onko hän Porista lähtöjään, ja hän kertoi, että hänen kaverinsa otti jääkiekon niin tosissaan, että sanoi Ässien kannattajista jotain mitä ei kannattanut toistaa. Kalastaja vastasi siihen nostamalla Ässien lipun omaan paattiinsa, ihan tosikkoa kaveria ärsyttääkseen. Minusta tässä on jotain hyvin satakuntalaista huumoria, rohkeaa mutta samalla salamielistä, ja tässä tapauksessa perimmältään hyväntahtoista. Osoitetaan oma ja toisen paikka.

Tällainen rohkeus, jossa otetaan väärinkäsityksenkin riski, on tietysti hyvä lähtöasenne moneen asiaan, myös vaikkapa omaehtoiselle taiteen tekemiselle. Osallistutaan oman yhteisön rakentamiseen mutta omalla tontilla, omista lähtökohdista käsin. Eikö se ole myös ITE-taiteen lähtötilanne? Jos palataan vielä itäisen ja läntisen Suomen eroihin, on sanottu, että lännessä vuolttiin lastuja puusta ja idässä suusta; ero johtunee paikallaan pysyvän ja liikkuvamman elämäntavan edellytyksistä. Lännessä on todellakin vuoltu lastuja puusta, tehty taloja, ajopelejä, paahteja sekä joille että merelle, huonekaluja ja puuastioista – ja tehdään josain mitassa vieläkin. Satakunta oli tunnettu sepistäjän ja rautaruukeistaan; suomalaisin sulattamisesta sekin alkoi. Tekeminen ja rakentaminen on ollut luonteva osa elämää. Rauman Lapista sanottiin joskus, että muut tekevät mitä osaavat, lappilainen tekee mitä tykkää.

Erkki Toikkaa esittävä äijäpatsas tien 2440 varressa, tekijöinä paikallisten maanviljelijöiden jäynäporukka. Kokemäki.

Samaa voi varmaan sanoa monesta muustakin paikkakunnasta, mutta ei tämä mitään perätöntä puhetta ole ollut. Kädentaitojen varassa eläminen ja niiden arvostaminen on poikunut yrittäjähengeä ja yrityksiä, joita toimii edelleenkin... ja tässä tullaan taas myös kansantaiteeseen, ITE-taiteeseen. Jollain on valmiiksi taito hyppysissään, toisella asenteen suoma uskallus opetella: puuta veistämään, betonia valamaan, savea muotoilemaan, rautaa takomaan, rälläköimään, hitsaamaan, väntämään... ja samanlainen hieman uskalias henki, tehdä jotain omalle pihalleen muittenkin ihmeteltäväksi, tai jos ei muuten niin naapureiden kiusaksi, kadehdittavaksi tai ällisteltäväksi. Ja muistaen, ettei tämä nyt niin haudanvakavaa ole.

MINÄ ITE

takana loistava tulevaisuus

”Aina kun marginaalista alkaa kasvaa suositumpaa, isot ottavat hyödyn irti.”

Leipuri-kondiittori Helena Lähteilän ajan-kohtainen kommentti (*Helsingin Sanomat* 4.2.2021) ei koske taidetta, vaan aidon taikinajuuren käyttöä leipien massatuotannossa. Juuresta – juurevuudesta, luovuuden alkulähteistä – on kyse myös siinä kuva- ja miljöötäiteen muodossa, joka nykyisin ITE-taiteena yleisesti tunnetaan. Kansallinen kielikulttuurimme saattaa olla ainoa, joka on onnistunut luomaan uniikin taidekategorian, siis kielellis-semanttisesti. Eihän ITE-taide toki ole ilmiönä Suomelle erityinen, mutta terminä ITE on uniikki. Yrittäkääpä vain selittää sitä ulkomaiselle ystävälle laittamatta kieltä solmuun.

Englannin outsider art osuu kyllä maaliin korostaessaan ulkopuolisuutta. Sitä itteensä eli ite taidetta voi tehdä vain, jos viihtyy virallisten rakenteiden – surullisenkuuluisan systeemin, eli ”isojen” – ulkopuolella. Mutta onko todellista ulkopuolta enää olemassa? (Isojahan kyllä on.) Ulkopuolisuus edellyttää keskiötä, eikä kulttuuri enää tahdo uskoa keskiöön. Ainakin muodollisesti keskiö kapinoi kovasti omaa keskeisyyttään vastaan. Taannoisten yhtenäiskulttuurien aikana virallisten taidekategorioiden ulkopuolinen epätaide oli oikeasti toinen. Nykyisin pimeää maanosaa ei enää ole – uskallanko sanoa – valitettavasti.

ITE-taide valloitti museo- ja galleriamaailman 2000-luvun vaihteessa. Mutta ite historia, se ulottuu paljon kauemmas. Taidemaailma oppi viimeis-

tään 1800-luvun romantiikan myötä etsimään aidon luovuuden alkujuuria ja visuaalista raakaenergiaa nurkan takaa. Ennen Sitä Ihteään oli kansantaide ja etniset tekemisen tavat. Valistuneen teollistumisen aikakaudella ainoa asia, joka oli tietoaikin ihmeellisempää, oli tiedottomuus. Niinpä korkea kumartui tunnustelemaan matalaa, joka oli kurottanut omalla karulla tavallaan korkeuksiin.

On jo useampi sukupolvi siitä, kun sama kiinnostui toisesta, mutta muistatko lähempää historiasta, kun afrikkalainen ITE-taidekäsityö tuli muotiin? Tarkoitan kulutusteollisuuden brändäämien tuotteiden romujen jämistä värkättyjä leluja ja koriste-esineitä. Niistä tuli (viimeistään joskus vuosituhannen vaihteessa) likimain teollisuudenhaara, tai ainakin turisteille kumartava – ja samalla aitouden käsitteelle pyllistävä – käsiteellinen trendi-ilmiö. Sen ansiosta joissakin suomalaiskodeissa näkee näitä pieniä suuria aivoituksia. Tämä oli ite asiassa ties kuinka mones tai vähintään toinen kerta, kun länsikeskiö villiintyi afromarginaalista.

Ensimmäinen kertahan on ylevintä taidehistoriaa, kiitos Pablo Picasson ja modernistien ITE-harrastuksen. Herrat mestarit haistoivat kaukaa, ettei taide jaksa uudistua ilman ulkopuolisuuden elementtiä, epätaiteen ”toiseudesta” ammennettuja aivoituksia. Uusvanhoja, modernistisen haltuunoton värittämiä afropastisseja myydään yhä läntisten suurkaupunkien kirpputoreilla. Aika monelle nämä kulttuuristetut, kulttuurista riisutut koristekalut kierrättävät picassolaista mielikuvamodernismia enemmän kuin etnistä kulttuuritraditiota. Samoihin aikoihin, kun etnoa alettiin valkopestä taiteeksi, eräästä tullimies Henri Rousseausta tuli Pariisin koulun lemmikki – ”aitona naiivina”, joka ei tiedostanut omaa moderniuttaan. Sittemmin naiivius ylevöitettiin ismiksi ja alennettiin tyyliksi.

Maalaus taiteilijan asunnon katossa. Alpo Jaakolan Patsaspuisto, Loimaa. Kuva: Veli Granö

Reima Hirvosen teos *Sattuu* (2017). Kuva: Sini Silvennoinen.

Miksi puhua 1900-luvun alkupuolen modernismista ja sen varhaisista ITE-liittolaisista? Koska ilman modernismia ei olisi sitä ihteään, ainakaan nyky muodossa. ITE-taide uusintaa paitsi romanttisen modernismin aitoudenkulttia, myös modernin taiteen visuaalista aakkostoa, sen vimmaista energiaa: primitiivistä, alkuvoimaista itseilmaisua 1900-luvun alkupuolen ekspressionismin ja primitivismin hengessä. Alan selvä miesvoittoisuus ja formaattihalu ovat nekin modernismin perintöä: muistamme toisen maailmansodan jälkeisen maalaustaiteen (miestekijöiden) megalografian, jonka mukaan vain suuri oli kaunista. Teoksen rajojen yli pursuava *Gesamtkunstwerk* – vrt. pihamiljöön taiteen näyttämönä – on ihanteena sitäkin vanhempaa perua.

Voisiko ITE-taide olla kilttiä – pienesti ja sievästi nypplättyä, kauniisti kirjailtua tai siististi sorvattua? Tuskin. (Sitä kutsuttaisiin kansanomaisesti käsi-

työksi.) Jokin ääneen lausumaton ITE-eetos tuntuu vaativan revittelyä. Työtä tehdään alapäätä pahkaa: groteski realismi kantaa kaikuja keskiajan karnevalismista – sille onkin taas tilausta yhteiskunnan hyvätapaistuksessa.

Modernismi kummittelee tässäkin välikätenä. Picasso tuli aikoinaan henkilöineeksi taiteen huonotapaisuuden vaatimuksen: ”Jos se on siveää, se ei ole taidetta”, hän kiteytti. Hän olikin tavallaan ensimmäinen ITE-taiteilija: ujostelemattomalla tuoteliaisuudellaan hän sotki taiteen ja elämän sfäärit lopullisesti. Picasso tosin otti epäjuurevasti taide-markkinatkin syleilyynsä; olihan hän luonut, peräti itse tehnyt tai ainakin kohottanut (ilman hiivaa) kokonaisen taidesuuntauksen.

Kuten Picasson teokset, myös ITE-taide näyttää erehdyttävästi taiteelta, mutta ite asiassa erojakin kyllä on. Länsimainen nykyaide on disiplina, jonka koulutus vannoo ”fokuksen” ja ”koheesion” nimiin ja noudattaa edelleen jonkinlaista vähemmän on enemmän -periaatetta. Establishmoituneimmassa nykyaiteessa vallitsevat ääneen lausumattomat hyvän maun säännöt, jotka ovat ainakin osin sukua myöhäismodernismin sofismille. Jos ei muu, niin konsepti (käsitteellisyys) saa toimia uutena muotopuhtauden ilmentymänä. Ehkä osin tästä johtuu, että naisnäkökulma ja ITE lyövät harvoin kättä. Tämä tulee muuttumaan, vaikka naisilla on yhä edelleen heikommat mahdollisuudet toteuttaa elämäkokoista minäkulttia.

Silloin tällöin nykytaidemaailmassa kohtaa tekijän, jonka taidehabitus henkii juurevaa ITE-eetosta. Ajattelen itseään Reima Juhani Hirvosta, joka vetäytyi muinoin Enon yksinäisyyteen toteuttamaan omaa vimmaista juttuaan. Toki hän joskus käväisee teoksineen kääntymässä taidekeskiön tuntumassa – jos joku keksii hänet kinkereihin kutsua. Anneli Nygrenin tuotannossa on puolestaan jotain, jonka pitäisi olla täysin mahdotonta: ITE-videotaiteen elementtejä. Kumpikaan näistä ei tokikaan ole saanut vaikutteita, ainakaan suorita, ITE-taiteesta. Historiastakin löytyy rajatapauksia; hakematta mieleeni tulevat Viljo Mäkinen ja Alpo Jaakola. Selkeimmin ITE-taiteeseen linkkiytyy meilläkin jo pariin otteeseen ”löydetty” Hilma af Klint, joka loi pääteoksensa taidekentän ulkopuolella vaikka oli alkujaan saanut taidekoulutuksen. Itseään lähinnä meediona pitä-

nyt af Klint ei mieltänyt abstrakteja maalauksiaan taiteeksi. Hän on paradoksi: ei kuulu modernismin taidehistoriaan vaan edustaa lähinnä nykyaiteen esihistoriaa. Koska af Klintin pseudoabstrakti tuotanto on erinomaisen vaikuttavaa – ja naismestarien ”löytämislle” on tilausta – paine kirjoittaa abstraktin taiteen historia uusiksi on kova. Tällä on kannaltamme haastavia implikaatioita: eikö muutkin outsiderit pitäisi ottaa huomioon?

Nuorissa, villeissä taideopiskelijoissa kohtaa silloin tällöin viralliset kategoriat kumoavaa samastumista kansanomaisiin tai ulkوتاiteellisiin ilmaisuapoihin. Kyse lienee aitouden tavoittelusta, ekspressiivisestä minäuskosta ja hienostuksen/tiedostuksen väistelystä. *Outsider artin* yksi rinnakkaiskäsite maailmalla on *intuitive art*, ja intuitio on lopujen lopuksi se, jota taide syvimmin rakastaa. ITE on kuitenkin myös leima, eikä ”oikea” taiteilija hevin alistu näin karsinoitavaksi vaikka kuinka kunnioitaisi intuitiota.

Missä vaiheessa kulttuurista legitimoitumisprosessia ITE-taide mahtaa nykyisin olla? Aika korkealla, sanoisin, vaikka tekijät harovatkin kiitettävästi vastaan. Museot ja galleriat ovat jo aikaa lämmenneet taidemuodoista yleisöystävällisimmälle, ja Maaseudun Sivistysliiton (!) jakama ”Vuoden ITE-taiteilija” -titteli on kulttuurikelpoisen boheemihabituksen kruunu. Oma museokin on jo, hahmottamassa sivistyksettömyyttä omanlaisekseen sivistykseksi.

Menettääkö ITE osan vastahankaista eetostaan, jos se kosiskelee median ja internetin kautta yhä suurempaa, yhä globaalimpaa taideyleisöä? Vai sijaitseeko uusien ITE-taide jo ”luonnostaan” – ikään kuin luontoaan vastaan – juurikin netissä? Ensimmäiseen kysymykseen vastaisin kyllä, samoin toiseen, ite asiassa, vaikkon oikeasti tiedä, kun en siellä juurikaan pyöri. Mutta kaiken järjen mukaan netti-ITE elää kukoistuskautta – kutsuttakoon sitä vaikka SI-TE-taiteeksi.

Kaiken aktuellin kulttuurin pikkuhiljaa siirtyessä (tai varkein jo siirryttyä?) nettiin, ei ITE-taiteen intoitumista voi mitenkään välttää. Insta on nimensä mukaisesti välitön väline mutta myös instituutio. Internetissä on toki omat marginaalinsa, omat tapansa vetää rajaviivoja ja torjua keskiöitä – omat tapansa käyttää juurta hiivan sijaan. Voi kuitenkin olla, että

ITE-tuntijat hakevat aitoa kohotusta nimenomaan nettihapatuksen ulkopuolelta.

Viattomuuden määreenä oli pitkään myös epäkaupallisuus. Niin: saako kunnon ITE-taiteilija myydä teoksiaan? Totta kai saa. Tuskin ”vanhan hyvän ajan” iteoppineetkaan kieltäytyivät taidekaupoista eetossyistä. Ehkä pikemminkin sen takia, etteivät malttaneet luopua luomuksistaan, minuutensa ulokeista. (Yhtä todennäköistä on, etteivät he uskoneet jonkun oikeasti haluavan töitään kotiinsa.)

Juurevan eetoksen hahmottamiseksi on lopuksi syytä kääntää katse siihen, mistä essee alkoi: ite suomenkieleen, valokuvataiteilija Veli Granön ja tuottaja Raija Kallioisen aikoinaan lanseeraamaan kirjainlyhenteeseen I - T - E, aloittaen purku peräpäätä:

Itse tehty elämä: ITE-taide ei ole elämänmakuisia, se on elämää. ITE-taiteilijan elinpiiri – koti, piha, ympäristö – on taiteen läpeensä kyllästämä. ITE-taiteilija työskentelee vimmaisesti elämöiden, koska taide on elämä.

Itse tehty elämä: ITE-taiteilija tekee ite: käsin ja kantapään kautta, teollisen kapitalismin aikakauden arvoja uhmaten. Käden jälki ei ole myyttinen mestariuden merkki, vaan arkinen fakta. ITE on kiihkoinen performatiivi, jossa tekemistä ja olemista ei voi erottaa toisistaan.

Itse tehty elämä: ITE-taide julistaa subjektin paluuta. Taide on minuuden peili: teokset ovat oire sisäisyydestä, joka pyristelee ulos. ITE-taiteessa voi olla yhteiskunnallinen sanoma – se voi näyttäytyä poliittisena parkaisuna – mutta sanomaa ei vaadita, eikä se ole välttämättä kirjaimellinen. Ironia on vähintäänkin sallittua, koska se jos mikä on katoava luonnonvara.

ITE-taide on romantiikan viimeinen tyssija. Taide saa olla tekijänsä näköistä, eikä sen odoteta puhuvan samaa kieltä ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Kun kaikki kansalaiset on opetettu olemaan mieltä, kaivataan taidetta, jossa ei ole mieltä.

Niinpä filosofian tohtori, kolminkertainen dosentti ja palkittu tietokirjailijakin voi olla ITE-taiteilija. Ainakin, jos maailmankirjat ovat sekaisin, ja nehen ovat.

Kirjoittaja tekee nykyisin päätoimisesti kollaaseja, tulosvastuuta väistellen, intuitiota riiaillen, toiseutta itsessään tapaillen.

Satakunnan yllätys

ITE-TAIDE YHTEISÖLLISENÄ HOIVANA

ITE-kartoitustyö Satakunnassa tuotti yllätyksen. Ymmärrys ITE-taiteesta omaäänisenä ja omannäköisenä yksilöllisen luovuuden ilmaisuna alkoi tuntua riittämättömältä, sillä vastaan tuli ITE-kohteita, joissa teoksia oli värkätty osin anonymisti yhdessä ystäväporukan tai yhteisön kanssa. ITE-taiteelle ominainen oman yksityisen elinpiirin rakentaminen laajeni yhteiseen tekemiseen ja jakamiseen – yhteisöön avautumiseen.

Yksi vaikuttavimmista yhteisöllisistä esimerkeistä löytyi Rauman Kodiksamin pienestä kylästä. Siellä sijaitseva *Varjeltu kylä* -yhteisöinstallaatio muodostuu pellolle asetelluista kymmenistä variksenpelättimistä, jotka ovat kylälaisten itsestään tekemiä riemullisia omakuvia. Idea teokseen tuli kyläyhdistyksen toimijoilta, jotka teoksella haluavat muistuttaa yhteisön ja yhteisöllisyyden voimasta: ”ei kannata jäädä odottamaan ulkopuolelta saapuvaa apua, vaan pitää tarttua itse toimeen!” (Granö 2020). Kodiksamin kylän varjeli-

Varjeltu kylä on Kodiksamin asukkaiden tekemä prosessimainen yhteisötaideos. Rauma.

joiden esittämä ajatus toimeen tarttumisesta muistuttaa paljon kaupunkiaktivistista asennetta, jonka tee-se-itse-eetoksena on ottaa aktiivisesti aloite omiin käsiin elinympäristön parantamiseksi eikä vain jäädä odottamaan, että hallinnollisilla päätöksillä tai ulkopuolisilla ohjauksilla pidettäisiin kaupunki – tai kylä – elävänä ja elinvoimaisena (vrt. Mäenpää ja Faehnle 2021). ITE-yhteisöllisyyden erottaa kaupunkilaisten tee-se-itse-aktivismista kuitenkin se, että kaupungeissa yhdessä tekemisen kohteena on tavanomaisimmin palveluiden ja tapahtumien järjestäminen, ei yhteisöllisyyden taiteelliset representaatiot.

Varjellun kylän korostama ajatus ”varjeluksesta” liittyy teoksen kansantaiteelle tunnusomaiseen pe-

Varjellun kylän hahmojen vaatteet vaihdetaan kolmesti vuodessa. Syksyllä ne puetaan lämpimiin, jouluna jouluisasti, ja keväällä taas kevennetään pukimia. Ari ja Sirpa Väinölä pitävät hyvää huolta omakuvistaan.

Emäntä Irja Leppänen luopui karjasta kymmenkunta vuotta sitten ja ryhtyi taiteilijaksi. Hän ei halunnut laittaa teoksia omaan pihaansa, vaan vei ne kylälle. Hahmoja voi bongata kylänraitin lisäksi Karvian museoalueelta ja Skantzin kulttuurikeskuksesta. Joka kevät muutkin huumorintajuiset karvialaiset tekevät uusia hahmoja kyläläisiä, matkailijoita ja ohi ajavia ilahduttamaan.

rinteen yhteisölliseen siirtoon. Tosin yhteisöllisessä ITE-taiteessa perinnetyö ei pohjaa kansantaiteessa keskeisiin kädentaitoihin, vaan se tulee yhtäältä esiin aineettomampana paikan hengen välittämisenä ja toisaalta teosten visuaalisuuteen ja materiaalisuuteen liittyvissä valinnoissa. Aineettoman kyläperinteen taltioijana *Varjeltu kylä* muistuttaa siitä, mikä on variksenpelätinhahmoille tärkeää ja jaettava: oma, elinvoimainen asuinpaikka. ITE-yhteisötaiteen kuvastot vahvistavat tunnetta siitä, että kaikki tärkeä ja tarpeellinen on jo tässä – ja muistuttavat siitä kiinnittämisen tärkeydestä.

Aineellinen perinne näkyy esimerkiksi *Varjellun kylän* variksenpelättimien vaatetuksessa tai vaikka Pomarkun koskenrantaan asetetuissa betonipatsaisissa ja Kokemäen äijäpatsaissa. Ne kaikki osaltaan sekä hyödyntävät että jatkavat maalaiselämän kuvauksen vakiintuneita, naivistishenkisiä ja yhtenäiskulttuurin aikaa nostalgisoivia representaatioita: tuulipukuja ja verkkareita, lippalakkeja ja hellehattuja, kukkamekkoja ja kumisaappaita... Variksenpelättimeksi tuunattu omakuva tarjoaa samanaikaisesti mahdollisuuden luoda tarinaa itsestä muille, vahvistaa omaa identiteettiä ja tulla osaksi yhteisöä varjelevan joukkovoiman representaatioita.

Teosten yhteisöllistä luonnetta korostaa myös *Varjellun kylän* ja muiden yhteisöllisten installaatioiden asetelmallinen näyttämöllisyys: ne on tehty

katsottaviksi ja koettaviksi. Yhteisöä varten ja yhteisössä syntyneet teokset jatkavat muuta ITE-taidetta määrätietoemmin taideympäristön harkittua luomista (ks. esim. Haveri 2010, 203). Patsaista on tullut osa paikkakunnan nähtävyyksiä. Teokset usein on sijoitettu paikkakunnalla keskeisille paikoille tai niitä maisemoidaan tienvarsille mahdollisimman monen näkijän iloksi. Niitä tullaan katsomaan ja niiden kanssa otetaan kuvia, mikä laajentaa teosten synnyttämiä yhteisöjä ja narratiiveja ennakoimattomasti. Teosten yleisöä puhutteleva ja houkutteleva voima on myös tunnustettu. Esimerkiksi Karvialla hilpeät pyöräilijäpatsaat vahvistavat koko kunnan mainetta nimenomaan pyöräilevänä paikkana. Karvian kunta myös erikseen kannustaa asukkaitaan ideoimaan ja toteuttamaan ITE-installaatioita (Karvian kunta tiedottaa 2018).

ITE-teosten synnyttämä yhteisö

Osallistavan ja yhteisöllisen taiteen kentällä taiteilija nousee usein esiin keskushahmona, joka määrittelee teoksen sisällön ja muiden teokseen osallistumisen tavat (Haapalainen 2018). Myös Satakunnassa, Kokemäenjoen varrella on tämänkaltaisia taiteilijavetoisia yhteisöllisiä prosesseja toteutettu viime vuosina useita (Haapalainen 2020). Sen sijaan satakuntalaisissa

Toisiinsa maanviljelijäporukoissa tutustuneet ”jullet” alkoivat tehdä porukalla toisilleen yllätyspatsaita pääsääntöisesti 50- ja 60-vuotisjuhliin. Miesten toisilleen tuunaamat lahjat maustettiin jäynähuumorilla. Olli Juvela ja äijien hänestä tekemä näköispatsas. Kokemäki.

ITE-kontekstissa yhteisölliset teokset ovat syntyneet kollaboratiivisesti eli yhteistoiminnallisesti (vrt. Helguera 2011, 14–15) vailla ammattitaiteilijan panosta.

Täysin ilman käynnistäviä voimia ei näitäkään teoksia olisi kuitenkaan syntynyt. Yhteistoiminnallinen ITE-taide on vaatinut yhden tai useamman, usein itseoppineen, keskushahmon, joka on innostanut muita ideansa tai oivalluksensa yhteiseen toteutukseen. Yhdessä tekeminen tarjoaa turvallisen väylän luovuuteen: samankaltaisten seura luo riemua ja rohkeutta. Yhteisö vahvistaa sosiaalista pääomaa, tarjoaa vertaistukea ja yhdessä oppimisen paikkoja. Juuri näistä yhteistoiminnallisista esine- ja teoslähteisistä prosesseista syntyy ITE-teosten erityinen yhteisyyden kokemus. Se voi olla usean ihmisen välistä, kollektiivista osallistumista teosprosessissa syntyvän sosiaalisen elämyksen tuottamiseen. Se voi olla vuorovaikutusta valmiin teoksen kanssa. Se voi olla myös muuntuvia seurallisia suhteita ihmisten, esineiden ja ilmiöiden välillä.

ITE-teokset, niiden yhdessä valmistaminen, esille asettaminen ja vastaanotto rakentaa siten kollektiivista kokemusta ja luo yhteisiä muistoja: mahdollistaa uudenlaisten yhteisöjen syntymisen. Itse asiassa, jos esimerkiksi Michel Serresia (1982, 224–234) seuraa, yhteisön syntymisen edellytyksenä olisikin variksenpelättimien ja yhdessä tehtyjen patsaiden kaltainen

Marja-Liisa Ala-Nissi ja Airi Ruokoski ovat tehokas työpari. Airi on puhemies ja ideanikkari, Marja-Liisa taas taitaa nukkien ja patsaiden muotoilun. He ovat yhdessä luoneet Pomarkun keskustaan kymmenkunnan teoksen julkisen ITE-taidekohteen, joka houkuttelee paikalle niin kyläläisiä kuin turistejakin. Kunnassakin on huomattu yhteiseksi iloksi tehtyjen taideteosten hyväatekiva vaikutus Pomarkun identiteettiin ja maineeseen, ja teokset ovat lisänneet myös paikan viihtyisyyttä. Liisa ja Bertta ovat taiteilijaparin omakuvat.

aineellinen maailma, johon kiinnittyä. Serresin mukaan kaikki yhteisöllisyys ja yhdessä oleminen on aineellisesti välittynyttä. Siksi perusedellytys kyläyhteisön säilymiselle olisikin juuri ITE-teosten kaltaiset aineelliset toimijat.

Näin ymmärrettynä yhteisöllisen ITE-taiteen patsailla ja muilla esinekoosteilla on merkittävä suhteita luova rooli: yhdessä tekeminen liittyy erilaiset ihmiset, asiat ja esineet yhteen. Näissä aineellisissa suhteissa ITE-teoksilla on siten laajempi merkitys kuin

pelkkä teokseen ja sen tuotantoprosessiin osallistaminen. Ne osallistavat kyläläiset yhteisiin, elinympäristöön kytkeytyviin unelmiin ja toiveisiin. Yhteisö on hyvinvoivan kylän kivijalka, minkä myös yhteistoiminnalliset ITE-teokset todentavat.

Huolta, hoivaa ja välittämistä

ITE-taidetta on usein kuvailtu spontaanina, elämäniloisena ja vapaana tekemisenä. Sama spontaaniuden ilmapiiri asuttaa myös yhteisöllisiä ITE-projekteja. Silti teosten auringonpaisteisen keveän ulkoasun alle voi kiinnittyä monisyisempiäkin kysymyksiä huolesta, hoivasta ja välittämisestä. Esimerkiksi *Varjeltu kylä* -installaation nimeen on huolen ajatus kirjoitettu suoraan sisään: nimessä ilmaistu varjelun tarve vihjaa huolesta ja pelosta, ettei kylää ilman kyläläisten jokahetkistä varjelua kohta enää ole.

Yhteisölliset ITE-hahmot ovat usein samaistuttavia ja hellivällä suhteella tehtyjä. Siksi teoksiin on helppo liittää empatiaa ja huolenpitoa. Teoksia hoivataan ja huolletaan ja niiden ympärille rakennetaan vuodenkiertoon kytkeytyviä tapahtumia. Esimerkiksi Kodiksamia varjelevat variksenpelättimet puetaan aina joulun alla tontunpunaisiin tamineisiin, ja Pomarkussa kosken rannalle istuville betonityöille laitetaan kesän tullen kesähatut päälle ja niiden yh-

teydessä olevia kukkaistutuksia huolletaan (Heervä 2020, 6). Toistuva tapahtumallisuus luo sekä jatkuvuutta että ennustettavuutta yhteisön arkeen. Siten yhteisölliset ITE-hahmot liittyvät kiinteästi inhimilliseen maailmaan ja kokemuspäiriin. Ne ovat paikallisen ilmapiirin ja yhteisöllisten utopioiden näkyviä muotoja, materialisaatioita.

Hoiva näyttäytyy myös Kokemäen äijäpatsaissa, joita ilmestyy epäsäännöllisen säännöllisesti, yllättäen ja salaa maisemaan. Teokset on tehnyt paikallinen ystäväpiiri näköislahjaksi aina vuorollaan yhdelle porukasta. Äijäpatsaiden tekijät sanovat teosten olevan ystävysten keskinäistä keljuilua ja velmuilua (Koivisto 2019). Ironisinakin pistoina kaveriporukan sisällä ne ovat samalla myös osoitus syvemmästä: keskinäisestä hoivasta, välittämisestä.

Yhtäältä teoksista (ja kyläyhteisöstä) välitetään pitämällä niistä huolta, huolehtimalla niistä. Toisaalta teosten avulla välitetään eli viestitään paikkoihin ja niiden asukkaisiin liittyviä merkityksellisiä sisältöjä. Tämänkaltainen ITE-teosten kaksitahoinen tunteen ja tiedon välittäminen merkitsee huolenpitoa, joka on enemmän kuin pelkkä toivetta ja tahtoa: se on voimaa ja konkreettisia tekoja, joilla tehdä alueesta ja yhteisöstä runsaampi. Ajatus huolesta, hoivasta ja välittämisestä asettaa teokset yhteisöllisyyden ja yhteenkuuluvuuden ytimeen.

LÄHTEET

- Granö, Veli 2020. Kodiksamin kyläyhdistys aikoo selviytyä koronan pyörityksestä. Maaseudun sivistysliitto, ITE-www.sivut.
- Haapalainen, Riikka 2018. *Utopioiden arkipäivää: Osallistumisen ja muutoksen paikkoja nykytaiteessa 1980–2011*. Väitöstutkimus. Monografia. Helsinki: Unigrafia.
- Haapalainen, Riikka 2020. Minä osallistun, sinä osallistut, me osallistumme – mutta mihin? Osallistavan taiteen prosesseista ja yhteisöistä. Teoksessa *Joen taju. Turun yliopiston Kokkeli-tutkimushanke 2017–2019, artikkelikokoelma*. Toim. Marjo Heino & al. Porin taidemuseon julkaisuja 160/ Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisuja 57, 134–144.
- Haveri, Minna 2010. *Nykykansantaide*. Aalto-yliopisto julkaisu A102. Helsinki: Maahenki.
- Heervä, Tuuli 2020. Ite-patsaat ovat täysillä mukana arjessa. *Satakunnan kansa* 25.4.2020, 6–7.
- Helguera, Pablo 2011. *Education for Socially Engaged Art. A Materials and Techniques Handbook*. New York: Jorge Pinto Books.
- Karvian kunta tiedottaa 2018. *Kuntatiedote 4/2018*.
- Koivisto, Hannu 2019. Äijäpatsaat X 6 in Kokemäki. *Maaseutu Media* 14.1.2019.
- Mäenpää, Pasi ja Faehle, Maija 2021. *Neljäs sektori – Kuinka kaupunkiaktivismi haastaa hallinnon, muuttaa markkinat ja laajentaa demokratiaa*. Tampere: Vastapaino.
- Serres, Michel 1982. *The Parasite*. Transl. Lawrence R. Schehr. Baltimore – London: The Johns Hopkins University Press.

ITE- JA MUUN TAITEEN TEORIAM NOIN 1320–2020

1. Occamin partaveitsi

Fransiskaanimunkki Vilhelm Occamilainen (n. 1285–1349) ei jäänyt historiaan hartausharjoituksistaan vaan logiikan periaatteesta, joka sai sittemmin nimen ”Occamin partaveitsi”. Sen mukaan lyhyin mahdollinen selitys on oikea tai ainakin paras. Siis mitä vähemmän erilaisia tekijöitä – lauseita, kuvauksia tai määrittelyjä – jonkin tietyn asian todistamiseksi tarvitaan, sen helpompi tuo asia on ymmärtää. Occamin sanoin: ”On turha käyttää enempää siinä, mikä voidaan suorittaa vähemmällä”.

Vuosisatoja filosofit, matemaatikot ja luonnontieteilijät – tai kuka tahansa sivistetty kansalainen – ovat kyseenalaistaneet tämän kauniin periaatteen. Jossain on raja, jonka takana ilmiön todistelussa ja kuvauksessa asioita vähennetään niin paljon, että periaate ei riitä kaiken kiistattomaan ymmärtämiseen.

Käytämme Occamin partaveistä sen yksinkertaisessa tarkoituksessa: parran siistimiseen ja muotoiluun. Kaikki turha pois! Haivenet leuan alta pois! Sen verran on hyvä osata, ettei partaveitsi osu kaulavaltimoon.

Partaveitsi on siis hauska kapine, kun se pannaan käytännön kokeeseen. Otamme satunnaisesti esimerkiksi ilmiön, jolla on jo vakiintunut nimi: ITE-taide. Nimilyhenteellä on merkitys – tai kolme eri merkitystä. ”Itse”, ”Tehty” ja ”Elämä”. Se on partaveitsellä niin kiveen hakattu, että jos joku termeistä jätettäisiin pois, jäisi jäljelle esimerkiksi ”Itse” ja ”Tehty” tai ”Tehty” ja ”Elämä”.

Jokaisen kolmen termin merkitysalue olisi niin suuri, että se kattaisi lähes kaiken – ainakin ihmisen tekemän. Occamilainen leikkausperiaate ei siten toimi tässä. Päin vastoin: kukaan täydessä ymmärryksessä oleva ei yritä määrittää käsitteitä poistamalla niistä kaiken ylimääräisen ja epäolennaisen.

2. Beardsleyn dosetti

Merkittävin 1900-luvun taideteoreettinen määrittely on Monroe C. Beardsleyn (1958) esittämä teoria esteettisestä arvosta. Hän tarvitsi siihen 700 sivua. Erittäin paljon kiteytettynä Beardsleyn teoria on hyvä tietää, etenkin kun se on väärä.

Lähdetään latvasta alaspäin.

- On olemassa esteettinen kokemus, joka on sinänsä arvokas ihmisen hyvinvoinnin kannalta.
- On olemassa objektiivinen taiteellinen kokemus, joka johtaa edelliseen.
- Se taas perustuu taideteosten esteettisiin ominaisuuksiin, jotka erottavat sen kaikista muista taideteosten ominaisuuksista.
- Taideteosten esteettiset ominaisuudet määrittävät taideteoksen lisäksi sen esteettisen arvon (esim. hyvä/huono).
- Esteettiset ominaisuudet ovat yhtenäisyys, intensiteetti ja kompleksisuus (monimuotoisuus).

Kohta e) ei esiinny missään järkevästi ymmärrettävässä yhteydessä. Sen voi ehkä ymmärtää vertauksella dosettiin. Ajatellaan ihmistä, joka tarvitsee elääkseen – tai elääkseen hyvin – kolme eri lääketta. Ne tiputellaan yksittäin dosetin kolmeen lokeroon. Omituisempaa olisi, että jos yksi lokero jää tyhjäksi, se voitaisiin korvata laittamalla toiseen ja kolmanteen enemmän pillereitä. Beardsleyn mukaan oikea taideteos toimii näin: jos monimuotoisuuden kanssa on vähän niin ja näin, laitetaan yhtenäisyyttä ja intensiteettiä sitten enemmän.

Siinä se. Paitsi ei aivan. Seikkoja, joilla ei ole mitään tekemistä taideteoksen tai sen arvon kanssa

Aimo Koskisen teoksia, Ulvila. Kuva: Veli Granö.

ovat kaikki muut seikat, kuten tekijän aikomukset. Beardsley esitti termin ”intentional fallacy”, suurin piirtein ”virhepäätelmä tekijän aikomuksista”. Teos jää siten lillumaan johonkin ihmeelliseen väliaineeseen. (Nykyään kai voidaan säilöä teos pilveen, mutta sitä Beardsley ei ehtinyt tietää.) Kuulostaa absurdilta, mutta sitä filosofia usein on.

Taidefilosofien susilauma sai Beardsleyn teoriasta hyvän vainun, ja arkikokemuksellakin kritiikki Beardsleytä kohtaan näyttää itsestään selvältä. Teoksen tekijää on yleensä mahdoton ulkoistaa. Jo ITE-termissä ”itse tehty” viittaa tekijän aikomuksiin.

Tieteen tulokset jättävät myös epäonnistuessaan jotain jälkeensä, nimittäin kritiikin. Sen pohjalle rakentuu monasti jotain uutta.

3. Danton saluuna

Filosofi ja taiteilija Arthur C. Danto julkaisi pienen artikkelin *The Artworld* (1964). Se potkaisi tuolin Beardsleyn teorian alta lopullisesti.

Tiivistäen Danto kysyy, mitä edellytyksiä on oltava, jotta jokin objekti nähdään taideteoksena. Beardsleyn mukaanhan taideteoksella on ominaisuuksia, tasan kolme.

Danto ei siis ollut lainkaan kiinnostunut etsimään ja määrittelemään taideteosten yhteisiä piirteitä, koska niitä ei ole. (Valmistelen lukijaa ajatukseen, että ITE-taiteella saattaa olla saman tyyppisiä perusteita.)

Danto kävi näyttelyssä, jossa oli ensimmäistä kertaa esillä Andy Warholin kaupan pahvilaatikoiden kopioista koottu *Brillo Box* -installaatio (1964). Hänelle selkeni, että *Brillo Box* vastaa kysymykseen taideteoksen luonteesta taidemaailmassa. Teoksessa nimenomaan ei vaikuttanut olevan piirteitä, joilla se tulisi taideteoksena määrittelyn kohteeksi. *Brillo Box* oli ajateltava aivan uuden taidekäsitteen kautta. Nykyisin *The Artworldin* aiheuttama mullistus ei vaikuta kovinkaan suurelta: taidemaailma on liukuvarajainen instituutio, jonka tekevät yhdessä erilaiset taiteilijat, opetetut ja itseoppineet, kritiikot, kuraattorit, galleriat, museot, keräilijät, taidekauppiat, taidehisto-

rioisijat, filosofit ja muut tutkijat. Porukat kulkevat taidesaluunan ovista edestakaisin. Pyssysankarista voi tulla apulaisseriffi, baarimikko, uhkapeluri – tai ruumis. Pianisti harvemmin.

”Hyvän” ja ”huonon” ja kaiken siltä väliltä määrittää taidemaailman toiminta, jossa harvoin yksi arvioija päättää teoksen arvosta. Teoksen arvon määrittely taideteoksena on yleensä kriitikoiden ja kuraattorien asia, rahallisen arvon määrittelyyn osallistuvat näiden lisäksi – joskus arveluttavasti – myös galleriat, taidekauppiat, julkinen taidepuhe ja taidejulkaisut. Ben Eastman (2020) sivaltaa sattuvasti niitä, joiden mielestä taidemaailman rakenne tarvitsisi jonkinlaista tarkempaa määrittelyä. Hän kysyi joukolta tuttaviaan, montako ihmistä taidemaailmassa on. Vastaukset liikkuivat sadoista satoihin tuhansiin. Kukaan ei tiedä, eikä siten ole väliksikään. (Tämä on välttämätön ja riittävä seuraus Danton teorian seurauksista, mutta päätelmä on nyt tehty myös äänettämällä!)

4. Feyerabendin vapaaoittelu

Ota kiinni mistä saat. Filosofit Paul Feyerabend (1975) otti kiinni tieteellisten teorioiden rakenteesta ja esitti tunnetun iskulauseensa ”anything goes”. Siitä on hyötyä, kun peräämme ITE-taiteen itsenäisyyttä taiteen kentällä. ”Anything goes” on vakavaa anarkiaa, vaikka anarkia paperilla on melko tylsää.

Käytännössä Feyerabendin periaate tarkoittaisi sitä, että otamme määrittelyyn aina siihen parhaiten sopivia näkökulmia. Voidaan valita, tarpeen mukaan, teoslähtöisyys (teoksen jotkin ominaisuudet määrittävät kuuluuko se ITE:n alueeseen), tekijälähtöisyys (tekijöiden jotkin ominaisuudet määrittävät kuuluuko se ITE:n alueeseen) vai ovatko määrittelyn periaatteet teosten arvioijien (yhteisen tai erillisen) ajattelun tulosta. Tai kaikki, jotain, tai ei mitään.

Vastaan kannattaa väittää sen verran, että jokin määrittelyperiaate mielellään saisi olla olemassa. Silloin ei tarvitse ottaa mallia vapaaoittelusta, jossa on sallittu kaikki paitsi vastustajan pureminen ja sukelimiin potkiminen.

5. Wittgensteinin pelit

1900-luvun ehkä tunnetuin filosofi Ludwig Wittgenstein (1980, 1981) päätyi myöhäisfilosofiassaan näkemykseen, että asioiden määrittelyssä keskeistä on sukulaisuus, jota hän kutsuu perheyhtäläisyydeksi. Esimerkiksi hän ottaa pelit: Kaikilla peleillä on yhteisiä ominaisuuksia mutta ei kaikkiin muihin peleihin. Shakki ja backgammon ovat monessa mielessä samanlaisia ja erilaisia. Yhteys on selvä: kaksi pelaajaa siirtelee nappuloita pelilevyllä oman päättelytaitonsa mukaan tavoitteenaan vastustajan voittaminen. Samoin erilaisuus: säännöt poikkeavat täysin toisistaan.

Otetaan sitten vaikka pasianssi ja edellä mainittu vapaaoittelu. Niillä ei näyttäisi olevan mitään yhtäläisyyttä. Onpa kuitenkin, mutkien kautta. Vapaaottelu on urheilua, samoin ajatellaan usein shakista; Venäjällä shakki on vielä merkittävä urheilulaji. Se on paljon lähempänä bridgeä, jolla taas on yhtäläisyyksiä pasianssiin. Näin saamme jatkumon, jossa yksi asia linkittyy toisiin ja nämä edelleen toisiin.

ITE ja ”taiteen tiukka ydin” eivät välttämättä ole kovinkaan erillisiä toisistaan. Jos ajatellaan ennakkoluulottomasti, perheyhtäläisyys mahdollistaisi harhailun niiden välillä.

6. Pelejä meille kaikille

- 1) Osuuspankki mainostaa paraikaa, että ”omaan elämään kannattaa sijoittaa”. **Tehdäänkö itsen** näköinen oma **elämä** eli **TIE** piipahtamalla Osuuspankin lainaosastolla?

LÄHTEET

Beardsley, Monroe C. (1958). *Aesthetics: Problems in the Philosophy of Criticism*. Indianapolis.
Danto, Arthur C. (1964). *The Artworld*. *Journal of Philosophy* LXI.
Danto, Arthur C. (1973). *Artworks and Real Things*. *Theoria* 39.
Eastham, Ben (2020). What is “the Artworld”. *Opinion, ArtView*, November 2020.
Feyerabend, Paul (1975). *Against Method. Outline of an Anarchist Theory of Knowledge*. New Left Books, London.
Granö, Veli (2000). Onnelaa etsimässä. Teoksessa Granö – Honkanen – Pirtola: *Itse tehty elämä/ DIY LIVES*. Maahenki Oy, Helsinki.
Lewery A.J. (1991.) *Popular Art Past and Present*. David & Charles, Devon.
Wittgenstein, Ludwig (1980). *Sininen ja ruskea kirja*. Suom. Heikki Nyman. Juva.
Wittgenstein, Ludwig (1981). *Filosofisia tutkimuksia*. Suom. Heikki Nyman. Juva.

ITE-TAIDE BRITTISILMIN

Kävin ensimmäisen kerran Suomessa syyskuussa 2001. Liisa Heikkilä-Palo ja Raija Kallioinen olivat kutsuneet minut ensimmäiseen Suomessa järjestettyyn outsider-taidetta käsittelevään seminaariin. Jo noin vuotta aiemmin olin saanut Veli Granön kirjan, joka oli tehnyt minuun suuren vaikutuksen. Kuten monet kuuluisat valokuvaajat aiemmin, Granö löysi jotain ainutlaatuista kuvatessaan eristäytyneitä ihmisiä rakentamassa omia maailmojaan. Halusin siis innokkaasti tutustua suomalaiseen outsider-taiteeseen.

Saapuessani hotelliini Helsingissä Liisa ja Raija sekä virolainen Sigrid Saarep ottivat minut lämpimästi vastaan. Tapasin myös ensi kertaa Erkki Pirtolan ja Hannu Sahan, jotka olivat luonteeltaan hyvin erilaisia, mutta molemmilla oli palava innostus Suomessa ITE-taiteeksi kutsuttua taidemuotoa kohtaan. Olin hyvin vaikuttunut siitä, että Suomi on luultavasti ainoa maa maailmassa, jossa on valtiolta rahoitusta saava järjestö (Maaseudun Sivistysliitto), joka on kiinnostunut ITE-taiteen löytämisestä ja säilyttämisestä.

Ilta sujui mukavasti, mutta sain myös tutustua suomalaiseen juomakulttuuriin, kun juttelimme Erkin ja Hannun kanssa pitkälle yöhön. Seuraavana päivänä oli vuoroni pitää esitelmä, mutta kahden tunnin aikaerosta ja myöhään venyneestä illasta joutuin olin tavallista hiljaisemmalla tuulella ja vastasin vain muutamiin kysymyksiin. Muistikuvani tuosta päivästä eivät ole kovin kirkkaat, mutta seuraava-

na päivänä olin taas oma itseni ja iloinen saadessani toivottaa Suomen tervetulleeksi kansainväliseen outsider-taideyhteisöön. Lainasin Roger Cardinalin kuuluisia sanoja siitä, kuinka hoidetun puutarhan rikkaruohot ovat aivan yhtä tärkeitä kuin varta vasten kasvatetut kukat ja huolellisesti leikatut pensaat. Tämä on kaunis vertaus outsider-taiteen paikasta virallisessa kulttuurikentässä. Kukaan paikalla olijoista ei varmaankaan voinut aavistaa, kuinka tärkeässä roolissa Suomi olisi outsider-taiteen maailmassa tulevaisuudessa.

Seuraavana vuonna *Raw Vision* -lehti järjesti outsider-taiteen symposiumin Lontoon Tate Modern -museossa, ja olin iloinen nähdessäni joukossa myös Suomen edustajia. Parivaljakko Erkki ja Hannu vastakkaisine persoonallisuuksineen ihastutti yleisöä esitelmällään suomalaisesta ITE-taiteesta.

Vuonna 2003 matkasin ensimmäistä kertaa Kausitelle Hannu Sahan johtamaan suureen Kansantaitteenkeskukseen ja osallistuin siellä järjestettyyn konferenssiin. Englantilaiselta outsider-taiteilijalta Ben Wilsonilta oli tilattu paikalle puinen teos, ja minun tehtäväni oli haastatella häntä. Benissä on hieman showmiehen vikaa: kun hän saapui lavalle haastateltavaksi, hän toi mukanaan puupalasen ja vasaran,

John Maizelsin ensimmäinen suomalainen ITE-taiteilijattavuus oli kirkkonummelainen Elis Sinistö. Elis rakensi pikku metsäntontilleen ihmeellisen Villa Mehun fantasiamaailman.

John Maizels juttumatkallaan (2014) tapaamassa taiteilija Nek Chandia, joka on luonut valtavan Rock Garden of Chandigarh -nimellä tunnetun fantasia-puutarhan Intian Punjabiin.

jolla hän naulasi puupalan dramaattisesti kiinni edes-sämme olevaan pöytään huutaen ”en ole näyttelyesine”. Taiteilijan rauhoittaminen ei ollut ihan helppoa. Tämä oli myös ensimmäinen tilaisuuteni tavata suomalaisia taiteilijoita paikan päällä, ja olin täysin lumoutunut Elis Sinistön epätavallisesta tanssiesityksestä, joka venytti jopa outsider-taiteen rajoja.

Seuraavat vuodet olivat ITE-taiteen todellista voitkokulkua, ja se todella löysi paikkansa eurooppalaisessa taidekentässä. Vaikka Euroopassa on merkittäviä instituutioita kuten Pariisin Halle Saint Pierre, Lausannen Collection de l’Art Brut tai Heidelbergin Sammlung Prinzhorn, millään niistä ei ollut Maaseudun Sivistysliiton tai ITE-museoon verrattavaa

henkilöstöä tai rahoitusta. Kansanmusiikkisäätiö yhdessä Maaseudun Sivistysliiton kanssa oli saanut järjestettyä EU-rahoituksen Suomessa, Virossa, Italiassa, Unkarissa ja Britanniassa järjestettävälle näyttelyille. Oli suuri työ selviytyä kaikesta byrokratiasta, mutta ITE-museon Elina Vuorimiehestä kuoriutui sankari, joka puski hankkeiden hallintotyön menestyksekkäästi läpi. Tämän tuloksena Lontoossa järjestettiin vuonna 2004 kansainvälinen näyttely, jonka teemana oli ”jokaisella on oikeus luovuuteen”. Näyttelyssä oli esillä suomalaisia mestariteoksia Väinö Ojalta, Tyyne Eskolta ja Ilmari ”Imppu” Salmiselta sekä kansainvälisten outsider-taiteilijoiden, kuten Aloisen, Van Genkin ja Edmund Monsielin teoksia.

Seuraavana vuonna Suomessa järjestettiin ensimmäinen kansainvälinen outsider- ja art brut -taiteen näyttely nykytaiteen museo Kiasmassa Helsingissä. Mukana oli teoksia Lausannen Collection de l’Art Brut

-kokoelmasta, La Fabuloseriestä Ranskasta sekä Bruno Decharmen abcd-kokoelmasta Pariisista. Myös suuri joukko Nek Chandin veistoksia oli mukana, mikä oli minulle erittäin mieluisaa, koska teokset lainattiin kokoelmastamme Englannissa. Chand oli jättänyt teokset haltuumme, jotta niitä voitaisiin asettaa näytteille ja lahjoittaa museoille. Nek Chand on ollut minulle suuri ihailun kohde, ja olen vierailut hänen Rock Garden -veistospuistossaan Chandigarhissa monta kertaa. Vaikka hän ei itse voinut osallistua näyttelyyn, valokuvat hänen esillä olleista teoksistaan ilahduttivat häntä suuresti. Tämän merkittävän näyttelyn yhteydessä järjestettiin konferenssi, ja meitä hemmoteltiin illalliskutsulla Suomen pääministeri Matti Vanhasen viralliselle kesäasunnolle Kesärantaan.

On mielenkiintoista nähdä suomalaisen ITE-taiteen erityispiirteet ja verrata niitä muiden maiden outsider-taiteeseen. On tietenkin paljon yhtäläisyyksiä, mutta on nähtävissä myös kansallisia piirteitä, jotka juontuvat kustakin yhteiskunnasta. Koska puu on hyvin arkinen käyttömateriaali Suomen maaseudulla, monet taiteilijat käyttävät juuri puuta taiteessaan. Se on tuttua ja aina saatavilla sekä luonnonmateriaali, joten suomalaistaiteilijat käyttävät sitä mielellään, ja heitä on ympäri maan. Jotkut hakevat viimeisteltyä jälkeä, toiset pitävät karkeasti veistettyä ja maalatusta puupinnasta. Vaihtoehtoja näyttää olevan rajattomasti.

Toinen yleinen piirre on eläinaiheet. Molemmat piirteet heijastelevat monien suomalaistaiteilijoiden maaseutumaista elinympäristöä. Vaikka luovan työn perustana näyttäisi olevan vanhoihin perinteisiin ja materiaaleihin kietoutunut maaseudun kansantaide, kansalliseen kuvaan kuuluvat kuitenkin myös harvinaislaatuiset yksilöt, sekä maalaajat että veistäjät, joiden teoksissa pilkahtelee usein ovela huumori. Jotkut, kuten ”Imppu”, eivät ole paikalliseen perinteeseen sidottuja, vaan luovat itselleen aivan omia rinnakkaismaailmoja, joissa heidän omat teoksensa pääsevät valloilleen luonnonmukaisessa ympäristössään. Ehkä vaikuttavin suomalainen ulkona sijaitseva taideympäristö on Veijo Rönkkösen Parikkalan Patsaspuisto. Rönkkönen on käyttänyt betonia samoin kuin moni muukin itseoppinut taiteilija, kuten Nek Chand (Intia), Fred Smith (USA), Bruno Weber (Sveitsi), Robert Tatin (Ranska) tai Helen Martins (Etelä-Af-

Raw Vision -lehti on kansainvälisen outsider-taiteen kentän tärkein julkaisu. Se on esitellyt sivuillaan monia suomalaisia ITE-taiteilijoita. Lehden keväällä 2004 ilmestyneen numeron kannessa esiteltiin Veijo Rönkkösen teos. John Maizels on todennut Rönkkösen Parikkalassa sijaitsevan Patsaspuiston yhdeksi maailman merkittävimmistä outsider-taiteen ympäristöistä.

rikka). Erona Rönkkösen töissä on se, että teoksia ei ole koristeltu muilla materiaaleilla, vaan ne on värjätty elävän näköisiksi.

Suomi on osoittanut, että sen itseoppineissa taiteilijoissa on roppakaupalla luovuutta. Maaseudun Sivistysliiton julkaisut, erityisesti kattavat ITE-aiheiset vuosikirjat, ovat vahva todiste alan monimuotoisuudesta. Mikään muu eurooppalainen maa ei kohtele itseoppineita niin arvostavasti viestien, että heidän työnsä on tärkeä osa kansallista kulttuuria. Suomalaiset ovat todella onnekkaita saadessaan nauttia niin monen hienon itseoppineen taiteilijan töistä, ja kaikki asianosaiset sekä taloudellista tukea tarjoavat Euroopan Unioni ja Suomen valtio ovat ansainneet kiitoksen. Heidän esimerkkinsä loistakoon valona muillekin.

TEKSTI: **Minna Haveri**

MIHIN PERUSTUU OUTSIDER-TAITEEN ULKOPUOLISUUS?

TERMI OUTSIDER-TAIDE VIITTAÄ ULKOPUOLISUUTEEN. VIIMEISEN VIIDEN VUOSIKYMMENEN AJAN LUKUISAT NIMEKKÄÄT TUTKIJAT OVAT VAIHTELEVIN TULOKSIN POHTINEET OUTSIDER-TAITEEN LUONNETTA JA RAJAUSTA. SEURAAVASSA POHDIN LYHYESTI, MIKÄ ON ULKONA JA MISTÄ. LUKITTUJEN VASTAUSTEN SIJAAN PÄÄDYN ESITTÄMÄÄN JOUKON LISÄKYSYMYKSIÄ.

Outsider-taide on kansainvälinen sateenvarjokäsite, jonka rajaukset vaihtelevat määrittelijän mukaan. Voidaan sanoa, että se on jatkuvassa neuvottelun tilassa, kuten kaikki muunkin kuvataiteen aikalaismuodot. Lähtökohtaisesti outsider-taiteella tarkoitetaan kuvataidetta, joka on taidemaalman ulkopuolella tehtyä ja usein jonkun taideasiantuntijan taiteeksi tunnistamaa.

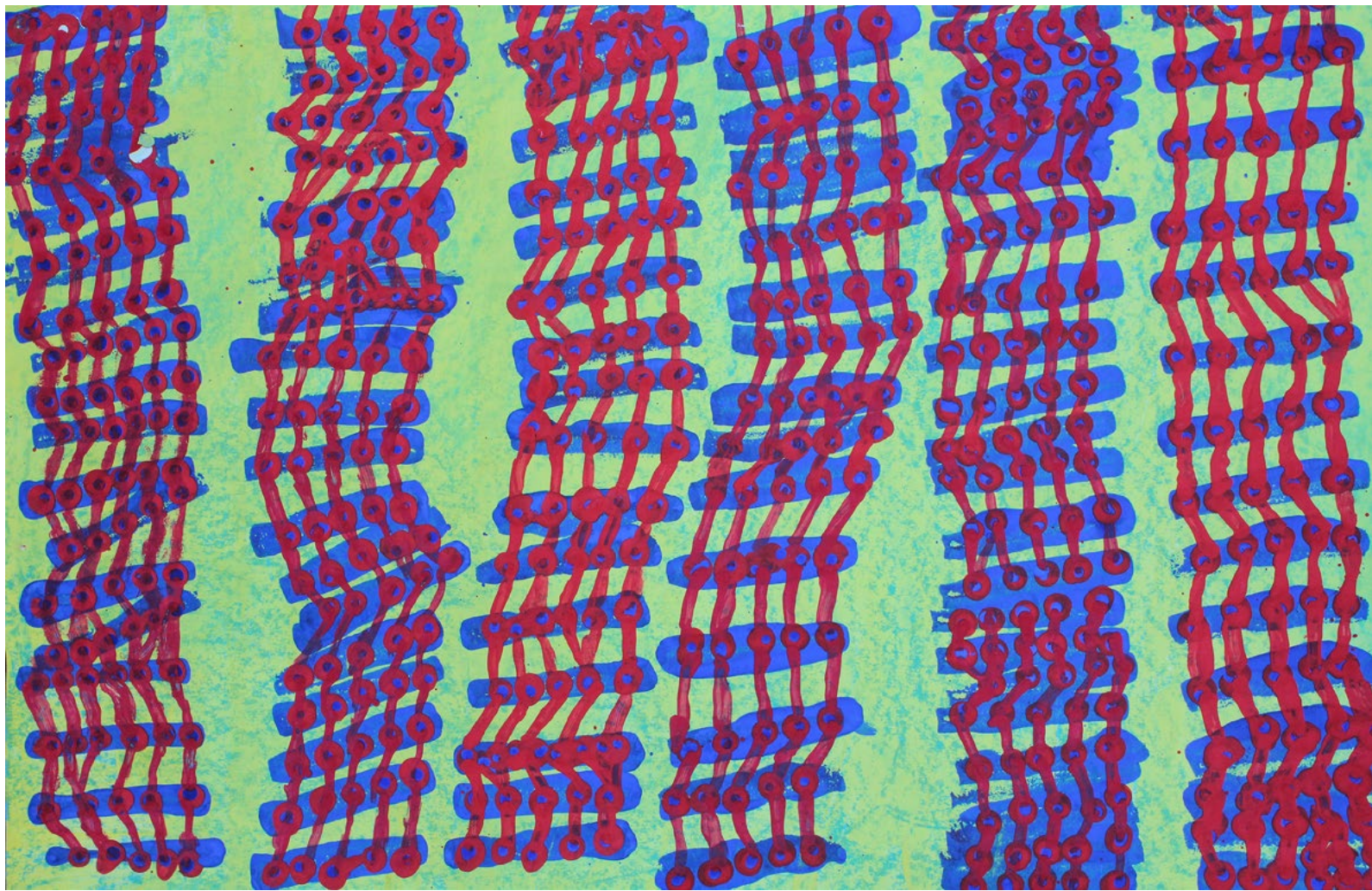
Outsider-taiteen juuret ovat psykiatristen hoitolaitosten historiassa. Niissä alettiin kerätä 1800-luvun loppupuolella potilaiden piirustuksia diagnostisiin tarkoituksiin. Outsider art -käsite esiintyi ensimmäisen kerran taidehistorioitsija Roger Cardinalin vuonna 1972 ilmestyneessä samannimisessä teoksessa. Sitä alettiin taidepuheessa käyttämään käännökseenä Jean Dubuffet'n kehittämälle ranskankieliselle art brut -termille, mutta todellisuudessa ne ovat vain sukulaiskäsitteitä eivätkä ole koskaan tarkoittaneet aivan samaa.

Outsider-taiteen käsite siis viittaa ulkopuolisuuteen. Ulkopuoliseksi nimeämisen perustana on se,

että on olemassa sisäpiiri, jonka rajat hahmotamme. Outsider-taiteen kohdalla tämä sisäpiiri on kuvataiteen valtavirta ja taidemaailma instituutioineen. Taiteessa ulkopuolisuuden ilmeneminen vaatii sen, että tunnustetaan luovuuden muotoja, joita on jostain syystä hankalaa paikantaa ”virallisen” taidemaailman luokituksiin. Kun sopivaa kulttuurista lokeroa ei löydy, on sellainen keksittävä. Koska taideilmaisuus ei ole vain taidemaailman taiteilijoiden yksinoikeus vaan kumpuaa inhimillisestä perustarpeesta olla luova ja tehdä jotain erityistä, on taidemaailman marginaaleissa kautta aikojen syntynyt alakulttuureita. Outsider-taiteen tapauksessa itseoppineiden taiteentekijöiden luovuuden ympärille on rakentunut kokonainen vaihtoehtoinen taidemaailma eli varjoinstituutio omine taiteilijoineen, keräilijöineen, tapahtumineen, organisaatioineen, gallerioineen ja julkaisuineen.

Vaikka 2020-luvulla outsider-taide tuntuu terminä poliittisesti epäkorrektilta menneen maailman jäänteeltä, se elää suoranaista kulta-aikaansa. Suomessa outsider-taiteella on nyt oma, alansa etua edistävä läänintäiteilijä, ja niin kansallisesti kuin kansainvälisesti outsider-taide paistattelee yleisön ja virallisen taidemaailman kiinnostuksen valokeilassa.

Irja Alisen *Avaruusolento*, Pori. Kuva: Veli Granö.

Maria Kivinen, guassi, 2020. KVPS Tukena Oy, työ- ja päivätoiminnan yksikkö Wirtaamo, Kankaanpää. Kuva: Harri Rauhaniemi.

Suomessa outsider-termiä harvemmin käytetään, mutta sen merkitys ja käyttökelpoisuus kattokäsitteenä hahmotetaan. Meillä outsider-taiteen pääjakoa edustavat kansanluovuudesta kumpuava itseoppineisuus eli ITE-taide sekä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden luovuudelle raamit antava erityistaidetoiminta. Kolmanneksi taidemuodoksi outsider-taiteen kentällämme voidaan tunnistaa mielenterveyskuntoutujien tekemä taide ja varsinkin sen historialliset muodot. Kaikkien näiden alalajien paikka ja oikeutus outsider-taidekentällä määrittynyt eri tavalla.

Historiallisesti tarkasteltuna outsider-taiteen syntyä on usein edesauttanut köyhtynyt sosiaalinen ympäristö eli laitokseen joutuminen tai erakoituminen. Monet eurooppalaisen outsider-taiteen merkkiteokset ovat syntyneet niin sanottujen skitsofreenisten mestarien tekeminä. Kehittyneet hoitomuodot, lääkkeet ja terapia, ovat köyhdyttäneet outsider-taiteen este-

tiikkaa, mutta kukapa kaipaisi menneitä aikoja, jolloin mielenterveyden haasteiden kanssa kamppaileva saatettiin sulkea pieneen huoneeseen tyhjän paperin kanssa kohtaamaan oman mielensä demoneja.

Kun mielenterveyskuntoutujien parista löytyy yhä vähemmän outsider-estetiikan kannalta kiinnostavia taiteilijoita, kaivattua estotonta luovuutta ja rouheaa omaperäisyyttä löytyy yhä useammin erityistaidetoiminnan piiristä. Erityistaidetoiminnalla tarkoitetaan kehitysvammaisten, autismin kirjon henkilöiden sekä laaja-alaisia oppimisen haasteita omaavien henkilöiden tuettua taidetyöskentelyä. Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden taiteen ollessa kyseessä on päädytty siihen, että vain tekemisen rakenteiden nimeäminen erityiseksi on eettisesti kestävää. Teokset ja taiteilijat esiintyvät alan taidepuheessa ilman etuliitteitä. Erityistaidetoiminnan asema osana outsider-taiteen kenttää on ristiriitainen. 2000-luvun alussa käytiin

outsider-taiteen asiantuntijafoorumeilla vilkasta keskustelua siitä, voiko taiteilijakoulutuksen saanut ja ohjatusti työskentelevä henkilö olla outsider-taiteilija. Nykyisin erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden niin sanottu studiotaide on vahvasti mukana esimerkiksi eurooppalaisen outsider-taiteen yhdistyksen European Outsider Art Associationin verkostossa. Silti määrittymisen outsider-taiteeksi tai sen perusteet ovat erityistaidetoiminnan osalta jääneet hämäräksi. Riittääkö todella pelkkä tietämyystyyppinen vammaisuus ja tuen tarve määrittelemään taiteilijan ulkopuoliseksi? Tämän käsitteellisen paradoksin vuoksi erityistaidetoiminnan kansallinen edunvalvoja Kettuki ei käytä englanninkielisessä viestinnässään enää termiä outsider-taide viitattaessaan toimialaansa. Silti Kettuki yhä löytää eurooppalaisen kollegiaalisen verkoston EOA:sta, jonka hallitusjäsenenä yhdistys toimii. Toisaalla Kettuki on viime vuosina lähentynyt myös ITE-toimijoita. Yhteisenä nimittäjänä yhteistyössä toimii outsider-taidekenttä.

ITE-taidetta määritettäessä keskeinen kriteeri on taiteilijan itseoppineisuus. Se ei kuitenkaan yksin riitä, sillä ammattitaiteilijallakaan ei välttämättä ole taidekoulutusta, ja toisaalta kansantaiteen parissa on aina tapahtunut kansanomaista mallioppimista. Taidekentällä taiteilijan ammatillinen pätevyys syntyy, kun tavalla tai toisella opitaan toimimaan sen edellyttämien käytäntöjen mukaisesti ja vakiinnutetaan asema taidemaailmassa. Vaikka ITE-taide on taiteilijan arjen ympäristössä taiteeksi tehtyä ja taiteena esitettyä, vaatii sen taidemaailmaan tuominen usein löytämisen ja taiteeksi ottamisen prosessin. Lukuisista taidemuseonäyttelyistä huolimatta ITE-taiteilija voi jäädä taidemaailmassa ulkopuolisen asemaan, koska taideyleisö ja -asiantuntijat yhä ovat kiinnostuneempia ITE-taiteesta ilmiönä kuin yksittäisinä taiteilijoina.

ITE-taiteessa käsitteellistä sekaannusta aiheuttaa se, ettei eroteta toisistaan ITE-taiteilijaksi tunnistamista ja taiteellista kiinnostavuutta – vai ovatko ne ITE-taiteessa osittain sama asia, kun kuitenkin on kyse taiteesta, joka täytyy etsiä ja löytää taidemaailmassa esitettäväksi? ITE-taiteen taiteellinen laatu rakentuu pitkälti sen varaan, että ITE-taiteilija tekee taidetta eri tavalla kuin mihin olemme tottuneet. Kiehtovimmillaan ITE-taiteilija onkin luomisvoimai-

Lauri Huhtisen pihapatras, Köyliö. Kuva: Veli Granö.

nen persoonallisuus, jolla on tavallisuudesta poikkeava elämäntarina sekä huomiota herättävä visuaalinen taito, jolla hän ilmaisee itseään. Onko ITE-taiteen ulkopuolisuus siis lopulta vain totutun ja tavallisuuden ulkopuolelle asettumista?

Kuvataiteen on ajateltu avaavan meille ikkunoita paitsi todellisuuteen, myös sen ulkopuolelle. Näihin mahdollisiin maailmoihin myös outsider-taiteen suosio ja kiehtovuus uskoakseni perustuu. Kulttuurisesti outsider-taiteen merkitys on sen moniäänisyydessä. Se tuo taideyleisön kuuluville viestejä, jotka muuten voisivat jäädä kuulematta. Olisiko silti jo aika luopua outsider-termistä? Voisimmeko yhdessä keksiä tilalle jonkin paremmin aikaamme sopivan, yhdenvertaisuuden eetosta tukeva käsitteen – onko ehdotuksia?

VUODEN **ITE** TAITEILIJA

KAPINALLINEN kaiken ikää

Raumalaislähtöinen Jori Kalliola vajosi koronavuonna lomaanukseen keikkojen peruunnuttua. Pettymystä seurasi iloinen yllätys: ikikapinallinen valittiin vuoden ITE-taiteilijaksi.

Jori Tapio Kalliolan työhuone on täynnä värikäitä ja irvisteleviä puupäitä. Puuveistoksissa on muutakin ajatusta kuin katsojan hauskuuttaminen. Puupääkansa osoittaa mieltään vääryksistä ja nousee kapinaan auktoriteetteja vastaan.

Viime vuonna Kalliola saapui usein työhuoneelleen puupäiden keskelle istuskelemaan täysin lamaan-tuneena, kykenemättä veistämään mitään. Syy lomaanukseen ei liittynyt veistotaiteeseen vaan musiikkiin. Kalliola on laulaja Jori Otsa & Mah'Orkka -yhtyeessä, joka esittää Georg Otsin tunnetuksi tekemiä lauluja. Viime vuonna Otsin syntymästä tuli kuluneeksi sata vuotta, yhtyeen keikkakalenteri oli toiveita herättävän täynnä ja konserttisaleja oli myyty loppuun.

Kalliola odotti musiikin tarjoavan vihdoinkin jonkinlaisen elannon, ja pettymys oli valtaisa, kun konsertit ja kiertueet Suomessa, Ruotsissa ja Virossa peruuntuvat koronaepidemian vuoksi. Kun kalenteri oli tyhjä, oli aikaa viedä puupäitä esille Sanna Saarisen galleriaan Raumalle. Siellä, kesällä 2020 ne näki Veli Granö, joka innostui vierailemaan Kalliolan työhuoneella

Hangossa. Kalliola valittiin Vuoden 2021 ITE-taiteilijaksi. Tunnustusta seurasi yksityisnäyttely Raumalla Sepän talossa sekä kaksi muuta näyttelyä. Yksi ovi avautui, kun toinen sulkeutui.

Kalliola toteaa, ettei hänen tekemisessään ole oikeastaan enää kyse taiteesta vaan tavasta olla olemassa. ”Teen sellaista, mitä itse haluan, ja on ihan sama, miten tähän reagoidaan, kiinnostaako ihmisiä tai ostavatko he tätä taidetta. Kiinnostavaa kyllä, kun pääsin tällaiseen helpottavaan vaiheeseen elämässä, jossa en enää välitä mistään, saankin tunnustusta. Mitään ei tapahtunut niin kauan, kun yritin kovasti saavuttaa jotakin”.

Rauhassa käskijöiltä

Jori Kalliola on itseoppinut niin muusikkona kuin taiteilijana. Hän on aina ollut auktoriteetteja kammoksuva oman tiensä kulkija. Oman äänen löytäminen niin laulussa kuin taiteessa vei pitkään, vuosikymmeniä.

parasitus

juoksin
koko
elämäni
kultaisen
huonon
perimän
hunnun
putosi
laulupaikalle.
Amen.

KAIKEN
PITI
MENNÄ
TOISIN.

NO!

Heydude!
Come to the
Communion.
Offered by
His Master(card)

THINK
TWICE!

out of
the
nature!

Hey, wake up!
The war is over.
Go home and
enjoy your life.
You did well...
Thanks, pal!

Lunatic
All Stars
6-8

ME
N
OU!
+

Civ

LAS

EN

crucifix

meriu

Kalliola kasvoi Rauman Paroalhossa vuokrakerrostalossa, jossa asui paljon telakkatyöläisiä. Toisinaan hän todisti aikuisten tappeluita. Kalliolasta se tuntui ihan tavalliselta kasvuympäristöltä. Palloa potkimaan riitti paljon kavereita.

Kuulovammaiset isovanhemmat hoitivat Kalliola lapsena. Heidän luonaan oli hiljaista ja elämänrytmi hidas. Jori istui seuraamassa, miten pappa maalasi öljyväreillä. Lapsuus tuoksui öljyväreiltä, pellavaöljyltä ja tärpätiltä. ”Olen halunnut vanhemmiten viettää samankaltaista elämää. Mulla ei ole enää käskijää missään, vaan paljon joutilaisuutta, ja työhuone, jossa saan olla rauhassa”.

Teini-ikästä eteenpäin Kalliolalle on ollut selvää, ettei hän halua olla kenenkään palkollinen. Hän ei halunnut myöskään hakeutua taidekouluun kuulemaan toisilta, miten taidetta kuuluu tehdä. Syynä oli sekä auktoriteettien vastustaminen että halu löytää aidosti oma ilmaisutapa. Hän siteeraa Erno Paasilinnaa: ”Itseoppinut on ainoa oppinut. Muut ovat opettuja.”

Kolmenkymmenen vuoden etsintä

Kalliola muutti parikymppisenä bändikuvioiden perässä Helsinkiin, laulajaksi Christine-nimiseen

rockyhtyeeseen. Bändikavereita päätyi myöhemmin muun muassa Stratovariukseen ja Havana Blackiin. Parikymppisenä hän alkoi myös maalata. Hän kiersi gallerioita ja luki Vallilan kirjaston kaikki taidekirjat. Virallinen taidemaailma ja sen estetiikka tulivat tutuiksi. Kalliola lauloi bändeissä ja työskenteli kymmenisen vuotta puistojen hoitajana. Kun hänestä tuli perheenisä, taiteen tekeminen jäi sivuun pitkäksi aikaa.

Oman ilmaisun kehittäminen vei pitkään niin musiikissa kuin taiteessa, vuosikymmeniä. Jotain loksalti kohdilleen, kun Kalliola muutti kahdeksan vuotta sitten perheineen Helsingistä Hankoon. Siellä oli varaa kunnon verstaaseen, ja hiljaisessa pikkukaupungissa on helppo keskittyä olennaiseen: taiteeseen ja perhe-elämään.

Kodin remontista jäi yli hirrenpätkiä, ja niistä syntyivät ensimmäiset puuveistokset. Kalliola käyttää veistoksissaan muutenkin kierrätysmateriaalia, kuten puretuista junarataosuuksista yli jääneitä pultteja ja jämämaaleja.

Ryhdyttyään tekemään veistoksia Kalliola tunsi ensi kertaa olevansa tyytyväinen kättensä jälkeen: nämä hahmot hän kehtaisi viedä näyttille minne vain. Samoin hän suhtautuu laulamiseensa. Kalliola ei pysty enää kuuntelemaan itseään entisten bändiensä levyillä; äänestä kuuluu hänen korvissaan itseluottamuksen puuttuminen. Kesti kauan löytää lauluääni, joka kelpaa hänelle itselleen. Hän pohtii, että kenties nykyinen tyytyväisyys on palkinto siitä, että on jaksanut yrittää sinnikkäästi.

”Olisi tietysti hirvittänyt, jos joku olisi sanonut kaksikymppiselle kaverille, että jatka vaan, mene vielä kolmekymmentä vuotta ennen kuin helpottaa ja löydät jotain, mihin olet tyytyväinen. Olisin kyllä lyönyt hanskat tiskiini”, Kalliola nauraa.

Yhdessä Kalliolan maalauksessa on teksti, jossa nykyajan spitaalisiksi nimetään ihmiset vailla kilpailuviettä. Veistoksillaan hän on kommentoinut kilpailuyhteiskunnan lisäksi esimerkiksi uskonasioita, sisällissotaa ja sosiaalista mediaa. Uusin työ kuvaa maahan verisesti rojahtanutta siivekstä miestä, jolla on falloksena puhemiehen nuija. Ikaros, vaikean vuoden omakuva vai jalustaltaan rojahtanut keski-ikäinen valkoinen mies? Katsoja saa päättää.

Otsia ja happamuuden ikävää

Kalliola on halunnut esittää pitkään Georg Otsin tunnetuksi tekemiä lauluja. Pari vuotta toiminut Jori Otsa & Mah'Orkka -yhtye ei aloittanut konserttisaleista vaan pubeista. Kalliola halusi viedä kuppiloihin iäkkäisen amerikan sijaan idän antia.

”Rajan toisella puolella on valtava kulttuuriperintö, ja halusin esittää niitä biisejä. Niillä olikin yllättävä suosio Kallion kapakoissa hipstereistä vanhoihin ukkoihin ja akkoihin. Nuoremmat tulivat kyselemään, kenen biisejä nämä ovat. En tullut edes ajatelleeksi, että vaikka *Venezuela* tai *Rakastan elämää* voivat olla jollekin tuntemattomia.”

Keikkojen peruuntumisen takia yhtye ehti julkaista viime vuonna kaksi albumia. Uusimmalla *Harbor Georg* -levyllä on myös Kalliolan säveltämä ja

sanoittama samanniminen valssi. Hän kertoo, että oli melkoinen kynnyks tehdä kappale, jonka sanoitukset eivät erottuisi räikeästi joukosta, Georg Otsille kun lyriikoita käänisivät esimerkiksi mestarit Vexi Salmi, Reino Helismaa ja Juha ”Junnu” Vainio.

Veri vetää Jori Kalliolaa Raumalle. Hän aikoo muuttaa takaisin, kun lapset ovat kasvaneet aikuisiksi. Hän pitää satakuntalaisena piirteensä viehtymystään sarkasmiin sekä piruilevaan ja lakoniseen huumoriin. Bändikeikka, joka sai Helsingissä yleisöltä hurmoksellisia kommentteja, tuotti Raumalla kavereilta vain piruilevia ja mitätöiviä kysymyksiä. ”Se on mahtavaa! Huomaan kaipaavani sieltä ihanan happamia ihmisiä.”

Teksti on alunperin julkaistu Satakunnan Kansassa 16.1.2021.

Panelian profeetta

Maailmalla outsider-taiteessa esiintyy paljon uskonnosta virikkeitä saaneita teoksia. Tuonpuoleisen läsnäolo ilmenee useimmiten Raamatusta lainattuina teksteinä, mutta uskonto näkyy usein myös teosten aiheissa. Vuosikymmeniä sitten suomalainenkin ITE-taide oli huomattavan uskonnollista. Ennen eläneet eivät olisi uskoneet, miten maallistuneita meistä ja ITE-taiteesta on tullut, mutta aivan kaikki eivät ole maagista maailmanselitystä hylänneet.

Euran Paneliassa, Suomen muinaisen asutushistorian vanhimmalla alueella, asuu yksin maatilaansa Risto Palomäki (s. 1932). Hänen sukunsa on viljellyt tilaa satoja vuosia. Elämän ääniltä hiljentyneessä suuren talon tuvassa voi aistia menneen läsnäolon. Se tuoksuu ja kuiskii kamareissa, kuistilla, navetan ruohottuneella polulla, ja humisee avariens peltojen yllä. Vankat lankkulattiatkin narsisevat omat muistonsa, kun Risto tarinoi menneistä, mutta kun kertomus isoäidin lasten kohtalosta alkaa, hiljenee hetkeksi koko maailma.

Risto Palomäen isoäiti Maria oli Kiukaisten pappilan tiellä, menossa kertomaan kahden pienen poikansa juuri kuolleen. Silloin hän kuuli kaukaisuudesta kirkonkellojen soiton – tavallisena arkipäivänä – ja kohta enkelin ääni ilmoitti hänelle viestin: ”Sinun lapsesi tullaan ottamaan pois.” Hirvittävä ennustus myös toteutui: kuusi lasta kuoli kuukauden sisällä kurkkumätään. Mutta yksi lapsi Marialle vielä suotiin, ja hänestä tuli Riston isä. Tarina suvun traagisesta menneisyydestä ja Marian kokema yhteys Jumalan valtakuntaan on tärkeä osa Riston elämää johdattanutta mytologiaa.

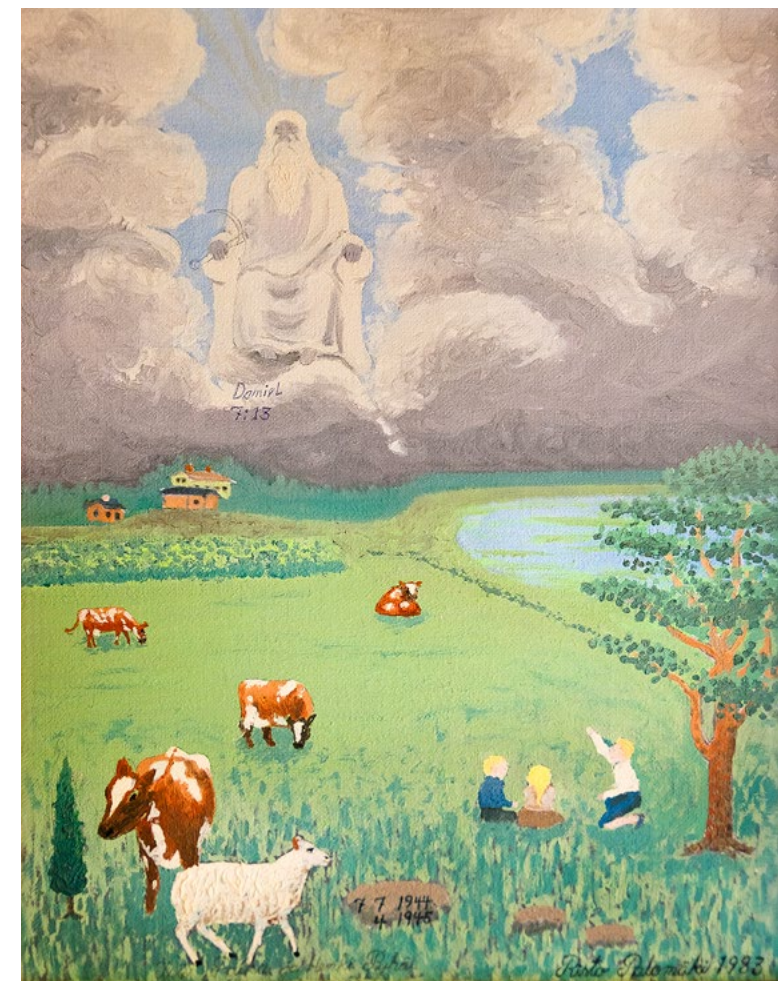
Jumalan puhemies

Risto Palomäki edustaa harvinaista ITE-taiteen suuntaa, jossa tavanomaiset kuva-aiheet sekoittuvat mystiikkaan ja uskonnollisiin näkyihin. Risto sanoo, ettei maallinen häntä lainkaan kiinnosta, eikä edes maallinen kuva häntä kiehdota. Hän myös karttaa maallista tietoa, se kun on omiaan vieroittamaan ihmisen hengen herkkyydestä. Siksi talosta ei löydy televisiota tai muuta turhanpäiväistä ajankuluttajaa ja ajatusten viettelijää. Suurimman osan huomattavasta maallisesta omaisuudestaan ja maatilansa maistakin hän on lahjoittanut pois.

Kuinka vaikea onkaan niiden, joilla on tavaraa, päästä Jumalan valtakuntaan! Helpompi on kamelin käydä neulansilmän läpi kuin rikkaan päästä Jumalan valtakuntaan. (Luukas 18:25)

Risto opettaa omalla esimerkillään, ettei maalliseen maailmaan pidä kiintyä. Toisaalta hänen profetiansa mukaan maailman uskovaiset tullaan tempaamaan alle kahdenkymmenen vuoden sisällä Taivaan juhlaan, eikä sille reissulle sovi tavaraa mukaan. Siinäkö syy sillekin, miksi hän on herjennyt kylvöistä ja

kynnöistä ja antanut itselleen aikaa koristaa taloan kansanomaisilla kuvilla ja kansoittaa ympäristöään monenlaisilla ITE-teoksilla? Tupa onkin suoranainen uskonnollinen galleria, tai voi siellä temppelekin tulla mieleen. Seitsemän nuoren koivun ryhmä, kuin Johanneksen näyn seitsemän enkeliä, seisoo leivinuunin kupeessa, ja niiden katveessa Risto mieluusti profetioi ihmiskunnan kohtalonhetkistä.

Ja kun Karitsa avasi seitsemännen sinetin, tuli taivaassa äänettämyys, jota kesti noin puoli hetkeä. Ja minä näin ne seitsemän enkeliä, jotka seisoivat Jumalan edessä, ja heille annettiin seitsemän pasunaa. (Ilm. 8:1–2).

Ihmeitä on tallennettu myös pieniin maalauksiin. Vanhin aihe on lapsuudenkokemus sotavuosilta.

Risto oli kaksitoistavuotiaana niityllä lampaita paimentaessaan nähnyt suuressa pilvessä Jumalan valtaistuimellaan. Tapaus ajoittuu sodan viime päiviin ja isänmaan kohtalon kynnyksikohtaan syksyllä 1944. Epävakaat ajat ovatkin aina olleet ihmeenomaisten näkyjen kulta-aikaa.

Ilmestyksen tarkempi viesti ei tunnu Ristolle selvenevän, mutta Jumalan erikoisesta viestinnästä siinä selvästi on kyse, samoin kuin taulussa Euran VPK:n uudenvuodenjuhlista 1986. Silloin ilotulite räjähti meijerin katon yllä ja piirsi kattoon selvän ristin. Luojan tiet ja tarkoitukset ovat tutkimattomat. Pyhiä viestejä on tallennut myös Riston ottamiin valokuviin. Kaksi kuvasuurenosta todistaa pääsiäisenä, Jeesuk-

sen ristinkuoleman hetkellä annetuista merkeistä. Molemmissa Riston talon päälle piirtyy pilviristi. Riston mukaan ”hengen miekka” on selkeä viesti Jumalan läsnäolosta tontilla.

Viimeisin Riston maalaus sisältää monimutkaista uskonnollista symboliikkaa valkeine, punaisine ja mustine hevosineen ja Jerusalemin temppeleineen. Se ennustaa maallisuudessaan rypevän ihmiskunnan lopun aikojen olevan käsillä. Teos on ITE-taiteessamme todellinen harvinaisuus ja ainutlaatuisen kiehtova muistuma ajoilta, jolloin enkelit vielä puhuivat ihmisille. Vai sisältääkö Riston profetia myös viisauden siemenen?

BETONINEN KUVA-ALBUMI

ERÄS ELÄMÄN SUURISTA MYSTEEREISTÄ ON AIKA. SEN KULUN SALAISUUS EI OLE SELVINNYT EDES PÄTEVIMMILLE TIEDEMIEHILLE, SAATI SITTEN MEILLE MUILLE. EI OLEKAAN IHME, ETTÄ NIIN MONEN TAITEILIJAN TEOKSISSA TOISTUU AJAN TUOTTAMA SUURI TUSKA: SE, MIKÄ ON KERRAN OLLUT, EI ENÄÄ KOSKAAN PALAA.

Väinö ja Hilma Ylénin kotimuseo on perustettu Kodisjoen keskustan tuntumaan, Ylénien pientilalle. Väinö Ylén (1908–2000) testamenttasi kotinsa taideteoksineen Kodisjoen kirkolle, jonka johtomiehistö oli pikemmin hämmennyt kuin ilahtunut saamastaan lahjasta. Väinö oli kuitenkin aavistanut, miten saarnahuonekuntalaiset tulisivat suhtautumaan taideteosten omistamiseen, ja siksi testamentissa oli varmistuksena ehto: jos saarnahuonekunta päättää myydä paikan, on myyntisumma lahjoitettava kokonaisuudessaan hyväntekeväisyyteen. Näin perintö jäi saarnahuoneelle, ja naistoimikunnan tarkkanäköiset aktiivit oivalsivat heti sen arvon. He perustivat ripeästi Kodisjoen taideyhdistyksen, jonka hallintaan talo teoksineen siirrettiin. Naiset ovatkin hoitaneet Ylénien perintöä niin mallikelpoisesti, että paikka kelpaa esimerkiksi mille tahansa ITE-taidekohteen pelastamiseen ryhtyvälle yhdistykselle.

Talo avautui yleisölle heti Väinön kuoleman jälkeisenä kesänä 2001. Taideyhdistys on sittemmin myös kehittänyt paikkaa: on rakennettu parkkipaikka, tehty teosinventaarion, ja kiinteistöjäkin on korjattu. Vaikka tämä kaikki onkin tehty varsin minimaalisin taloudel-

lisin resurssein, on perintö yhä varsin hyvässä kunnossa.

Joka kesä (paitsi koronapandemian-aikana) on järjestetty suosittu lasten taideleiri. Lasten mielenkiinnon herättäminen takaa näyttelylle uutta yleisöä myös tulevaisuudessa.

Alku ei hyvää luvannut

Väinö Ylénin isä kuoli, kun poika oli vasta neljä vuotta vanha. Äiti jäi kolmen lapsen kanssa yksin. Elämä oli vaikeaa, ja Väinö lähetettiin seitsenvuotiaana isoon taloon rengiksi. Elämä oli alusta asti työn täyttämää, muttei Väinö sitä pahakseen pitänyt. Köyhyytensä vuoksi poika ei saanut muuta koulusivistystä kuin kiertokoulun, mutta kaikki saivat hänestä aikaansa seuraavan ja nokkelaälyisen vaikutelman. Väinö oppi vauraan talon elämää seuratessaan yhtä ja toista hyödyllistä. Hän teki jo varhain suuria suunnitelmia ja myös onnistui toteuttamaan muutamia niistä.

Ensin köyhä Väinö hankki vanhan myllyn ja ryhtyi kylän mylläriksi. Hän menestyi. Elämän polut

eivät kuitenkaan aina valikoidu oman suunnitelman mukaan. Kun myllärin elämä oli hyvässä alussa ja vaimokin vihitty, alkoi sota. Työ keskeytyi viideksi vuodeksi. Jatkosotaan Väinö ei enää olisi mennyt, kun oli kerran jo kotiin hengissä palannut. Hänen kerrotaan piileskelleen hetken Laitilan metsissä – käpykaartilaisena, kuten silloin sanottiin. Ei sota ja tuho kenellekään sovi, ja vielä vähemmän se sopi Väinön tapaiselle unelmoijalle.

Näyttelyssä on soma talon pienoismalli. Talon sisältä löytyi pieni paperilappu, päivätty kaksi kuukautta ennen Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alkua: ”Muisto 11.4.1944 Itä-Karjalan Kontupohjasta. Jos tämä onneton aika vielä niin päättyy, että minä kotia pääsen, niin tämän näköiseksi laitan Hilman ja Väinön oman kodin, jonka rakentamisen sota on nyt

keskeyttänyt.” Jotkut kyllä väittävät talon syntyneen vankilan työpajassa; suuren epätietoisuuden keskellä joka tapauksessa.

Toimen mies

Väinö selvisi koettelemuksistaan ja palasi rakkaansa luo. Tämä ei miestä koskaan tuominnut. Väinö piti lupauksensa ja rakensi sodan pyörteisissä mukanaan kantamansa unelman mukaisen tiilitalon ja teki siitä sopusuhtaisen ja kauniin, kuin kuvan onnellisten aikojen tulosta. Pihaan nousi myös navetta ja omenatarha. Toimeliaana ja kekseliäänä miehenä hän ehti olla myllärin, omenanviljelijän ja maanviljelijän lisäksi puimuri- ja kuivuriurakoitsija, kirkon huol-

tomies ja ennen kaikkea muurari. Työura huipentui suurissa kerrostalojen muurausurakoissa. Väinö mainittiin legendaarisen nopeaksi tiilien latojaksi. Jos muut työmaan muurarit pärjäisivät yhdellä hanslankarilla, piti Väinö kaksikin apulaistaan kiireisenä – mutta, näin hän itse kertoi, ”ajatukset olivat jo muualla.”

Kun työura oli vihdoinkin päätöksessä, pysähtyivät hyötymuuraukset kuin tiiliseinään. Moni takan tai piipun pyytäjä sai lähteä pihasta tyhjin käsin. Väinö oli saanut tarpeekseen. Hänen ajatuksensa askartelivat nyt merkillisissä sfääreissä ja asioissa, joita kyläläiset eivät voineet lainkaan käsittää.

Taiteilija syntyy

Ylén muutti navettansa galleriaksi ja aloitti patsaidensa rakentelun. Naapurit kummastelivat joka-aamuista valonkajoa navetan verstasthuoneesta. Valot Väinön työhuoneessa syttyivät nimittäin joka ainoa arkiaamu jo neljältä. Kahden vuosikymmenen uurasituksen tuloksena Väinön käsistä syntyi yli 500 betoniteosta. Myös Hilma protestoi miehensä intohimoa, mutta yhteisiä hetkiä viettääkseen hänkin päätti ryhtyä betoninmuotoiluun. Hilman teoksia näyttelystä löytyy kymmenkunta.

Aivan purematta ei arvostetun muurarin muodonmuutosta kylällä nielty. Maaseudulla työn ar-

vostuksen kriteerit olivat ankarat: taiteen teko oli ehdottomasti joutavaa haihattelua, jos ei jopa silkkaa syntiä. Oman lisänsä välillä ankaraankin konfliktiin toi paikallinen uskonnollinen yhteisö. Hilman sukuun kuului rukoilevaisen herätysliikkeen johtomiehiä, ja myös Ylénien oletettiin noudattavan sen tarkkoja käytösnormeja. Joka sunnuntai he kyllä istuivat kirkossa saarnaa kuuntelemassa, mutta Väinön tiedetään marssineen kirkkoon välillä varsin vastentahoisesti. Ei kommenteista kuitenkaan isoa mielipahaa päässyt syntymään, Väinöllä nimittäin oli hyvä huumorintaju ja vankka omanarvontunto, johon morali-sointi ei näyttänyt lainkaan purevan. Hän eli ja taiteili miten oikeaksi ja itselleen hyväksi katsoi.

Elämä muuttui muistoiksi

Väinön teosten aiheet on poimittu ympäröivästä arjesta. Patsaat kertovat samalla lähes huomaamattomasti Väinön ja Hilman elämäntarinan. Tuossa pieni, orvoksi juuri jäänyt poika istuu sisarustensa kanssa murheellisen äidin lykkimässä vesikelkassa. Jo kohta Väinö tapaa ensi kerran tulevan vaimonsa: nuori Hilma siinä seisoo talvivaatteissaan, hoikkana ja ujona. Heidän hänsä on kuvitettu tunnollisesti: jokainen vieras on saanut oman patsaansa. Tuossa lääkäri jo kumartuu kranaatin silpoman sotilaan puoleen, ja tuolla toverit kannattelevat haavoittunutta kump-

paniaan. Väinön sisäisen elämän kaiut kuuluvat galleriassa. Hän on tallentanut sinne itselleen tärkeitä hetket. Tuon hän on huomannut, ja tämän hän on halunnut ajan yli meille siirtää.

Kotimuseon pihalla on muutamia mobileteoksia. Suurin, moottoroitu teos perustuu Väinön entisen myllyn tekniikkaan. Siinä on kaksi toisiaan kiertävää kehää. Keskellä olevalla tasolla on kuvaelma menneestä maailmasta ja sen kulkijoista. Kerjäläinen, maankiertäjä ja härkävankkurit kiertävät pientä maailmaansa kuin hidastuneen kellon tuntiviisarit, mutta heitä kiertää ulommalla kehällä vimmattu nykyaika pörisevine laitteineen. Auto, traktori, moottoripyörä ja kaiken yllä helikopteri – kaikki ne Väinö pihastaan näki. Teoksen keskipisteeseen taiteilija on sijoittanut oman pienen alter egonsa, maailmansa keskipisteessä seisovan ajan kulun mykistyneen todistajan.

Väinön taidegalleriassa voi nähdä lisää kuvaelmia Kodisjoen ja maaseudun kadonneesta elämäntavasta, jo unohtuneista askareista, mutta kokonaisuus sisältää myös ajattoman viestin yhteisöllisen elämän, yhdessä tekemisen arvosta.

Kadonneet lapset

Kaikki ei elämässä mene kuten oli suunniteltu. Lasta ei Yléneille suotu, eikä Hilman sisarenpoikakaan halunnut tulla heille kasvatiksi. Koskettavin osa navetan teossarjoista alkaa raskaana olevien naisten patsaista, jatkuu synnytyslaitokselta kaksosineen palaavana pariskuntana, ja kohta pienokaiset jo telmivät hiekkalaatikossaan. Lasten kasvun ihmeen kuvailu jatkuu koulunkäynteineen, harrastuksineen ja perhejuhlineen.

Väinö ja Hilma Ylénin kotimuseon näyttely kertoo meille elämään sisältyvistä onnen välähdyksistä, mutta siellä voi nähdä myös surun ja kaipauksen sävyjä. Kansanomaisten teosten äärellä koettu ensihämmästys ja nauru vaihtuvat pian kunnioitukseen ja suureen ihailuun. Näyttely on yksi maamme merkittävimmistä ITE-taiteen kokonaisuuksista.

Teksti perustuu Ylénien sukulaisten Kaija Malmivaaran ja Hannu Stenholmin sekä Kodisjoen taideyhdistyksen puheenjohtajan Mirja Mattilan haastatteluihin ja kirjoittajan 1986 tekemään Väinö Ylénin haastatteluun.

TAIDEKOTI YLÉN, Kodisjoentie 1535, 27310 Kodisjoki (Rauma)

Näyttely on avoinna kesä-heinäkuun vaihteesta elokuun alkuun. Tarkat aukioloajat ja yhteystiedot löytyvät sivulta www.taidekotiylen.fi

Yksi parhaista

ITE-taiteelle on tyypillistä luonnonläheisyys. Teokset saavat usein muotonsa luonnosta löydetystä kakkuroista tai kuvaavat eläimiä. Satakunnastakin löytyi joukko taiteilijoita, joiden teokset ovat yhtä lailla taidetta kuin luonnon ylistystä. Heissä on perisuomalaisista Jukolan Lauria, joka ”metsäs häärii, katselevi puita väärii”.

Luvialainen Tuomo Salonen (s. 1939) on paikakunnalla tunnettu ja arvostettu persoona. Hänen kädenjälkeään näkyy monessa pihassa ja pirtissä. Arkaaisen oloisia puupatsaita on Luvialla ja Eurajoella siellä täällä, teiden varressa ja pihamailla. On hän muotoillut Luvian kirkkoon vaivaiskonkin. Pellistä pakotettuja tauluja hän on lahjoittanut kyläläisille ja vähän muillekin tuttavuuksille kymmenittäin. Kotiin taidetta ei juurikaan ole jäänyt. Tuomo kertoo kummasta säännöstä: kun joku teos alkoi valmistua, ilmaantui pihaan heti joku sitä kyselemään. Vaatimatonta miestä ei kauaa tarvinnut kehua, kun teos jo lähti kysyjän matkaan.

Tuomo on ollut muutenkin yhteisölleen avuksi ja iloksi. Hän on ollut aina altis auttamaan puunkaadossa tai missä tahansa ripeää ja kekseliästä miestä vaativassa työssä. Palkkaa urakoistaan hän ei ole usein kehdannut pyydellä. Tuomo jopa kunnosti omin käsin ja kuluiin Luvian keskustassa sijaitsevan tuulimyllyn, ja rakensi hän omille maille kunta-laisten käyttöön suuren metsälaavun luontopolkuihin. Laajan vierasjoukon polttopuut ovat Tuomon omin käsin pilkkomia, vaikka moni niitä yhteiseksi omaisuudeksi luuleekin. Nyt vain iso klapikasa alkaa huolestuttavasti huveta. Tuomo on loukannut pahoin jalkansa eikä taida puuhommiin eikä edes kotitaloon-sakaan enää palata.

Kohtalokas teosnimi

ITE-teoksia päätyy harvoin julkiseksi taiteeksi, mutta Salosen töitä on sijoitettu Eurajoelle kunnan nuorisotalon eteen, ja tilattiinpa häneltä veistos myös Luvian terveyskeskukselle. Siitä kehkeytyi kuitenkin monien lehtien sivuilla ja jopa valtakunnan televisiuutisissa puitu sotku.

Kaikki alkoi lupaavasti. Kunta halusi omalta ITE-taiteilijalta teoksen, ja Tuomo teki työtä käskettyä. Hän oli löytänyt metsästä pari kiinnostavan muotois-

selle ei ollut, mutta olisi kannattanut olla. Kunnanvaltuuston silloinen huumorimiehenä tunnettu puheenjohtaja sanoi näkevänsä siinä ilmetyn pääministeri Vanhasen ja hänen silloisen salarakkaansa Susan Kurosen. Heistä juoruiltiin silloin lehtien sivuilla, ja Kuronen oli Luvialta kotoisin. Näin teos sai nimen *Matti ja Susan*, eikä mitään enää ollut tehtävissä.

Pienissä kunnissa ei ole niin pientä asiaa, ettei siitä kunnan farssia aikaan saataisi. Niin kävi myös nyt Luvialla. Kunnanhallituksen puheenjohtajan huumorintaju loppui, kun hän ymmärsi tilanteensa ”vääää” puoluetta edustavan taideteoksen. Vastavalmistunut teos siirrettiin katseilta piiloon kunnan varastoon. Salonen pahastui patsaansa kohtalosta, ja siihen oli syytäkin – eihän sen hahmoilla oikeasti ollut mitään kytköstä politiikkaan. Hän ehdotti teoksen siirtoa Laitakarin venestamaan. Mutta huono henki oli levinnyt koko kylään, ja Laitakarin yrittäjät nousivat nyt puolestaan vastustamaan teosta, se kun voisi pilata heidänkin maineensa. Tämä oli Saloselle jo liikaa. Hän kun oli koko elämänsä auttanut yhteisöään, ja hänen taideteostensa yksinomaisen tarkoitus oli tuottaa ihmisille iloa. Taiteilija masentui, vetäytyi omiin oloihinsa, ja lopetti työskentelyn moneksi vuodeksi.

Niin vain suuretkin kohut unohtuvat ja intohimot laimenevat. Lopulta teos tuotiin takaisin päivänvaloon, ja se sai hienon sijoituspaikan Laitakarin kalliolta. Kokonaan taiteilija ei mielipahaansa unohtanut. Hän

ta puunkäkkyrä. Toisessa hän näki selvästi naisen lantion kaaria, toinen taas oli ilmetyn maskuliininen muodoiltaan. Näin hän oli työskennellyt jo neljäkymmentä vuotta; luonnossa samoilla tarkat silmät löysivät puiden muodoista ihmisiä ja eläimiä. Kerran hän näki rungossa kokonaisen hevosen.

Kunnalle luvattu teos valmistui ajallaan, ja taiteilija kuvaili teostaan vuonna 2007 seuraavasti: ”Se kertoo kahden ihmisen välisestä lämpimästä suhteesta ja toisista välittämisestä laajemminkin.” Nimeä teok-

Matti ja Susan -nimen saanut teos (2007) on lähes abstrakti tutkiema maskuliinisista ja feminiinistä muodoista. Luvian Laitakari.

Merikarhu (2009) on Eurajoen kunnan julkinen ITE-taideteos.

muotoili *Matti ja Susan* -teoksensa seuraksi patsaat kohun aikaisesta kunnanhallituksen puheenjohtajasta ja hänen puolisoistaan. Hekin saavat nyt niskaansa syksyn sateet ja talven tuiskut. Miltei traagiseksi äitynyt tarina sai hauskan ja ITE-henkisen lopun.

Suuri seikkailu

Salosen suurin haave oli ollut päästä näkemään yksi maapallon suurimmista ihmeistä, Etelämantereen jäätikkö. Raskaalle laivamatkalle ei kuitenkaan oteta vanhoja vaan vain nuoria ja terveitä matkustajia, ja Salonen oli ehtinyt jo 70 vuoden ikään. Erämaiden sitkeän kulkijan kuntotestit kuitenkin vakuuttivat kapteenin, ja niin taiteilija purjehti maailman ääriin, patsaskohun viime laineiden ulottumattomiin.

Mitä yleensä tapahtuu, kun elämän suurin haave toteutuu, kun haavekuva muuttuu arkiseksi todellisuudeksi? Tuomo Saloselle odotettu Etelämantereen matka oli järäyttävä elämys. Pienipiirteinen suomalainen metsä ja sen ahtaat maisemat vaihtuivat siellä valtaviin etäisyyksiin ja ihmeellisiin näkyihin: pingviinit, hylkeet, valaat, jäävuoret, meri ja arktinen valo. Kaikki tämä oli sanoin kuvailematonta, eikä hiljaisesta Salosesta kertojaksi olisikaan. Kaiken matkalla nähdyn hän halusi meille kuitenkin näyttää. Hän maalasi koko talonsa ulkoseinät täyteen Etelämantereen elämyksiä. Eläimet, jää, ihmeelliset auriongonnukset ja aurionlaskut ovat kaikki nähtävissä talon seinissä. Laivan oven hän sijoitti talonsa oven kohtaan. On kuin koko talo olisi laiva ja matkalla kohti elämän odotettua päämäärää.

TEKSTI: **Elina Vuorimies**

KUVAT: **Veli Granö**

KOTISEUTUMUSEOIDEN NOTKUVAT AARREAITAT

Rakkaudessa ja taiteessa kaikki keinot ovat sallittuja. Tämä pitää sisällään myös taiteen etsimisen, sillä ITE-taiteen kartoittaminen on luovaa (salapoliisi)työtä. Vihjeitä pitää seurata loppuun asti, umpikujan uhasta piittaamatta. Etsintätyössä tarvitaan taiteilijoiden perheiden ja sukulaisten, tarkkasilmäisten naapurien, kiinnostavia juttuja haistavien toimittajien ja lehtikuvaajien sekä sydämestään työtä tekevän laajan kulttuurisektorin apua. Joskus jäljet ovat haihtuneet ja jäljellä ovat tallentajista viimeiset, museot.

Huittisten museon johtaja Satu Rantala antoi vihjeen Hugo Kivisen pienoisteoksista heti Satakunnan kartoitustyön käynnistyttyä syksyllä 2019. Kauniina heinäkuuisena päivänä suuntasimme Veli Granön kanssa Huittisiin. Ja mitä löysimmekään!

Hugo ”Hukke” Kivisen (1904–1975) kymmenkunta sympaattista puuveistosta olivat selvästi odotaneet ITE-taiteen kartoittajia jo vuosikymmeniä. Veistokset oli lahjoittanut museon kokoelmiin yksityishenkilö 1980-luvulla.

Hugo Kivisen veistosten teemat kuvaavat taiteilijan elinympäristöä sekä ajatuksia ja kaipausta. Eräässä veistoksessa suojelusenkeli vartioi metsässä kulkevia ihmisiä. Huumoria on puolestaan veikeän elastisissa juopuneiden ilmeissä ja elekielessä, kuten myös esiintymiskorokkeen koomisella puhujalla. Avioparilla ei ollut jälkikasvua, joten Kivinen lienee purkanut kaipausta veistämällä herkkiä lapsia esittäviä veistoksia. Kenties Saima-vaimo sai oman muotokuvansa? Suomalainen luonto inspiroi lähes poikkeuksetta ITE-taiteilijoita, eikä Hugo Kivinen ollut poikkeus. Hänen tuotannostaan löytyy runsaasti lintuaiheisia veistoksia.

Ammatiltaan Kivinen oli rakennus- ja kirvesmies. Pienusteokset syntyivät vasta eläkeiässä mieluisana ajanvietteenä, joka jatkui lähes hänen kuolemaansa asti. Kivinen oli tehnyt itselleen ateljeen Huittisten Sammussa olevan kotipihan saunarakennukseen. Hän haki metsästä tarvitsemansa puumateriaalin, yleensä leppää ja koivua, ja työsti sitä pääasiassa puukoilla ja kovertimilla. Osan veistoksista hän jätti puupinnalle, jotkut teokset saivat heleän värin. Myös lyijykynää Kivinen käytti tehosteena. Yhteensä teoksia tiedetään olleen ainakin toistasataa.

Hugo Kivinen kantoi keuhkoissaan sodan muistoja, ja lopulta sirpaleet veivät hänet ennenaikaisesti. Viimeisin tieto Kivisen teoksista on kuolinpesän roskalavalta, josta niitä pelasti ”puhdytyöstä” kiinnostunut henkilö. Veistoksia tiedetään myydyin vuosikymmeniä sitten koululaisten hyväksi järjestetyssä huutokaupassa.

Välillä taiteilija lahjoittaa itse töitään museolle. **Vihtori Heinonen** (1895–1998) lahjoitti 1980-luvulla kahdeksantoista puuveistostaan Eurajoen kotiseutumuseolle Irjanteelle, missä ne ovat esillä edelleen. Mikä olisikaan parempi paikka pienoisteoksille, jotka kuvaavat 1900-luvun alkupuolen elämää

Eurajoella siirryttäessä hevoskärryistä traktoreihin ja höyrykoneesta sähköön? Heinosta on myös haastateltu 1980–1990-luvuilla kolmeen kotiseutukirjaan¹.

Nuorena Vihtori Heinonen teki taksvärkkipäiviä Vuojoen kartanolle. Torppien itsenäistyttyä hän jatkoi töitä kartanossa, suurimmaksi osaksi erilaisissa maaviljelystöissä. Heinonen työskenteli koko työikänsä, 54 vuotta, saman yhtiön² palveluksessa, kunnes jäi eläkkeelle 67-vuotiaana.

Teoslahjoitus ja kirjahaastattelut antavat meille tietoa taiteilijasta. Mitä veistosten tekeminen merkitsi Vihtori Heinoselle? Miksi hän teki niitä? Museo ja kirjat eivät valitettavasti vastaa näihin kysymyksiin. Esitetään kysymys toisin päin: mitä teokset kertovat tekijästään?

Ensi vilkaisulla Vihtori Heinosen hevos- ja härkävaunut näyttävät tavanomaisilta maaseutu-elämän kuvauksilta, mutta tarkempi tarkastelu osoittaa ensivaikutelman petollisuuden. Eläimet ovat vain näennäisesti esikuviansa näköisiä. Härällä on ”kiharainen” turkki, ja korvat valuvat alaspäin pitkänä kuin luppakorvat. Eläimen lyhytjalkaisuus saa sen vaikuttamaan enemmän koiralta kuin härältä. Toisen, aasia muistuttavan vetojuhdan huomion varastaa keltaisiksi maalatut kippurasarvet; JÄTTI-LÄISPÄSSI! Tältä tekijältä ei puutu huumoria!

Eläimet on valjastettu rekien eteen tyylikkäine kuskeineen. Merkillepantavaa on, että ohjaksissa on myös naisia. Halusiko tekijä tällä tavoin kertoa

naisen asemasta muuttuvassa yhteiskunnassa, vai olivatko ne kuvauksia kartanon rouvista?

Vihtori Heinosen väripaletin vihreä, keltainen ja ruskea lienevät ylijäämävarastoa jostain korjausurakasta. Eläinten suitset on tehty asiantuntevasti ja teoksen kokoon nähden silmiinpistävän suuriksi; juontaa juurensa satulasepän työhön.

Teosten hellyttäviin yksityiskohtiin kuuluvat – ilmeisesti pakkauksista leikatut – eläinpiirroset, jotka taiteilija on liimannut lukemista harrastavien ihmisten kirjojen kansiin ja valjastettujen vaunujen kylkiin. Suurin veistoksista on toista metriä korkea ja esittää vapaapalokunnan päällikköä. Kukka rintapielessä, tietenkin.

Museon käsin kirjoitetussa esittelytekstissä kerrotaan, että ”92-vuotias Heinonen viettää eläkepäiviään Raumalla ja harrastaa edelleen tällaista hyvää näköä ja sormien näppäryyttä vaativaa puuhailua”. Jos hän teki veistoksia elämänsä viimeiset vuosikymmenet, niitä on täytynyt olla enemmän kuin kahdeksantoista. Missä ne ovat?

Palataan takaisin Huittisten museon varastolle. Silkkipaperin alta paljastuu **Siina (Eufrosyne Josefiina) Rinteen** (1859–1940) virkattu alushame, joka on kaukana tavanomaisesta. Ihmis- ja eläinaiheiden lisäksi virkattu teksti kertoo ja paljastaa enemmän: ”Hame hyvä hankittu Huittisissa Siina Rinne 1888. Oi voi mutta minkäs tähden kulutan näin aikaan krokotiilit automapiilit laittamalla raitaan”.

Momman Siinan villasta ja hiuksista tekemään alushameeseen on kirjailtu seuraava teksti: Tämä on alotettu 1884. Päätetty 1900. Siina Savijoki. Kuninkas ja kerjäläinen kuoltua on yhtäläinen. Mahti ei mene maan sisään vaikka mahtavat menevät. Kuva: Museovirasto.

”Momman Siina” tunnettiin sanavalmiina, huumorintajuisena ja jopa ronskina kansannaisena. Originellia persoonaa ja taitavaa kutojaa siedettiin hyvin, ja hän toimi kankurina pappilassa ja huittislaisissa mahtitaloissa. Kuviovirkkaus oli Siinan harrastus. Hän teki arvovaltaisille henkilöille lahjaksi lapasia, pipoja ja kahvinpannunmyssyjä ja virkkasi niihin omistajan nimen, vuosiluvun ja omistusrunon. Mallit hän ammensi ehtymättömästi mielikuvituksestaan ja värssyt pulppuavasta runosuonestaan. Virkkasipa Siina itselleen alushameen omista hiuksistaan; aikaa meni kuusitoista vuotta. Kansallismuseo osti aikoinaan Siinan tekemän kuvatakin, ja se on nähtävillä museon vastikään uudistetussa perusnäyttelyssä.

S. Jokinen jäänee arvoitukseksi. Oliko hän edes Huittisista? Tämän ainokaisessa 1960-luvulla taitavasti sommittelemassa puoreliefissä ilmeikkäät halonhakkaajat ehkä valmistautuvat saunan lämmitykseen. Reliefin taidokkuus paljastaa, että teoksia on oltava enemmän.

Aikalaiset tuskin ovat pitäneet ketään yllämainituista taiteilijoista, vaan pikemminkin taitavina käsityöläisinä. Edellä mainitun tapaisia esi-ITE-taiteilijoita löytyy lisää vinteilä, varastoista, ullakoilta, kellareista, kierrätyskeskuksista – ja valitettavasti myös roskalavoilta. Kannattaa pitää silmänsä auki ja kertoa vinkkinsä ITE-taiteen kartoittajille tai alueen museoille.

1. Kotiseutumme Eurajoki -kirjasarjan 32. osa julkaistiin toukokuussa 2020, julkaisijana Eurajoen kotiseutuyhdistys.

2. Puunjalostusta harjoittavasta Vuojoki Gods Ab:stä tuli eri vaiheiden jälkeen Rauma-Repola Oy.

TEKSTI JA KUVAT: Veli Granö

PALUU KOTIIN

Taiteilijan ja hänen taiteensa suhdetta voi usein tarkastella pienoismaailman käsitteen kautta. Teosten ei tarvitse olla suoranaisia pienoismalleja, mutta silti taiteilijan tuotanto voi näyttäytyä eräänlaisena pienennettynä rinnakaismaailmana. Monet ITE-taiteilijat ja muutkin taiteilijat rakentavat myös sananmukaisesti pieniä malleja todellisuudesta: patsaita, pienoismallimaisia rakennelmia, joskus jopa kokonaisia pieniä kyliä. Pienoismaailman maagisluonteinen idea on helppo huomata: pienen esineen kautta tekijä hallitsee symbolisesti myös mallin esikuvaa – todellisuutta.

Leevi Majan (1930–1989) kotitalo seisoi Kankaanpään Leppäruhkassa, lähellä Karvianjoen töyrästä ja siltaa. Joki oli pojalle tärkeä; siellä kalastettiin, uitiin ja hypittiin jäälautoilla. Keväinen jäiden lähtö oli syrjäkylällä odotettu tapaus ja lopullinen merkki talven selän taitumisesta ja luonnon hiljaisuuden päättymisestä. Linnut, joita Leevi mielellään tarkkaili, palasivat ja aloittivat samaan aikaan juhlansa. Virran vapautuminen jääkuormasta sisälsi myös jännitystä: silta oli joka kevät vaarassa sortua jäälohkareiden painon alle. Kyläläiset ja nuoret kauempaakin pyöräilivät sillan tärinää ja huojuntaa arvioimaan, mutta sillan kupeessa asunut Leevi seisoi sen kannella kuin jäistä uomaa purjehtivan laivansa kapteeni.

Elämä kuitenkin kuljetti nuoren Leevi Majan aivan toisenlaiseen ympäristöön. Hän teki työuransa porilaisessa metallivalimossa savun, melun ja tulen keskellä. Sulavan metallin hehkussa ollaan maailman perusvoimien äärellä. Valimo on muodonmuutosten ja uuden syntymän paikka. Leevin

omassa elämään ei kuitenkaan uutta ilmaantunut. Hän teki työnsä, kulutti vuotensa ja eli yksin. Kun nuoruus ja haaveet olivat vihdoin takana, hän jätti kaupungin ja palasi jokensa rantaan. Siellä mikään

ei ollut ennallaan. Kotitalo oli hävinnyt, vanha puusilta viimein romahtanut, isä ja äiti poissa. Lähellä oli kuitenkin veljen talo, ja sieltä Leevi sai pienen vinttikamarin asunnokseen.

Leevi alkoi askarrella aikansa kuluksi yhtä ja toista pientä. Keernamuotin ja kaavainhiekan muotoilu oli hänelle tuttua, ja niin käsiin sattunut sementtikin alkoi saada yllättävän helposti uusia muotoja. Syntyi pieni alaston poika – lapsuuden paratiisin asukas – rientämään onki kädessä jokeansa kohti, mutta toinen poika asettui surullisena kivelle istumaan. Menneisyyden ilot olivat haalenneet, mutta mikään ei ole kadotettua ennen lopullista unohdusta. Leevi antoi muistinsa kuvien muuttua betoniksi. Pihaan alkoi ilmestyä lintujen

ja eläinten kuvia, tarkan näkijän ja metsän kulki-
jan tuttuja. Teokset asettuivat kalliorinteeseen ja tarjosivat pihassa kulkevalle vaikuttavia yllätyksiä. Rinteen takaa paljastui hirviemä vasaoneen, ja karhuperheen kohtaamisen Leevi tarjosi katsojille melkein pä pelottavan taitavasti.

Viimeisenä Leevi ryhtyi rakentamaan kotitalonsa pienoismallia. Senkin hän teki tarkasti muistojensa mukaan, kiinnitti ikkunoihinkin pienet verhot. Pihavajan katoksen alle hän muotoili isän sahaamaan polttopuitaan ja pystytti pikkupojan isänsä viereen. Kylänmiehen hän asetti kyntämään kivisellä hevosellaan pientä peltoaan. Kaikki olivat nähdyt ja mieleen painetut, mutta tärkein kaikista oli joen ylittävä puinen silta. Senkin Leevi muotoili

taitavasti betonista. Syksyisin hän täytti sillan alta kulkevan kalliouoman vedellä, ja jäiden lähdön aikaan hän makasi maassa oikeaa perspektiiviä etsimässä. Ja totta se oli: koti kohosi joen rannassa ja jäät painuivat taas sillan arkkuja vasten. Leevi otti kamerallaan pienoismalleistaan valokuvia, jotka todistivat muistojen maailman taas palanneen. Mutta paluu menneeseen on ihmiselle tässä maailmassa mahdotonta, eikä Leevikään siihen kyennyt.

Artikkeli perustuu kirjoittajan ja Leevi Majan keskusteluun huhtikuussa 1987. Suruksemme Leevi jätti meidät pian sen jälkeen, eikä perusteellista haastattelua ehditty tekemään. Taiteilijan perikunnan huolenpidon ansiosta teokset ovat edelleen alkuperäisillä paikoillaan. Kiitos siitä kuuluu erityisesti sisarentytär Anja Korvelle.

Irjan aliset maailmat

Porilaisen Irja Alisen (s. 1944) pihaa kansoittaa pari sataa betonihahmoa. Kyseessä on yksi lukumääräisesti laajimmista IIE-taidekokonaisuuksista maassamme. Huolimattomasti teoksia vilkaiseva ohikulkija voi luulla niitä tavallisiksi, pihaa koristamaan tehdyiksi pihapatsaiksi. Niin ei kuitenkaan ole. Teosten takaa löytyi aivan toisenlainen tarina.

 räänä iltana kun Irja, pieni tyttö, oli menossa nukkumaan, ilmestyi huoneeseen sädehtivä enkeli, joka sanoi: ”Olen tullut hakemaan sinut.” Kun Irja ihmetteli, miksi hänen nyt pitäisi kotoaan lähteä, lisäsi enkeli: ”Sinun elämästäsi on tulossa raskas ja vaikea, ja siksi olisi parasta lähteä jo nyt.” Irja toivoi saavansa kysyä asiaa ensin äidiltään. Seuraavana iltana enkeli tuli jälleen Irjaa hakemaan, mutta Irja kertoi olevansa vielä liian pieni lähtemään. Niin enkeli poistui valonsäteeseen, mutta ennustus alkoi toteutua.

Ensin kuolivat hänen pienet veljensä, vauvoja vielä, ja seuraavaksi vietiin ihana pieni Annikki. Pikusiskon kuolemaan ja hautajaisvalmisteluihin liittyy raskaita muistoja: vanhempien paniikinomainen käytös, äidille tapahtunut kauhea, verinen onnettomuus ja pienen jääntyneen vainajan säilyttäminen Irjan leikkimökissä ovat näkyjä, joiden äärellä hän usein viivähtää ajatuksissaan. Surtavia elämän käännteitä on tapahtunut senkin jälkeen.

Jotta elämä olisi ollut surujen vaivan arvoista, on valoakin Irjan tiellä pitänyt olla. Enkeli ei ollut ainoa sädehtivää lajiaan, vaan Irjan luona on käynyt lukuisia muitakin vieraita tuntemattomista maailmoista. Olentoja yhdistää samankaltainen viesti: he ovat toivon ja lohdun tuojia. Äidin hautajaisaamuna Irjan keittiöön tuli valohehkuisia enkeliolentoja ker-

tomaan äidin olevan turvassa. Rakas Masi-koira tuli viikko kuolemansa jälkeen hyvästelemään emäntänsä. Avaruuden humanoidit ovat käyneet nekin tervehdimässä Irjaa ja henkioppaan ääni on opastanut hänet löytämään kadonneet korunsa.

Myytti on menneen turvapaikka

Kun Irja 1990-luvun lopussa, kolmen pojan yksinhuoltajaäitinä, aloitteli taiteilijanuraansa, hän huomasi pian tekevänsä muotoilutyötään jonkinlaisessa ohjauksessa. Kun kädet liikkusivat jonkin ulkopuolisen tahdon opastamina. ”Jos opas ei ole paikalla, on aivan turhaa yrittää työskennellä, työ ei silloin suju!”, hän kertoo. Työn aloittamiseen liittyy myös välttämättömiä rituaaleja. Betoniseoksen vesi on siunattava, ja massaan on sekoitettava tuhkaa. Tuhka sisältää viestejä fyysisen maailman näkymättömistä ominaisuuksista, ja sillä on yhteys palaneiden puiden henkiin – jotka nyt ovat tuonpuoleisen asukkaita nekin.

Pihan patsaspuisto hämmästyttää aiheidensa moninaisuudella, aivan kuin taiteilijan mielenkiinnon kohteet vaihtelisivat ilman minkäänlaista johdonmukaisuutta. Patsaspuisto ei kuitenkaan ole sekava, vaan sen moninaisuus on kuva Irjan maailman rajattomuudesta. Monet teosten aiheista ovat Irjalle

näkyinä annettuja, ja siellä, taiteilijan aistimassa rinnakkaismaailmassa, asuvat niin vedenneidot, yksisarviset, Buddha, lohikäärmeet, intiaanit kuin tunnetut sarjakuvahahmotkin sulassa sovussa keskenään. Irjan alisessa maailmassa ei ole hierarkioita. Kaikki ovat samanarvoisia, eikä ole myöskään aikaa, vaan kaikki olemukset ovat läsnä samassa hetkellä ja ikuisesti. Ihmiskunnan myyttien ja tarujen maailmaakin kansoittaa mitä kirjavin ja ristiriitaisin moninaisuus – kuinka siis Irjan puutarhassakaan asiat voisivat olla toisin?

Enkeli, Masi-koira, pieni tyttö ja heidän lukemattomat seuralaisensa tarkkailevat tyynenä pihassa piipahtavia kävijöitä ja ohi virtaavia päiviä, vuosia ja vuosikymmeniä. He eivät jätä meitä vaan ovat seurassamme nyt ja aikamme loppuun.

Varkaita paratiisissa

Irja sai puuhailla patsaidensa ja upeiden kukkaistutustensa kanssa pitkään aivan rauhassa. Vain harvoin joku ohikulkija tupsahti pihaan kyselemään. Taiteilija ryhtyi aina mielellään vieraan oppaaksi, sillä hän näki teostensa ilahduttavan kävijöitä. Hyvästä mielestä tarttui aina osan myös hieman yksinäiseen taiteilijaan.

Muutama vuosi sitten kaikki muuttui. Kaupunki päätti vaihtaa katujen paikkaa, ja Irjan puutarhan kuppeeseen raivattiin meluisa asfalttitie. Kun hämärään kaappiin olisi suunnattu kirkas valo, paljastui salainen puutarha ohikulkijoille, eivätkä kaikki tyytyneet katselemaan teoksia aidan takaa. Alkoi varastelu. Ensin katosi kolme tonttua, lohikäärme rikottiin,

toinen varastettiin, laulajatyttö hävisi, ja viimeisenä suuremmat patsaat Avaruuspoika ja Humanoidi löysivät tiensä katkotun teräsaidan läpi pois pihamaalta. Poikkeuksellinen ja outo rikosaalto havahdutti myös porilaislehden toimittajan. Ja niin, mediahälyn ollessa kuumimmillaan, Irja heräsi yöllä kummaan kolinaan. Katuvaloissa seisoivat kaksi kadonnutta teosta. Osin rikkinäisinä mutta kotona kuitenkin. Varkaalakin voi olla omatunto. Tontuista, lohikäärmeestä ja tytöstä ei ole näkynyt vilautakaan.

Ilkivallan ja varkauksien pelko alkoivat hallita ajatuksia ja alakulo vei luomisvoiman mukanaan. Vievätkö ja rikkovatko ne nyt kaikki, taiteilija kauhisteli, eikä taiteen teko tuntunut enää sujuvan.

Nyt muutamia vuosia myöhemmin hän sanoo miettineensä itsensä ja elämänsä kokonaan uudelleen. Hän hyväksyi ensi kertaa kohtalonsa: enää hän ei kätkeisi surujaan sisälleen, ne eivät ole hänen syytään. Niin patsaiden muotoilukin on alkanut vähitellen taas kiinnostaa.

Ensimmäinen merkki uuden synnystä oli Mielikuvalintu. Se muotoutui pitkän, haparoivan prosessin tuloksena. Alun perin se ei ollut edes lintu, mutta lintu siitä kuitenkin tuli – ohjattujen käsienkö tekemänä? Suuri tumma siivekäs on saanut pintaansa värikkään koristelun, punaisia, keltaisia ja sinisiä täpliä. Jokainen niistä on Irjan elämän surujen ja ilojen merkki. Tämä lintu jaksaa kantaa ne kaikki mukanaan. Ja se on kaunis.

TEKSTI: **Elina Vuorimies**

KUVAT: **Veli Granö**

Ullakaisa Kaarlelan kirjailtu elämä

Kenellä meistä ei olisi äitiä tai mummia, tättiä tai siskoa, joka ei neuloisi, virkkaisi tai kutoisi televisiota katsellessa, radiota tai luentoa kuunnellessa. Television katselu ei tunnu niin syntiseltä, jos samalla neuloo villasukkaa. Siis jotain hyödyllistä. Vielä jokunen sukupolvi sitten naiset toivat lisäansiota perheilleen kutoessaan kangaspuilla vilttejä, pukukankaita ja pyyheliinoja tai virkatessaan lakanapitsejä ja verhoja ke-sävieraiksi maalle saapuneille kaupunkilaisille. Tasaista ja kaunista jälkeä ihailtiin. Taidokas, kaunis, kodikas, mukava ja käytännöllinen – näitä ominaisuuksia arvoste-taan (naisten tekemissä) käsitöissä. Mutta mitä jos käsityö ei täytä käyttötarkoitus-taan ja kertookin tarinoita?

Prinsessa linnoineen, joutsenlampi ja hevoset laiduntamassa kuninkaallisessa puutarhas-sa. Ullakaisa Kaarlela (s. 1950) maalasi satu-maailman seinälle Milla-tyttärensä sängyn viereen, jotta tytär näkisi kauneutta ympärillään elämän tiivistyessä sairauden myötä pienempään piiriin.

Ullakaisa maalasi jo nuorena, saamatta perheel-tään kannustusta. Sitten omapäinen nuori maalasi huoneensa seinät, viisi kertaa vuodessa. Vaatteet teh-tiin tuona aikana itse, niin teki Ullakaisakin. Mutta hän näki ne tauluina ja ripusti roikkumaan lampuista.

Omalatuksen luonteensa Ullakaisa selittää isän-puoleisella suvulla. ”Sorsalaiset” (sukunimen mu-kaan) olivat realisteja, taiteilijoita, kirjailijoita ja ”pu-naisia” ja suurelta osin ateisteja, jotka tekivät mitä halusivat muista välittämättä. Äidin suvussa oltiin syvästi uskonnollisia.

Perhe muutti Raahen, kun Ullakaisa oli 4-vuotias. Pikkusisko Annukka syntyi muutamaa vuotta myö-hemmin. Kummatkin hakeutuivat taidealalle, vaik-kei äiti siitä pitänytkään. Ullakaisa haki Ateneumiin mutta ei päässyt. ”Pöljä hain graafiselle puolelle, olisi pitänyt hakea lavastepuolelle.” Tie vei kaupakouluun ja mainoskouluun. Ullakaisa somisti näyteikkunoita ja tekstasi mainoksia Orimattilassa, Helsingissä ja Raahessa. Luovuus etsi uusia tulokulmia. Ensimmäiset tytöt syntyivät Raahessa, ja miehen kanssa perustettu lasten huonekaluja valmistava yritys piti kiireisenä.

Arki muuttuu

Suurperheen äiti vietti ruuhkavuosia puurokauha toi-sessa kädessä, pensseli toisessa. ”Tervetuloa Euroopan hulluimpaan huusholliin!” Juupajoen Korkeakoskella vallitsi luovuuden ilmapiiri. Lastenkalusteverstas oli tuotu mukana uudelle paikkakunnalle. Juha-mies teki

Linnut ystävät, 2008

Unettomat ovat äidin silmät, 2011

Omaishoitajien Pirkko, 2017

Ruusulaakson lapset, 2009

huonekalut avustajiensa kanssa, ja Ullakaisa maalasi ja koristemaalasi, paketoija ja markkinoija. Samaan aikaan hän kaipasi jotain omaa.

Perhe kasvoi, kuusi tyttöä ja kaksi poikaa. Kuopus Milla syntyi 1990. Ullakaisa oli alkanut maalata taas, mutta maalit ehtivät kuivua elävien työntöperässä juostessa. Milla oppi puhumaan hitaasti. Puheterapiassa käynnit ja myöhemmin diagnosoitu epilepsia toivat mukanaan pitkät odotusajat sairaaloissa. Kotoa lähtiessä käteen tarttuivat langat ja kangaspala. Aiheilla ei ollut väliä, pääasia oli että käsillä oli tekemistä. ”Laput” jäivät keskeneräisiksi.

Mökkinaapuri Tuula Karjalainen, silloinen Helsingin kaupungin taidemuseon ja myöhemmin Kiasman johtaja, kysyi ”Ulpu, mikset sä tee noita sun lappusia valmiiksi?” Meni useampi vuosi. Kaarlelat olivat jo muuttaneet Poriin, mutta kesälomansa he viettivät ”Juupiksella”. Karjalainen vilkuili taas naapuriaan ja tämän tekeillä ollutta työtä ja tokaisi siten ”tuon kyllä teet nyt loppuun”. Työ valmistui, ja Karjalainen vei sen ”ITE-äiti” Liisa Heikkilä-Palon nähtäväksi Kiasmassa vuonna 2005 avatun Omissa maailmoissa -näyttelyn avajaisiin. Heikkilä-Palo tuli käymään Juupajoella ja pyysi Kaarlelaa tekemään keskeneräiset työt valmiiksi. Ullakaisan kirjontatyöt olivat ensimmäistä kertaa esillä ITE-museon näyttelyssä Kokkolassa vuonna 2009.

Naisten tekemiä taiteelliseen ilmaisuun pyrkiviä käsitöitä ei usein mielletä ITE-taiteeksi, vaan ne luokitellaan helposti harrastajataiteeksi tai tekstiilitaiteeksi. Myös niiden löytäminen on vaikeaa; pihalla törottävät veistokset on helpompi huomata. Ullakaisa Kaarlela on hieno löytö, joka olisi kenties jäänyt tuntemattomaksi ilman Tuula Karjalaisen antamaa vinkkiä, kannustuksesta puhumattakaan.

Omituista väkeä

Palataan erikoisiin ihmisiin ja heidän tarinoihinsa. Ullakaisa painoi ne mieleensä jo lapsena: Aina Iita-nimisen raahelaisen originellin kansannaisen lehti-ilmoitus syntymäpäivistään – ”pyyhe mukaan, sauna lämpimää” – sepän suurperheen vaatetusmekoista solmioihin samasta kahdestakymmenestä kangasmetristä, kaatopaikalla täyskuun aikana foliopukuihin pukeutuneet kuuhullut ja Raahen Yrjänässä asunut erakko, jonka ennustus omasta kuolemasta tulipalossa toteutui. Osan taiteilija teki maalauksiksi, osan hän on ehtinyt jo kirjoa kankaalle.

Huonekaluverstas lopetettiin, ja mies sai työpaikan Porista. Ullakaisa sai töitä Suomen Gallupista, ja monet elämäntapahtumat tulivat tutuiksi. 2000-luvun alkupuolella hän vielä maalasi aiheinaan samassa

rappukäytävässä asunut suurperhe, hersyvä persoona Anna Aina Ilona, viidenkymmenen kissansa kanssa elänyt Milka ja keuhkosityöpään kuoleva parturi perhe vierellään. Omasta elämästä syntyivät maalaukset Äiti-rekisterikilvellä varustetusta autosta ”varo hirviä”-liikennemerkkeineen sekä mummoja vanhainkodissa tanssittavasta sukulaispapista. Edellä mainitusta aiheesta Ullakaisa teki myös ensimmäisen kirjontatyönsä Älä tule hirvi.

Myöhemmin Ullakaisa kirjoitti myös Suomen Gallupin työkaverinsa, jotka hänen mukaansa olivat erikoisuudessaan läpileikkaus Suomen kansasta. Hän jatkaa, että ”seesteiset ihmiset ovat kuin paperinukkeja, joista ei saa otetta. Olen kuullut paljon ihmisten surullisia tarinoita. Onko minulla nuoresta asti ollut vanhan naisen sielu?” Leo Tolstoin Anna Karenina sanoo saman sanoilla ”kaikki onnelliset perheet ovat toistensa kaltaisia, jokainen onneton perhe on onneton omalla tavallaan.” Elämän epäoikeudenmukaisuus ja rosoisuus on ruokkinut kaikkia taiteen aloja.

Elämänlanka

Nopeatempoiselle ihmiselle kylläntymisen rajat ovat lähellä. Kirjominen teki kuitenkin poikkeuksen ja valikoitui Kaarlelalle omimmaksi tavaksi ilmaista itseään.

Heti seuraavana vuonna ITE-museon näyttelyyn jälkeen Tuula Karjalainen kuratoi Gallen-Kallelan museoon teemanäyttelyn kansantaiteilijoiden Kalevalasta, johon hän pyysi Ullakaisalta muutamaa teosta. Niiden piti syntyä vajaan viidessä kuukaudessa, tavallisesti yhden kirjontatyön tekemisen ajassa. ”Menin kirjastoon ja halusin nähdä Kalevala-kirjoja ilman kuvitusta. En halunnut, että mikään sekoittaa mun ajatusmaailmaa”. Syntyi upea neljän teoksen sarja Ainosta, Väinämöisestä, Marjatan pojasta ja Hiiden hirven hiihdosta. Kalevala kiehtoo edelleen. Ullakaisan sormet syyhyävät päästä tekemään kuvia, joita ei ole aiemmin kuvattu. Esimerkiksi Kullervo-runostossa olevan emännän, jonka lypsämä karja muuttuu pedoiksi. Myös muu runous on tärkeää. Taiteilija näkee runot aina kuvina. Kultainen vilja läikkyä on syntynyt Niilo Rauhalan runoon.

Oma perhe on ollut luonnollisesti tärkeä aihepiiri. Yksi varhaisista on *Sudenhetki*, jossa tytär juoksee pantasujen ympäröimänä junaseisakkeelle. Puutar-

hurin kukat ilmestyi Ullakaisalle näkynä, jossa ruusut kuvastavat tyttäriä. Unettomat ovat äidin silmät ker- too puun alle nukahtaneesta pojasta, jonka äiti kävi pelastamassa kylmyydeltä. Oma lapsuusmuisto liittyy Pelson hillasuolle, jonne lettipäinen Ullakaisa kulkee isänsä repussa ympärillään suovillojen ja suopursujen huumaava tuoksu.

Kirjonat syntyvät elämänmakuisesta ilosta ja surusta. Langat punovat Luojan päättämää elämäntarinaa. ”Kirjonta on hidas tekniikka, mutta olen istunut niin paljon Millan vieressä.” Ilman Millaa työt eivät olisi kukaties koskaan syntyneet, ja monet niistä käsittelevätkin tyttäriä: linnut tulevat auttamaan pyörätuolilla kaatunutta tyttärtä, tai sisaret heittävät palloa Millan kanssa. Ullakaisa teki tyttärelleen *Tulevaisuuden puvun*, jossa tämä saa hoitaa rakastamiaan hevosiaan valkoisessa puvussaan. Eräässä uudempiä töistä Milla saa tanssia. *Pelastus*-työssä Ullakaisa, Juha ja Milla ovat veneessä suuren meren vietävinä. Elämää koettelevat ja tukevat voimat kamppailevat, mutta taiteilijan positiivisuus voittaa lopulta, ja aurinko paistaa.

Huuto, 2015

Tyypillisiä Ullakaisa Kaarlelan kirjonnoissa ovat leimuavat taivaat ja säteilevät auringot. Taivaalla kumottavat myrskyä enteilevät pilvet, pieni ihminen on yksin luonnonnäytelmän armoilla, mutta aurinko säteilee positiivista energiaa, joka kannattelee voimallaan. Kaarlelan kirjontatyöt ovat maalauksellisia, ja juuri kirjonta menetelmänä mahdollistaa sen. Epäfunktionaalisen luonteensa vuoksi se taipuu käsitystekniikoista ehkä parhaiten taiteelliseen ilmaisuun.

Aurinkopolku – omaishoitajien näkymätön työ

Ullakaisan elämä ja hänen perheensä on kirjailtu taideeteeksiin, mutta ennen kaikkea niissä on taiteilijan kokemus äitiydestä, naiseudesta ja ystävyydestä – niin, ja omaishoitajuudesta.

Rauha, 2021

Millan omaishoitajuus toi elämään uuden sävyn. Ullakaisa tutustui muihin omaishoitajiin ja näki heidän ahdistuksensa, surunsa sekä fyysisen ja henkisen voimattomuutensa. Kertomukset nousivat taiteilijan mieleen kuvina. Kirjoutuissa selviytymistarinoissa käydään kuorossa, osallistutaan omaishoitajayhdistystoimintaan, hiihdetään kuutamöisin pellolla, kirjoitetaan ylioppilaaksi, huudetaan metsään, haetaan vertaistukea ja halataan puita. Lakeuden mies menee hetkeksi kävelemään, romaniäiti yrittää selviytyä ennakkoluulojen keskellä ja Niilo kirjoittaa koverrettujen kirjojen sisään lappuja muistoksi päivän pienistä kohokohdista. Millan, miehensä ja itsensä Ullakaisa on tehnyt kolmiulotteisena installaationa. Laaja Aurinkopolku-näyttely esiteltiin Emil Cederc-reutzin museossa Harjavallassa vuonna 2018.

Milla-tytär kuoli äitinsä käsivarsille tammikuussa 2020 kolme päivää sen jälkeen, kun Ullakaisa itse

pääsi sairaalasta sydäninfarktin jälkeen. Tuli täydellinen shokki. Kului kuukausi ja toinen, mutta sitten Ullakaisa tarttui kirjontatyöhön ja laittoi Millan nukkumaan puun alle, Juseliuksen mausoleumin viereen Käppärän hautausmaalle. Työ valmistui Millan kuoleman vuosipäivänä. Ullakaisaa ei ahdistakaan enää niin paljoa katsellessaan muistotyötä.

Edelleenkin Kaarlela keskustelee taiteestaan Tuula Karjalaisen kanssa. Viimeksi hurjasta *Pohjan akasta*, jonka asenne tuntuu jollain tavalla omalta. Se on uudentyypinen, kaksiulotteisesta pinnasta nouseva myyttisen Pohjalan johtaja tyttärineen. Samaa raivoa tulee olemaan *Väinämöisen vihassa* tämän taikossa Ilmarisen maahan.

Ullakaisa Kaarlelan kirjontatöitä voi osittain pitää terapeuttisina, ovathan ne syntyneet oman lapsen omaishoitajana ollessa. ”Suru istuu aina olkapäällä. Mutta ei sitä jatkuvasti elä sitä surua, sitä ihminen vaipuisi ihan tuonne, minne sattuu. Sen

kanssa vaan oppii. Siksi näitä kertomuksia on sitten monennäköisiä”, tiivistää Ullakaisa tunteensa.

Taiteentutkija Minna Haveri siteeraa *Pehmeä taide* -kirjassaan (Maahenki 2016) neulomisen terveysvaikutuksia tutkinutta Eija Vähälää (2003): ”työn tekijäksi tarvitaan ihminen kokonaan, eli hänen koko kykypallettinsa kädentaidoista mielikuvitukseen”. Käsityön tekeminen onkin kokonaisvaltaista toimintaa. Se kertoo terveestä itsetunnosta, itsensä hyväksymisestä ja kyvystä nauttia valmiista työstä. Työn esittäminen muille on osa tätä prosessia.

Mummun rakkaat on kirjailtu pohjalaisaitan eteen. ”Ultsi-mummu tuo meille aina karkkia ja kun me mennään sinne, me saadaan pizaa,” esitteli nelivuotias Olivia mummunsa kaverilleen. Mitä tarinoita uusi sukupolvi kertoo isoäidilleen, tai isoäidistään? Niitä odotellessa Ullakaisa ammentaa ehtymättömästi tarina-aitastaan ja kirjoo, tekee sukututkimusta ja kirjoittaa.

TEKSTI: **E**lina **V**uorimies

KUVAT: **V**eli **G**ranö

HANNA VIITALA ja ikiaikaiset naiseuden myytit

Intohimoinen luovuus, iätön viisaus ja herkkävaistoisuus asuvat jokaisessa naisessa. Näin väittää yhdysvaltalainen kirjailija ja jungilainen psykoanalyttikko Clarissa Pinkola Estés (s. 1945). Hän kutsuu näitä voimia yhteisnimellä ”villinainen”. Naisella on valta päättää, haluaako hän avata totuuden oven ja tulla villinaiseksi vai pysyä vaiti ja kuuliaisena tyytyen kohtaloonsa, jonka miesten hallitsema yhteiskunta on hänelle sanellut.

Hanna Viitala (s. 1976) avasi oven. Vastaan tuli vanha nainen, Luunkerääjänainen, La Loba, joka on odottanut eksyneitä ja etsijöitä. Hänen ainoa työnsä on kerätä sukupuuttoon kuolemassa olevien luita, erityisesti suden. Täydellisen suden luurangon koottuaan nainen laulaa nuotion äärellä, ja luiden ympärille alkaa kasvaa lihaksen ja turkki. Eläin herää henkiin, juoksee pois ja muuttuu nauravaksi naiseksi.

Viitala osallistui vuosina 2016–17 taideterapiaan, jossa käsiteltiin Pinkola Estésin kirjaa *Naiset jotka kulkevat susien kanssa* (*Women Who Run With the Wolves*, 1992). Kirjailija avaa naiseutta ja naisen psyykettä tarinoiden ja arkkityyppien avulla. Villinaisen tarinaa lukiessaan Viitala tajusi, että naisten vaistonvaraisuuteen ja intuitioon perustuva ajattelu on tukahdutettu vuosisatojen ajan.

Tarinat avasivat oven Viitalan omaan luovuuteen. Tarinoista ja kuvista vapaasti assosioiden syntyvä teos lähtee alitajunnasta ja tiedostamattomuudesta. ”Sen jälkeen istun symbolisesti tulen ääreen, sitten tulee tarina ja teos herää henkiin”. Samalla Viitala kokoaa itsensä yhteen, pala palalta. Tunne on voimaannuttava, hän kertoo. Ikuiset myytit eivät ole kadonneet minnekään, vaan ne ovat löydettävissä ja hyödynnettävissä oman rauhan ja onnen paalutusmerkeiksi.

Lontoosta Laviaan

Ennen kuin päästiin myyttien voimaan, Hanna Viitalan elämää viitoittivat toiset tiet. Hän hakeutui Cornwalliin opiskelemaan televisiotuotantoa ja pääsi töihin lontoolaiseen tunnettuun tuotantoyhtiöön.

Cannesin huvijahdit cocktail-tilaisuuksineen, televisiopomoineen ja kuuluisuuksineen tulivat koetuksi; lontoolaistunut helsinkiläistyttö vietti elämäntäyteisiä nuoren aikuisen vuosia täysillä, työpaikka vaihtui jossain vaiheessa monikansalliseen yhtiöön. Lontoon-vuodet näkyvät; Viitalan puheessa vilahtavat usein englanninkieliset ilmaiset. Joidenkin vuosien päästä avautui kiinnostava pesti Helsingissä kotimaisten ohjelmien tuottajana. Pesti oli tuulinen, ja tehtävä lopetettiin jo kolmen kuukauden päästä. Viitala sai potkut. Elämä Lontoossa kutsui takaisin, mutta Viitala jäi mainostoimistoon Helsinkiin.

Urakeskeinen ja kovapalkkainen työ sai kuitenkin jäädä. Vuonna 2010 pieni lehti-ilmoitus Kankaanpään opiston askarruttajakurssista herätti Viitalan mielenkiinnon. ”Tajusin, että omat elämänarvoni olivat syvästi ristiriidassa työelämän vaatimusten

kanssa.” Perhe ja ystävät eivät aluksi ymmärtäneet äkkikäännöstä. Hanna Viitala koki lyhyessä ajassa useita siirtymiä ja kriisejä, jotka vaikuttivat hänen koko identiteettiinsä. Päästää irti menneisyydestä; siirtyä riskejä ottavasta mainosmaailmasta käsityötekniikoiden opetteluun, itsenäisestä naisesta pien-tilallisen vaimoksi, uranisesta kotiäidiksi. Voisiko lasikaton murtaa toisellakin tapaa? ”Lähdin rakentamaan itseäni, jotakin rikkoutui ja meni osiksi, ja siitä rakentui uutta. Sen jälkeen olen tuntenut, etten tarvitse enää laumaa enkä gloriaa. ’Before enlightenment chop wood and carry water, after enlightenment chop wood and carry water’ [”Ennen valaistumista pilko puita ja kanno vettä, valaistumisen jälkeen pilko puita ja kanno vettä”]. Kyse on suhtautumisesta elämään ja siitä, miten yksinkertaisista asioista se koostuu.

”Oonko mä taiteilija”?

Aluksi Soul Collage -taidekortit tyydyttivät kotiäidin luovuutta. Sitten vinkki Anna Wildrosen taidetyöpajoista sai hänet suuntaamaan kesäkurssille Rautalamille. Kotiin tultua herätetty luovuus ei kuitenkaan lähtenyt liikkeelle. Kaksoset olivat pieniä ja mies matkatöissä, kotia vuonna 1844 perustetulla perhetilalla Laviassa remontoitiin, ja puita lämmityskattilaan lappaessaan Hanna Viitala ajatteli, että ”elämä oli nyt tässä”.

Vasta taideterapian avulla tarinoiden aarrelipas avautui. Myytit vaativat tulla näkyviksi, ja Viitala puki elämänsä kriisit symboleiksi. Vuoden 2017 Lavia-viikon aikana järjestetty näyttely oli Hanna Viitalalle unelmien täyttymys. Yleisöä kävi paljon, ja keskustelut kävijöiden kanssa saivat hänet ajattelemaan omaa

taiteilijuuttaan. ”Taiteilijako mä oonkin?” Siihen asti taiteilijuus oli tuntunut tavoittamattomalta. Viitalan käsitys oli, että vain hyvistä piirtäjistä voi tulla taiteilijoita. Lapsena kömpelästi piirretyt missikisat palautuivat mieleen, eikä muisto ollut kannustava.

Viitalan teokset syntyvät syvältä tiedostamattomasta ja haluavat tulla nähdyiksi. Ne eivät synny liukuhihnalta, vaan tekeminen on syklistä. ”Tulee hetki ja tunne, että nyt lähtee syntymään, se syntyy voimalla”. Aluksi se oli jopa pelottavaa. Siksi taiteilija vierastaa teostensa hintalaputtamista ja ajatusta taideammattilaisuudesta.

Viitala kuvaa itseään avustajaksi, välittäjäksi ja kättilöksi, visionäärin taiteilijan tapaan. ”Mysteerin edessä ei voi liikaa ajatella, tai taika raukeaa.” Hän on ottanut annetun lahjan vastaan kiitollisena ja nöyränä. Siksi hän miettii tarkkaan, miten ja missä esittelee

teoksiaan. ”Teokset ovat kuin lapsia, en lähetä niitä kukaan mihin tahansa”. Mietinnässä auttaa intuition kuunteleminen. Hän luottaa, että teokset antavat merkin suunnasta. Hän on myös oppinut kuuntelemaan tarpeitaan. Retriitit ja erilaiset luovan alan kurssit ovat irtiottoja arjesta.

Tutkimusmatkaajana Naistenmaassa

Ananke, kohtalon jumalatar syntyi vuoden tauon jälkeen, paniikissa. Veli Granö oli tulossa tapaamaan, ja teoksia oli vähän esitettäväksi. Myytin lisäksi teos on saanut uusia merkityksiä koronavirustaudin myötä; Ananken maapallo oli kuin suoraan viruksen grafiikasta. Äskettäisen naisvihakeskustelubuustin jäljiltä maapallon päällä voi nähdä ”pullistelevan toksisen maskuliinisuuden, jota feminiiniset voimat puskee pois pallon päältä”. ITE-taiteilija kuuntelee maailmaa herkällä korvalla.

Terra Feminarum eli Naistenmaa mainitaan keskiaikaisen historioitsija Adam Bremeniläisen Suomea kuvaavissa teksteissä. Suomalainen nimistö tutkimus on löytänyt myös viitteitä siitä, että Kalevalan Pohjolan emäntä Louhen esikuva olisi hallinnut Pielisen seutua. Olipa se totta tai tarua, Hanna Viitala nimesi tämän mukaan viidestä raskaana olevasta torsosta muodostuvan sarjansa.

Surrealistiset toteemit käyvät naisdialogia totuudesta. ”Mitä mä voin sanoa teosten kautta? Äitiys on arka aihepiiri, se on pyhä ja siihen liittyy paljon tabuja”. Työ ei ottanut edetäkseen. Inspiraatio tuli poikkeuksellisesti lukemalla ensin kirjallisuutta. Pääsy äitimyytin lähteille avasi luovuuden hanan, ja ajatus tekemättömistä naiskuvista syntyi. Taiteilija kertoo yhdestä torsosta: ”Toi nainen synnyttää, sillä on vatsassa viikset. Se synnyttää miehen ja se tulee sieltä kuin demoni kädet ojossa”. Viitala pohti pitkään, voiko naiselle laittaa sarvet. Rienaako se naiseutta? ”Jos naisena olo ei kasvata sarvia, niin...”

Teokset ovat rakentaneet Hanna Viitalan maailmankatsomusta ja identiteettiä sekä eheyttäneet häntä naisena. ”Jos joku asia pännii, kirjallisuudesta on löytynyt viisaus jostain aikojen takaa. Näinhän täällä on, tästä mä saan rauhan.” Se lohduttaa, ettei ole ajatustensa kanssa yksin. Erkki Pirtola kirjoitti, että ”taiteen merkitys on rakentaa siltoja ja löytää yhteys kadotettuun”. Oivaltava lause puhuttelee Viitalaa, ja hän kokee olevansa toisen maailman löytöretkeilijä.

Palataan alun Luunkerääjänäisen tarinaan, jossa luut edustavat vapautta ja kuolematonta elämää, joka ei alistu rakennetulle kulttuurille. Vanhus muistuttaa meitä kyvystä herättää ikaikaisuus itsessämme. La Loban tarina perustuu kansantarinoihin, joita Pinkola Estés kuunteli lapsena ja keräsi aikuisena tutkijana talteen. Hanna Viitala valitsi vanhan naisen osoittaman tien ja unohti entiset työkaverit, joista oli tullut suurten firmojen osakkaita, ja englantilaiset opiskelukaverit, jotka työskentelevät nyt BBC:ssä ja ITV:ssä.

Viihde- ja populaarikulttuurin kyllästävät ohjelmien, tyydyttävät kaipuutaan suuriin tarinoihin ja jumaltarustoihin katsomalla *Star Trekejä*, *Doctor Whota*, *Tarua sormusten herrasta*, *Star Warsia*, *Games of Thronesia* ja monia muita. Ne ovat ruokkineet ihmisen luontaista halua uskoa toiseen todellisuuteen ja rinnakkaismaailmisiin. Fantasian avulla kyseenalaistamme totuttuja käsityksiä ja suomme itsellemme ripauksen kaipuuta tarujen ja satujen maailmaan.

Viitala opiskelee parhaillaan lähihoitajaksi. Etäopetus saa ajatukset harhailemaan, ja kuin huomaimatta kuivuneista tulppaanin terälehdistä on muotoutunut mandala-kuvio. Sitten vähän liisteriä... Viitala haaveilee, että joskus tulevaisuudessa voisi yhdistää taiteen tekemisen, ohjaamisen ja sosiaali- ja terveyssektorin. Kenties oma taidestudio jossain kauniissa paikassa, jonne kaupungin kumu ja virikeähky eivät ylety. Viisivuotissuunnitelmalle hän antaa piut-paut. Hanna Viitala luottaa intuitioonsa.

TEKSTI JA KUVAT: Veli Granö

PALUU- MATKALLA Paratiisiin

Moni ITE-taiteilija on löytänyt luovemman elämänsä vasta eläkkeelle päästyään. Porilainen Teuvo Jalonen (s. 1961) on tehnyt pitkän työuran paperitehtaan vuorotyöläisenä. Nyt kun vapaus ja eläkeikä lähestyvät, hän on alkanut miettiä elämäänsä ja ihmisyysvaikeita kysymyksiä aivan uudesta näkökulmasta.

Teuvo Jalosen luovuus pysyi pitkään visusti piilossa, vaikka oli vaimo Marjaana jotain aavistellut: Teuvo oli alkanut pyöritellä sormissaan isoa sinitarrapalloa, ja kerran aamukahvin juonnin lomassa massasta muotoutui taidokas eläinhahmo. Seuraavana aamuna sama pallo pyöri taas käsissä, ja siitä sukeutui uusi eläin. Oli ilmeistä, että Teuvosta pyrki esiin jotain kauan sitten kätkeytyä. Marjaana toi kotiin askartelusavea, ja hämmästys oli melkoinen, kun Teuvo esitteli tekemänsä mammuttiveistoksen. Se oli hyvin näköinen, ja jopa villamammutille tyypillinen tiheä karvoitus oli paikoillaan. Luonnollisenoloisen karvan alkuperäkin selvisi, kun perheen koiran turkissa huomattiin muutama aukko kohta. Innostus oli suuri, ja kun Teuvo käväisi savenmuotoilukursseilla, hän tunsii olevansa melkein saman tien valmis aloittamaan taiteilijanuransa.

Kurssista on nyt kymmenen vuotta, ja talo on täynnä Teuvon pienikokoisia saviveistoksia. Kaikki paitsi yksi kuvaavat eläimiä. Lajien kirjo

on suuri. Joukosta löytyy eksoottisia ja harvinaisia eläimiä mangusteista leguaaneihin, mutta suosituin aihe on kissa. Perheen kaksi lemmikkiä ovat toimineet monien kissahahmojen mallina. Kissa onkin vartalonsa plastisuuden takia kiinnostava kuvattava. Vuosien uurastuksen tuloksena Teuvo on kehittynyt hyvin taitavaksi. Hän pystyy hämmästyttävästi vangitsemaan teoksiinsa eläimen olemuksen. Hahmoissa on elävyyttä ja läsnäoloa, monilla miltei sielu. Joistain kissoista tulee mieleen maamme parhaan eläinveistäjän Jussi Mäntysen pienoisveistokset.

Saako Job vastauksen?

Onnistumisen ilo on kannustanut Teuvoa yhä vaativimpiin haasteisiin. Vuonna 2012 hän ryhtyi valamaan talonsa pihamaalle luonnollisenkokoisia betonisia eläinhahmoja. Kotimaan eläimistö, ilvekset, jänikset, peurat ja ketut, saivat eksoottista seuraa, kun taiteilija toteutti pihaansa luonnollista kokoa olevan leijonaperheen. Ulkopuolinen katsoja voisi luulla leijonien vaanivan pälyileviä peuroja, mutta tämän taiteilija kieltää. ”Ne ovat vegaanileijonia”, hän nauraa ja kertoo ison urosleijonan olevan C. S. Lewisin *Narnia*-satukirjoista tuttu Aslan, ei siis mikään savannin peto.

Selviääkin, että Teuvon taiteella on ensivaikutelmaa syvempi sanoma. Narniassa käydään Aslan-jumalolennon johdolla taistelua pahuuden voimia vastaan. Leijona kokee tarinan lopussa kristusmai-

sen uhrikuoleman ylösnousemuksineen. Kirjahyllyn päällä oleva savesta muotoiltu Nooan arkki eläimiseen ja sen vieressä lepävä taidokas, kärsivä Job – Teuvon ainoa ihmishahmoinen teos – ovat avainteoksia hänen ajatteluunsa. Jobin tarinaa pidetään yhtenä kirjallisuuden kaikkien aikojen kiehtovimmista saavutuksista. Raamatun Job eli vauraana perheenisänä, kunnes Jumala antoi saatanalle vapaat kädet kiusata häntä. Niin Job menetti perheensä, omaisuutensa ja terveytensä. Tarina antaa kristittyjen Jumalasta hämentävän kuvan: jos hän on kaikkivaltias, miksi hän sallii pahuuden kukoistavan maailmassa? Jobin tarinaa pidetään merkittävänä tutkielmana pahuuden ongelmasta. Teuvo on kohdannut suuren kysymyksen. Vastaako Nooa Jobille ja Teuville: ”Pakene paikalta ja ota kaverit mukaan”?

Pieni pala onnea

Teuvo teki pari vuotta sitten suuren päätöksen: hän osti Eurajoelta, Lapijoen rannasta puolen hehtaarin metsäpalstan ja ryhtyi rakentamaan sinne betonisia eläinveistoksia. Paikka sijaitsee lähellä hänen lapsuudenmaisemiaan, avaria niittyjä ja uimapaikkoja. Tontin ympärillä on armottomasti myllättyjä hakkuuaukeita, eikä menneestä idyllistä ole enää paljoa jäljellä. Teuvon pienen tontin keskellä ikimetsän tunnelma on kuitenkin rikkumaton. Kiviä peittää paksu sammalmatto, ja suurten kuusien oksilla riippuu naavatuppoja. Taiteilija aikoo rauhoittaa

metsänsä, siellä ei ihmisen kädenjälki saa näkyä. Herkkä katse löytää maastosta mieltä liikuttavia yksityiskohtia. Teuvo pysähtyy maahan romahtaneen koivun viereen: ”Eikö olekin mukavaa, se on saanut kuolla tuossa aivan rauhassa.”

Taiteilijan ajatukset askartelevat puiston tulevis- sa eläimissä ja teosten välisissä suhteissa. Kuka katsoo toistaan, ken taas kätkeytyy ujusti sammaleisen kiven taakse. ”Ja tuolle siirtolohkareelle tulee ilvesperhe.” Suunnitelmat ovat jo pitkällä, mutta yleisöl-

le paikka ei aukea vuosiin. ”Eläimiä pitää olla silloin valmiina paljon, ehkä siihen menee parikymmentä vuotta.” Silloin tekijä täyttäisi 80 vuotta. Nyt pienen metsän keskusaukiolla seisoo jo mestarillisen taidokas kaurispariskunta, ja kuusen kätköistä piirtyy esiin raidallinen tiikeri.

”Täällä ei kukaan vaani toistaan, kaikki elävät sovussa keskenään.” Teuvo rakentaa itselleen pientä palaa paratiisia. Hän on paluumatkalla sinne, mitä ei ehkä koskaan ollutkaan.

TEKSTI: **E**lina **V**uorimies

KUVAT: **V**eli **G**ranö

PAHKAPARATIISIN PAROONIN MATKASSA

Pahka – ah, tuo maan antimista kaunein ja jaloin, luonnon oma ”picasso”. Jos siis ITE-taiteilijalta kysytään. Puun itseensä synnyttämä epämuodostuma on katseenvangitsija, joka kantautuu mukaan kotiin kuin huomaamatta. Maan alla piilossa olevat pitää kaivaa järeämmällä kalustolla. ITE-taiteilijoista monet pitävät luonnon muovaamaa taidetta jalustalla ylimpänä. Pahkataiteilijat jakautuvat kahteen kastiin, pahkan työstäjiin ja pahkan kerääjiin. Heillä on intuitiivinen taito nähdä puun sisään tai kuulla maanalaisen kutsu.

”No, kuinka kauan teillä on aikaa? Tua, mil-lai, saanko mä esitellä niitä sillai kun, tua, turisteillekin?”, kysyy Mauno Suonpää (s. 1932) Pahkapatariisinsa edessä kävelykeppiinsä nojaten. Ehdottomasti! Niin alkaa matka suuren, alun perin metsätyökoneille tehdyn peltihallin uumeniin taiteilija-keräilijäoppaan perässä. Suonpää on kerännyt lähimetsistä ja metsätyömailta ”ihmis- ja eläintarhaa”, ja poikakin on tuonut jonkin verran. Vain pari kolme pahkaa Suonpää on ostanut muualta.

Puhetta tulee katkeamattomana virtana, jota säestää hallissa asuva pääkysypoikue (tänä kesänä vain yksi). ”Tossa tyttö voimistelee pyllä pystyssä, tossa on norsu, tuolla pitäisi lukee pahkapatariisi. Kirjaimia on yhteensä kolme sataa. Pistä nysse kamera pois siit! Tossa on aivoja ja mutkia, nykyinen tiekartta, tämä rivi on miehiä, tossa naiset, kun mies häpee, niin käy tollai. Tätä ei kelpaa yhtiölle, niin ku ei toi krokotiilikaan kelvannut.” Kuuden metrin korkeudessa ollut erikoisuus ei sekään kelvannut yhtiölle, mutta Suonpäälle se kelpasi. ”Minkä tähden mutkan tehnyt? Onko tässä ollut puu, minkä ympärille kasvanut?”, Suonpää pohtii.

Luonnon taide tieteen tueksi

Pahkamestari esitelmöi myös puun kieroista. ”Tässä kaksi koivua on kasvanut rinnakkain, ison koivun oksa mennyt tämän koivun haaraan, ja se on yläpäästä vahvempi kuin tyvestä. Se saa voimaa, tuus kattoo, tohon lopettanut kasvun ja tosta tullut uusi.”

Huittisten Pahkapatariisissa on käynyt lukuisa joukko kotimaisia ja ulkomaisia tutkijoita ihmettelemässä Suonpään löytämiä erikoisuuksia, myös superharvinaista visakuusta ja -mäntyä. Yksi oudoista on vääraän suuntaan kiertynyt kelopuu; pohjoisella ja eteläisellä pallonpuoliskolla puut nimittäin kiertävät vastakkaisiin suuntiin. Miten Etelän puu on kulkeutunut Pohjolaan?

Kierros jatkuu, ja lisää tulee ihmeteltävää, vaikei mieli ole sulattanut entistäkään. Saukot, muurahaiskarhu, inkkarin kasvot, lentolisko, Amerikan presidentti, toteemipaalu, jättiläisen suolikki, bokserikoiran naama, ET. ”Pistä nyt tonne päin, älä vaan minusta ota kuvaa! Tolla miehellä komeat korvat, tossa kissan häntä korkealla, karhu, avaruusolento. Onkos teillä kahdenhengen kävelykeppiä? Syntyy niin, että haapa kaadetaan, juuri jää elämään ja sen päältä lähtee vesat.”

Metsäkoneen koura ja metsän kulta

Kokoelman esineitä on yli 4500, joista vasta murto-osa on luetteloitu. Suonpää muistaa ulkoa kaikki pahkat ja mistä ja milloin ne on saatu. Luonnon ihmeiden keräily alkoi jo nuorena 1950-luvulla velipojan kanssa metsässä lehtiä paimentaessa. Vuonna 1956 Suonpää ajoi ensimmäisen ostamansa traktorin Helsingistä kotiin, ja siitä alkoivat metsätyöt.

Suonpää oli Valmetin ohjaksissa 40 vuotta vaihtaen mallia sitä mukaa kun ne muuttuivat. Hän näki, miten vanhat metsät hakattiin, ja pinnan alta paljastuivat satoja vuosia rauhassa kasvaneet epäsymmetriset muodostumat. Nykyisin vanhat metsät ovat rauhoitettuja, joten luonnon erikoisuuksien kaivaminen ei ole enää mahdollista. Uusista metsistä on puolestaan tehty steriilejä puupeltoja, jotka kaadetaan metsätalouden tarpeisiin säännöllisin väliajoin. Aarteet finito!

”Tossa rapu, tosa kameli, tossa merihevoson pää, tossa mummu nutturapäässä, toi ollut kampaajalla. Kuvaa täältäpäin. Tämä puoli mänty, tämä kuusta, samassa puussa. Minkä tähden? Tässä kaksi leppää ovat kiertyneet toistensa ympäri seitsemän kertaa. Älä kuule mua kuvaa.” Sikiön eri kehitysvaiheetkin on pahka osannut luoda. Tämän vahvasti sairaalan ylilääkäri käydessään Pahkparatiisissa. Jättiläisen kihlasormus, ruusuja, toukan taidetta, papukaijan nokkia, hirvi, sammakko, merenneitopatsas Tanskasta, possun ja härän pää, naurava possu. ”Huittisissa on paljon possuja, täytyy jonkun nauraakin.”

Ison metsäkoneen korkeuksista oli hyvä katsella erikoisuuksia. ”Vaisto sanoi, että pitää ottaa poies sieltä.” Vaikka urakka painoi päälle, aikaa oli omanlaiselle taukovoimistelulle. Suonpää hyppäsi koneen päältä, otti moottorisahan ja nosti metsäkoneen kouralla kantoaarten kyytiin. Aina ei tärpännyt ja kokoelma karttunut.

Yhden miehen harrastuksesta perheen yritykseksi

Luonnon antimet ovat peräisin eri työmailta kaadetuista puista ja niiden juurista Askaisista Kankaanpäähän. Syksyllä ja talvella Suonpää toi isot juurakot kotiin pressun alle. Kevätaurinko kuivatti ne, sitten alkoi yötä päivää jatkuva kuoriminen. Eihän rospuuton aikana muutenkaan päässyt metsätyömaille. Joku sanoi, ettei pahkoja kannata lakata, ja tästä Suonpää on pitänyt vaarin.

Opastus jatkuu Suonpään syntymäkodissa. Saimaannorppa, pandakarhu, kilpikonna, pieniä eläinten hahmoja, harakka, kanahaukka, koira juoksee, hirvi, korppi, hyttynen, pöllön hahmoja, karhu, pikkulintu, hirvenpää, koira, kotkanpoika. Haittasiko harrastus työtä vai kävikö päinvastoin? ”Molempii”, naureskelee kokoelmanomistaja. ”En mä oo mitään taidetta tehnyt, luonto on nämä tehnyt”, mutta toteaa hän kuitenkin harrastuksen vaatineen silmää ja hulluutta. ”Toiset

näkee eri hahmot kun toiset, ne rupee elämään sillai. Nyt voitte lopettaa jo kuvaaminen”. Suostuu lopulta kuvattavaksi.

Pahkakokoelmasta kasvoi vähitellen paratiisi, ja yleisö löysi paikan. Suonpäää kutsuttiin myös messuille esittelemään pahkoja. Yksittäiset ihmiset saattoivat pistäytyä jouluaattonakin. EU:n myötä lehmät laitettiin pois, ja parikymmentä vuotta sitten tyhjilleen jääneestä navetasta tehtiin kahvila; Leila-rouvan ei tarvinnut enää kestitä vieraita omassa tuvassaan.

”Ensimmäinen linja-auto kun tuli, oli hieno tunne.” Nyt saattaa parhaana päivänä tulla kolme linja-autollista yhtä aikaa. Raskaudesta ei ole tietokaan, vaan Mauno Suonpään mielestä oppaana oleminen antaa voimaa. Pikku hiljaa ja huomaamatta yhden miehen megalomaaninen ja intohimoinen harrastus on vienyt koko perheen mukanaan. Paratiisissa eläminen on kouluttanut perheen jäsenistä myös vapaaehtoisia oppaita ja pienten pahkatöiden tekijöitä.

Hullua on muistettu!

Vuonna 1993 Niilo Ihämäki, metsäradion toimittaja, teki suoran ohjelman pahkapaikasta. Myöhemmin kymppiutiset tekivät loppukevennyksen. Paljon on käynyt merkkihenkilöitä ministereitä myöten. Missi Lola Odusoga olisi halunnut viedä helmet mensesään. ”Mä kaikkea höpisen, älkää kaikkia kuunnelko. Pistä tonne päin kamera!”

Mitaleitakin Mauno Suonpää on saanut. On presidentti Halosen myöntämä, keskusmetsäseura Tapion kultainen metsämerkki ja Huittisten kaupungin hopeinen hirvenpää. On Radio Novan, Luston ja Matkailun edistämiskeskuksen myöntämiä huomionosoituksia. ”Hullua on muistettu”, tokaisee taiteilija. Presidentti Niinistö olisi mukava saada käymään. Kutsukirje on lähetetty.

Vuosikymmenten varrella on täytynyt kuusi vieraskirjaa, kolmesataa sivua jokaisessa. Lehtileikekirjat pursuavat. Työmäärää on vaikea käsittää. Opastukset pahkapatariisissa pitävät 88-vuotiaan kokoelman-

omistajan mielen virkeänä. Päivittäin vaihdettavat puuaakkoset ja -numerot muistuttavat itse päivämäärästä mutta myös vaikkapa tulevasta ryhmästä, timanttihääpäivästä tai lapsenlapsen ylioppilajuhlapäivästä.

Pahkapatariinilla on avoin ja luottavainen suhde luontoon. Yli kuudensadan päivän ajan Leila-vaimon laittama pakurikäpäte on parantanut Maunolta syövä ja tuonut elinvoimaa lisää. Vielä jalka nousee metsään etsimään luonnon historiaa.

Yksityistunti metsästä on päättynyt. Mittaamaton luonnon monimuotoisuus oikkuineen on saanut mielen pyörälle. Taiteilija saattaa meidät autolle ja jää heiluttamaan kävelykeppiinsä nojaten.

Metsien kadonnut miehin salaisuus

Jään miettimään pahkan salaisuutta. Pahka tuntuu kiehtovan erityisesti miehiä. He raivasivat metsät pelloiksi ja asutuksen tarpeiksi ja myöhemmin osaksi tuotantotaloutta ja kiivasta tuotekehittelyä. Mitalin kääntöpuolena oli luonnon monimuotoisuuden häviäminen. Suonpää oli osa tätä julmaa koneistoa, mutta hän ei ummistanut silmiään metsän kulta-aarteilta, vaan toi ne kaikkien nähtäväksi ja tutkittavaksi. Mielen valtaa samaan aikaan suru kadonneesta ja ilo olemassaolevasta.

Metsän aarteista tehtiin käyttöesineitä. Tunnetuimpia pahkatuotteita lienevät kuksat, mutta saa niistä myös huonekaluja, taitureinaan muun muassa Urho Kangas Ylitorniolta ja Viljo Järvinen Jämsänkoskelta. Pentti Huotarin Rytö-veistos Kuhmossa rakentuu jättimäisen, lähes ihmisen mittaisen pahkan ympärille. Se on kannanotto maaseudun tyhjenemistä vastaan. Pahkojen aatelien ovat salaiset baarikaapit, jotka on vuorattu punaisella sametilla – aikansa miesluolat.

Luonnon muovaaman aarteen edessä herää syvä pohdinta elämän moninaisuudesta ja ikuisuudesta, aivan kuin ihmiskätkemän ikonin äärellä. Tuhansista pahkamuodostelmista koostuva Pahkapatariisi mykistää samalla tavoin kuin taidokkaasti rakennettu kirkko. Pahkapatariini Mauno Suonpään luoma yksityinen maailma vetää kävijöitä magneetin lailla. Päivä patariisissa lisää mielikuvitusta ja elämäniloa. Siinäpä vaihtoehtolääke tämän ajan ahdistuksiin.

PENTTI SIIKILÄ (1941) vastaa puhelimeen ”Sata-massa”. Paikan päällä selviää sanan ironia: Siikilä asuu Siikaisten Otamossa, ruovikkoisen järven rannassa. Erämaajärvi on kuivatettu hyttysten sikiämispaikaksi.

Hiljainen isäntä manailee luonnon karua kohtaloa. Pääskysiä hän kaipaa erityisesti, ja pöllöjä. ”Ei tartte kantaa pönttöjä metsiin, kun lintuja ei o.” Kun hän aloitti metsurin työn pelkkä kirves ja pokasaha käsissään, olivat metsät vielä metsiä. Siellä silmiin sattui jos jonkinlaista kiemuraa. Ei niin pitkää patikkamatkaa, ettei ihmeellisen kiehtovat luonnon muodot olisi kotiin asti kannettu. Viidenkymmenen työvuoden tulokset on ripustettu piharakennusten seinisiin, ja parhaimmista on tehty tuoleja. Tekijän tai-

dosta kertoo tuolien mukavuus. Kiemuroiden kolot ja möyköt asettuvat mukavasti vartaloa vasten.

Nyt kun raskas työ ja terveys ovat muisto vain, on Siikilä keskittynyt pihamaansa koristeluun. Hänen muoviroskasta toteuttamansa taide muistuttaa enemmän museoiden nykytaidetta kuin perinteistä ITE-luomusta. Itsekin hän korostaa kierrätyksen etiikkaa ja kierrätyksen tuottaman estetiikan päällimmäisyyttä. Teosten sanoma ei siksi ole lainkaan yksinkertainen, eikä tarkoitusta kysyjälle tipu. ”Kattelijä saa ite päättää. Kyllä juu sillai o.”

Ehkä ne ovat suurten metsien keskellä asuvan Siikilän luoman omaperäisen kulttuurin etuvartion merkkipaaluja. Nöyrä ja hiljainen viesti maailmaansa ja metsiään pilaavalle ihmiskunnalle.

TEKSTI JA KUVAT: VELI GRANÖ

PELIMANNIMÄEN maailmankaikeus

Antti Tuomennon (s. 1968) elämäntarina hakee vertaistaan. Köyhän perheen poika teki uutteralla työllä itsestään hetkeksi juhlitun sirkustaiteilijan, sitten hän katosi. Nyt, yli kahdenkymmenen hiljaisen vuoden jälkeen, Tuomento on nousemassa uuteen maineeseen maamme ehkä vaikuttavimman fantasiapuutarhan luoneena taiteilijana.

Kolea talo

Antti Tuomennon köyliöläinen lapsuus oli kuin groteski tarina Dickensin romaanista – vähän raaka ja värikylläinen. Hänen isänsä Matti Tuomento tunnettiin lupaavana kirjailijana; hän oli muun muassa Erno Paasilinnan läheinen ystävä. Hänen uransa taantui kuitenkin jo alkuunsa romanttisten tarinoiden kirjoitteluksi lehtiin. Tappioistaan huolimatta isä halusi esiintyä älymystökirjailijana. Hieno käytös ja pukeutuminen ei lasten kokemaa kurjuutta vähentänyt. Välillä oli kylmä, toisinaan nälkä, ja koulussa kiusattiin kurjista vaatteista.

Antti oli toimen mies ja jo kansakoululaisena. Varhaiskypsästi maailmansa tilan tajuttuaan hän ryhtyi kohentamaan arkeaan. Poika aavisti saaneensa esiintyvän taiteilijan lahjan ja alkoi harjoittelemaan taikatemppeja. Paikkakunnalla asuva sirkustaiteilija Nätsi Rosvall oli tehnyt esityksellään vaikutuksen, ja mummolan televisiosta nähty *Joulusirkus*-ohjelma kirkasti lopullisen päätöksen. Elämän suuntaviivat piirtyvät usein pienistä oivalluksista.

Antti viritti äidin pyykkinarun kahden puun väliin, kiipesi ja putosi. Harjoitteli kesät ja talvet. Tavoitteena oli päästä pois kodin ahdistavasta ilmapiiristä, ansaita hieman taskurahoja ja ehkä myös kohentaa

perheen onnetonta taloustilannetta. Esiintymiskeikkoja alkoikin tulla, ensin omassa koulussa, sitten kylän mattolaiturin valmistusjuhlassa ja kohta paikallisten firmojen illanvietoissa. Pian pienen koululaisen kotitaloon vedettiin oma puhelinlinja, ja poika alkoi ottaa vastaan esiintymistarjouksia koko valtakunnan alueelta. Kurjista vaatteistaan kiusatun lapsen nousu kimaltelevissa puvuissa esiintyväksi menestyväksi taiteilijaksi tapahtui nopeasti ja sai ympäristön ihmiset hämilleen, eikä armottomalta kiusaamiselta ja nujertamisyrityksiltä taaskaan välttytty.

Loistava tulevaisuus

Kutsumus ja tie veivät Antin tekemään hurjia nuoralakävelytemppeuja: Kokemäenjoen ylitys 1987, Vilppulankosken ja Imatrankosken ylitykset 1992. Kalmarin

unionin 600-vuotisjuhlassa 1997 Kalmarin kaupungin keskustassa olevan kanaalin ylitystä oli seuraamassa kolmen maan kuninkaalliset ja kaksi presidenttiparia. Samana vuonna kiinnitys Sirkus Finlandiaan ja tarjous liittyä ulkomaiseen sirkukseen. Julkisuuttakin: televisioesiintymisiä, kaksi dokumenttielokuvaa, lukemattomia lehtijuttuja.

Maaailman ovet olivat nuorelle miehelle apposen avoinna, mutta kohtalo oli päättänyt toisin. Hän sairastui aistiylherkkyyteen. Meluisa, kirkasvaloinen sirkus väsytti taiteilijan lähes toimintakyvyttömään tilaan.

Antti Tuomento ei kuitenkaan lannistunut näistäkään vastoinkäymistä. Hänellä oli mielessään paljon suurempia suunnitelmia. Uudet haasteet kantoivat miehen jälleen arjen hankaluuksien tavoittamattomiin.

Tuomento oli hankkinut omistukseensa 1990 Köyliön Tuiskulan vanhan kansakoulun. Hän päätti

toteuttaa sinne oman, yksityisen ja hiljaisen sirkuksensa. Koulun salit muuttuivat näyttämöiksi, joilla hän saattoi esiintyä pienille yleisöille – yleensä paikallisille lapsille mutta myös satunnaisille paikalle eksyneille matkailijoille. Taiteilija näki kutsumuksenaan myös sirkustaiteen mahdollistaman pedagogisen kasvatustyön. Hänhän oli nostanut itsensä kaltoin kohdellusta lapsesta juhlituksi nuoralakävijäksi ja nähnyt korkeuksista väkijoukkojen yhteisen innostuksen. Hän ymmärsi sirkuksen taian ihmisiä yhdistävänä ja parantavana voimana.

Sirkus Tuomennon iloiset vuodet hiipuivat kuitenkin pian uusiin vastoinkäymisiin. Heikkenevä terveys ei sallinut enää taiteilua pihan päällä huojuvilla vajereilla, joten taiteilija suuntasi tarmonsaa uuteen kohteeseen. Alkoi rakennustyö, joka ei yli 30 vuoden jälkeenkään näytä laantumisen merkkiä.

Kaksi kaupunkia

Vaikka Antti Tuomento on tehnyt elämässään kaiken oman päänsä mukaan ja eri lailla kuin muut, hän ei ole toiminut minkään oikun ajamana, vaan päin vastoin kaiken tarkkaan suunnitellen ja harkiten. Kun Tuomento opastaa kävijän elämänfilosofiansa lopullisen päämäärän, Pelimannimäen kaupungin, kujille, on selvää, että olemme kiehtovan taidekohteen äärellä, tilassa jossa taiteen määritelmät menettävät merkityksensä. Tuomento on taiteilija, parasta laatua.

Teoskokonaisuus sisältää lukemattomia vapaan tyylin arkkitehtuuria edustavia taidarakennelmia. Useimmat muistuttavat pieniä taloja, osaa voisi nimittää koneveistoksiksi. Alueella on näiden lisäksi muitakin, vaikeammin määriteltäviä teoksia tai tällaisia ratkaisuja.

Pienten talojen nimet kertovat kaupungin rakentajan mielen maiseman kiintopisteistä ja jotain myös hänen elämänvaiheistaan. Jokaisella talolla on tarkka paikkansa Antin maailman järjestelmässä – hänen omassa kosmoksessaan. *Mekaaninen teatteri, Puuttuvan ristin kirkko, Työvoimatoimisto, Terveyskeskus, Matkatoimisto, Kääremarket, Observatorio* ja *Taidemuseo* ovat ehkä rakennuksista merkittävimmät. *Taidemuseo* poikkeaa muista siinä, että sillä on myös viimeistely sisäpuoli. Sen seiniä peittävät Tuomennon omat öljymaalaukset – ja niiden kautta voimme kurkistaa syvemmälle erikoisen taiteilijan maailman salaisuuksiin. Tuomento on nimittäin tehnyt maalauksistaan selityskirjan *Moi Kuu, Moi Kuu* (1991).

Kirja alkaa taiteilijan persoonallisuuden kuvailulla: ”Hän on syntynyt tälle planeetalle erehdyksessä. Utelias sielu oli eksynyt tähtisumujen verhoissa, päätyen oudolle siniselle pallolle, jonka alkeellisuus ja raadollisuus tukahduttaa kehityksen... ..Nyt hän on taidemaalari. Hänen ali- ja sielutajuntansa toimii oppaana. Hän elää minkä kykenee aidosti ja oikeasti.

Hän tietää ja tuntee asioita, jotka eivät kuulu maaihmissen omaksumaan tietoisuuteen.”

Kirja kertoo taiteilijan maaihmissen seurassa kokemasta vieraudesta. Siitä käy ilmi myös tekijän kiintymys Maan eläimiä ja luontoa kohtaan. Teknologian ja järjen vallan hän näkee uhkana niin ekologiselle tasapainolle kuin myös lasten luontaiselle luovuudelle. ”Olisi parempi jos koulussa amputoitaisiin jalka tai käsi, eikä mielikuvitusta.”

Antti Tuomennon mielikuvitusta kiusaajat ja tyypistäjät eivät ole onnistuneet tuhomaan. Hän on elävä esimerkki ihmisen luovuuden suunnattomista voimavaroista. Jos narullakävely pilvien välissä ei enää suju, voi kekseliäs mieli löytää aina uusia keinoja toteuttaa vapautta. Vakavista sairauksistaan huolimatta taiteilija aikoo rakentaa vähitellen valmistuvalle Peli-mannimäelle myös naapurikunnan. Sen kyltti odottaa metsän reunassa keväisiä pystytysjuhlia. Taiteilijalla on taas huikkeitä suunnitelmia: Uudesta Kylästä on tulossa jotain aivan erikoista! – ja voi olla, että sitä eivät ”maahmiset” tule lainkaan näkemään.

TEKSTI: **E**lina **V**uorimies

KUVAT: **V**eli **G**ranö

Hyvyys ja pahuus – Airi Kurosen piirustuksia

”Elämä on kuin kakkärämänty kolhuineen. Mutta ilman kolhuja ei olisi myöskään elämää.” Näin kirjoitti Airi Kurosen (1968–2018) elämänsä loppuvaiheessa. Lahjakas taiteilija loi kokonaisen fantasiakertomuksen, jossa keijut ja metsänhaltijat, tuonenkäet, kentaurit ja pan-hahmot viihtyvät Elämänpuun lehvästön suojissa kaukana julmasta arjesta ja rumasta todellisuudesta. Demonisetkin hahmot ovat lempeitä.

Kumara nainen liikkuu huomaamattomasti ihmisten keskuudessa. Hän ei näe muita eivätkä muut näe häntä. Hän on rakentanut suoja-muurin ympärilleen, ja hänestä on tullut näkymätön. Hänellä on kuitenkin julkinen salaisuus: hän on upea taiteilija.

Vuonna 2010 Rauman taidemuseon Piirustuksia-näyttelyssä ovat esillä Airi Kurosen uusimmat teokset: *Rakkauten loppu*, *Mykkä huuto*, *Möykky*, *Paholaisen portilla*, *Katkerä ero*. Nimet alleviivaavat vastikään päättyntä rakkaussuhdetta. Onneksi on näyttely tulossa ja pitää piirtää, paljon ja intensiivisesti. Taidemuseon intendentti Henna Paunun pitää tarkkailla herkkää taiteilijaa, ettei tämä rasita itseään liikaa. Spontaanius, iloisuus ja riehakkuus vuorottelevat ahdistuksen kanssa.

Airi saa voimaa näyttelyvalmisteluista. Saa mennä päivittäin museolle, olla yksi museon henkilökunnasta ja pohtia teoksia, niiden välistä dialogia, teosten ripustusta ja avajaisia. Hän on saanut myös vapaat kädet suunnitella oman seinäteoksen Harsojen tanssi maalaamisen museon seinälle. Se vie myös aikaa. *Kesäyön unelma*, *Elämän puu*, *Tanssivat unikot*, *Lintujen paratiisi*. Nimet kertovat uudesta alusta ja haaveista.

Taidemuseo on avannut tilin taiteilijatarvikekauppaan, jotta taiteilija saa käydä hakemassa tarvitsemiaan materiaaleja. Airi piirtää pääasiassa sinisillä ja mustilla kuulakärkikynillä. Materiaaliksi kelpaa mikä tahansa, lumppupaperi tai vanhat julisteet. Taiteilija teippaa pienempiä paperipaloja yhteen saadakseen riittävän pinnan piirroksilleen. Yksi teoksista on tehty neljä metriä pitkälle pakkauspaperille. ”Koen usein pienen paperin ahdistavana, silloin piirtäminen ei pääse kunnolla valloilleen”, hän kuvailee.

Fantastinen luonto

Airi Kurosen fantasiametsässä elämä kietoutuu puiden ympärille: kukat, köynnökset, taruolentojen ja myyttien kaltaiset ihmis- ja eläinhahmot ja niiden yhdistelmät. Puut edustavat jatkuvuutta ja elämää ylläpitäviä voimia. Ihmiset ja eläimet ovat käymäläisiä, fantasiakertomuksen näyttelijöitä eri rooleineen. Alastomat eläin- tai ihmishahmot ovat tiukkailmeisiä tai pohdiskelevia, vaikka ympärillä oleva elämä kutsuu heitä barokin ja renessanssin ajan runsaisiin ja iloisiin juhliin. Piirroksia katsellessa voi kuulla musiikkia. Airi soittaa itsekin, harmonikka on

läheisin instrumentti. Siksi piirrosten soittajahahmot ovat Airin sydäntä lähellä.

Kuvissa keijumaiset ja metsänhaltijamaiset hahmot leikkivät, soittavat ja ilahduttavat. He istahtavat puunoksaan kiinnitettyyn keinuun, roikkuvat pää alapäin oksista tai lepäävät kukkien terälehtien päällä. He ovat osa luontoa. Luonto kutsuu ihmistä jäämään ja heittää kärhönsä, oksansa ja juurensa ihmisen ympärille. Ihminen sulautuu osaksi luontoa. Haluaako hän jäädä? Näytelmää seuraavat puun runkoihin asettuneet henget toteavasti, edustamatta pahuutta tai hyvyyttä sinällään. Demoneiksi tulkittavat hahmot eivät ole pelottavia nekään.

Airi kuvaa teoksissaan omaa luonnonuskontoaan, jonne voi paeta, kun arki ja paha olo muodostuvat sietämättömiksi. Suuri osa Airin piirtämistä hahmoista on alastomia. Sukupuolijaotkaan eivät ole aina selkeitä: parrakkaalla miehellä voi olla rinnat, naisella useampi rinta. Puolustusmekanismit ja selkeät sukupuoli-identiteetit on jätetty tarpeettomina fantasiamaailman ulkopuolelle. Teoksista voi lukea myös taiteilijan seksuaalista turhautuneisuutta.

Valot ja varjot

Muutto Harjavaltaan merkitsee naiseuden loppua. Rakkaussuhteita ei enää tule. Tuetun asuntolaelämän muut asukkaat eivät ymmärrä Airin lahjaa. Ei ole ketään, kenen kanssa keskustella taiteesta. Onnekas aikaikkuna avautuu jälleen Airille: Emil Cedercreutzin museon johtaja Henry Flinkman näkee Airin kiinnittämässä sinitarralla teoksiaan kirjaston näyttelysermeihin. Myös Raumalla Airi oli bongattu kirjaston näyttelystä.

Toistuu sama kuin Raumalla. Airi nauttii elämästään. Näyttely tarkoittaa taas intensiivistä piirtämistä. Kuulakärkikynä on armoton tekniikka, joka ei anna anteeksi, piirrettyä viivaa ei voi pyyhkiä pois. Valitsiko Airi tarkoituksella ilmaisunsa välineeksi tekniikan, jolla voi rangaista itseään helpommin? Museonjohtajan pitää tarkkailla taiteilijan henkistä tasapainoa. Airi antaa näyttelylleen nimeksi Hyvyys ja pahuus (2017).

Runollisessa esittelytekstissään hän toivottaa yleisön antamaan oman tulkintansa kuvilleen, joissa valot ja varjot taistelevat keskenään ”sekä täällä että tuonpuoleisessa, sillä kuolema ei ole lopullista”. Paha on loputonta hornankattilaa, ja hyvässä vallitsee ”sadunhohtoinen maa ja kilttien kukkien yhdyskunta”. Airin mukaan hyvä ja paha eivät sulje toisiaan pois, vaan tukevat toisiaan. ”Piirroksieni kautta pyrin tarkastelemaan eri tapoja, joilla me ihmiset luomme maailmoja mytologioista.”

Museot näkivät, että Kurosen ainutlaatuinen taideteos pitää tuoda esille ja dokumentoida. Ilman etuliitteitä, puhtaasti taidetta ja taiteilijuutta korostavana. Samalla he joutuivat miettimään, mitä yhtäkkinen voimakas impulssi ja sitä seurannut tyhjiö merkitsisi herkälle taiteilijalle. Saksalainen taidekauppias Wilhelm Uhde (1874–1947) näki ranskalaisen naiivin taiteilijan Séraphine Louisin (1864–1942) fantastiset kukkamaalaukset ja nosti tämän työt suuren yleisön tietoisuuteen. Itseoppinut taiteilija ei kuitenkaan pystynyt käsittelemään saamaansa suosiota. Institutionalisoitunut taidekenttä ei ollut kouliintunut tuolloin kohtaamaan ei-ammattilaista taiteilijaa. Herkkää mieltä ei voi ohjata edelleenkaan varoitoimenpiteistä huolimatta. Taiteilijan mieli järkkyy hetkeksi.

Airi Kuronen piirsi loppuun asti. Muutamaa kuukautta ennen kuolemaansa kesäkuussa 2018 hän kir-

joitti: ”Olen pitänyt nyt pienen tauon piirroksista. Mustekynä tahrii näin kuumalla paperin ja käden, mutta on mulla odottamassa yksi työ, kunhan viilenee hieman. Haluaisin kokeilla ja yrittää kohottaa kuvaa pois paperin pinnasta, jotain uutta mutta idea kuitenkin sama tuttu. Aurinkoisin ja sydämellisin terveisin, Airi.” Tai toinen viesti: ”Joskus saattaa mennä viikkoja, ettei koske tulevaan työhön. Mutta aina vain riittää voimia jaksaa. Hyvää viikonloppua!” Vaikka sairaus piti otteessaan, Airi jakoi hyvänhahmoisista tervehdyksiään ystävilleen. Ehkä toivoen heille jotain sellaista, mikä oli hänelle itselleen saavuttamattomaksi?

Perintö

Valitettavasti Airi Kuronen tuhosi suurimman osan tuotannostaan näyttelyvalmistelujen aikana ja ennen ja jälkeen näyttelyt. Pääsääntöisesti muste- ja kuulakärkikynin tehdyt upean fantasiapiirroukset joutuivat itseensä armottomasti suhtautuvan taiteilijan ajoittaisen tuhoamisvimman kohteeksi. Säälimättömyys itseään kohtaan näkyi myös useissa Kurosen runoissa. Niiden vastapainona oli myös valoa ja optimismia täynnä olevia tekstejä.

Airi Kuronen oli piirtänyt lapsesta asti, mutta tyyli muuttui sairauden myötä. Piirroukset syntyivät öisin, jolloin hän purki päivällä kokemansa ja kuvittelemansa asiat ihmisten hyvydestä ja pahuudesta. Vastakkaisten voimia taistelusta huolimatta piirroukset eivät ole pelottavia tai ahdistavia. ”Mytologia elää nykyelämässä. Se koskettaa jokaista ihmistä, vaikka kaikki eivät sitä huomaa: hyvyyttä, pahuutta, valoa ja varjoja meidän ympärillämme”, Kuronen sanoi.

Piirtäessään Kuronen tunsu elävänsä. Satakunnan Kansalle antamassaan haastattelussaan hän kertoi piirrosten syntymän ilman etukäteissuunnitelmaa, kuin näkymättömän käden ohjaamana. Piirroukset syntyivät sykleissä, ja ne täyttivät paperin laidasta laitaan. ITE-taiteilijoista kajaanilainen Tuula Huusko (1946–2004) ja savonlinnalainen Kaarina Staudinger-Loppukaarre (1911–2013) edustavat Kurosen tavoin visionäärisiksi kutsuttuja taiteilijoita. Heistä kansainvälisesti tunnetuimpia ovat englantilainen Madge Gill (1882–1961) ja tšekki Anna Zemánková (1908–1986).

Tarvitseeko taiteilija etuliitteitä, jotka alkavat määrittää häntä ja tekemäänsä taidetta? Joskus etuliite suojelee – tai ehkä olisi aikoinaan suojellut muun muassa Séraphine Louisia. Airi Kuronen oli upea nykytaiteilija, joka eli marginaalissa, yhteiskunnan normirakenteiden ulkopuolella. Se ei kuitenkaan tarkoita, että hän olisi ollut taiteen ulkopuolinen tekijä. Hän eli taiteestaan ja taiteensa keskellä. Juuri tästä on kysymys outsider-taiteessa. Kuuluisin outsider-taiteen tutkija Roger Cardinal (1940–2019) määrittelee outsider-taiteen kuvailemalla pikemminkin saari-ryppään kuin mantereen; genre ei ole yhtenäinen. Hänen mukaansa saaret ovat eri kokoisia, ja niiden välimatkat vaihtelevat. Yhdellä noista saarista on Elämänpuu, jonka lehvästössä Airi Kuronen elää omassa fantasiamaailmassaan. Jos tuo kaukainen saari löytyy, se on puhdas sattuma. Sattumista syntyy upeita tarinoita, jotka vievät meidän jonkun alkuperäisen ja aidon äärelle.

Piirtäminen

Tässä sitä vaan hörpittää teetä kuin ennenkin

Yksin, yksin

Nimeni toistuu seinissä

Minun on pakko tehdä jotakin

Jotakin mikä saa kaiken maistumaan hunajalle

Mahlalle, kaikelle ihanalle ympärilleni

Jos kuka vaan uskaltaa, tehdä minulle paha sanoillaan

Upotan hänen suunsa, nielunsa sulalla kullalla

Tulkoon vaikka oinaan pää vadilla luokseni

En pysty parempaan enää

En enempää ole koskaan pystynyt tekemään itseni vuoksi

Jotkut sanovat laiskaksi

Mutta en, en ole sitä vaan

Tuskan riehu joka syö minua sisältä päin

Tekee minusta kuolleen ja elävän

Älkää olko vihaisia minä olen vain ihminen

**Airi Kurosen runo,
kirjoitusvuosi tuntematon**

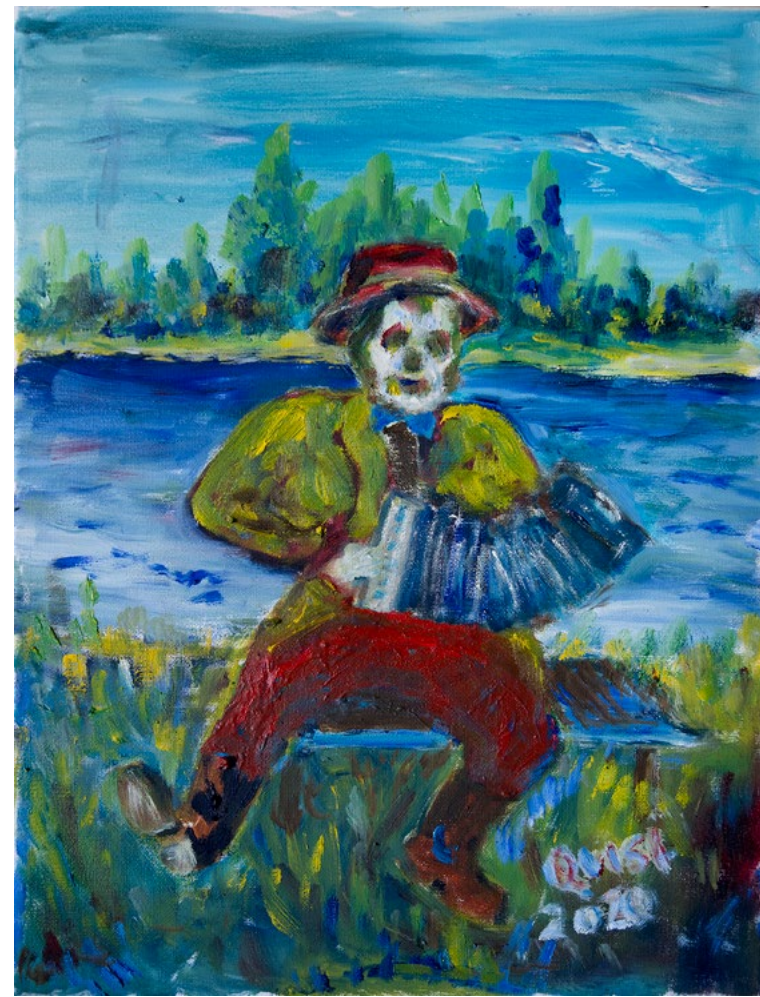
TEKSTI JA KUVAT: Veli Granö

Sadan seikkailun Ossi

Ossi Qvist (s.1941) kertoo periaatteensa olleen aina kaikkien asioiden kyseenalaistaminen. Vaikkei tieto tai ymmärrys aina joka asiaan ole riittänyt, pottumainen kysymys on aina saanut tapahtumiin vauhtia. Se on taannut mielenkiintoisia hetkiä ja heitellyt Ossia seikkailusta seuraavaan.

Ossi Qvistin ateljee on helppo löytää, sillä kaikkien Ossiin tuntevat. Hän onkin tehnyt tässä kylässä yhtä ja toista: aloitti lankkumaalaus-hommista, päätyi helluntaiherätykseen, parturiksi, ammattiyhdistysliikkeeseen, lehtitoimittajaksi, kirkkovaltuustoon, radiotoimittajaksi, suntioksi, keikkamuusikoksi, työttömäksi ja sitten vielä ääniväryillä kunnallispoliitikoksi.

”Monessa tuli oltua mukana ja paljon on tullut opittua myös pienen ihmisen tavoista pärjätä elon-tiellä”, hän toteaa ja virnistää. Nyt on kuitenkin aika jättää elämän humu ja hulina taakse ja keskittyä taiteeseen. ”Elämässä on muutakin kuin laulua ja erotiikkaa”, Ossi toteaa ja vakavoituu. Hän toimii vaimonsa omaishoitajana, mikä on rajannut elämän aika pieneen karsinaan. ”Maksan tässä velkojani vaimolle,

joka on pysynyt rinnalla kaikista hölmöilyistäni huolimatta.”

Melankoliset luurangot

Mutta taide – sen maailma on rajaton ja kahleeton kenttä kulkea. Niin Ossikin vaeltelee kuvissaan muistoissa ja etsiskelee niiden takaa myös uusia mahdollisia maailmoja. Elämän naiset saavat tauluissa koruttoman käsittelyn. Muistikuva alastomasta, kalliolla lepäävästä kaunottaresta muuttuu aivan toiseksi, kun hänen päänsä vaihdetaan pääkalloksi. Hahmon vartalo on maalattu huolella, mutta laskeva aurinko on saanut vihaisen siveltimen kimppuunsa. Sen päälle sinkoilee sammunutta värimassaa. Kalliokin on vaihtunut pois päin kelluvaksi lautaksi. Ihmeellinen, sanoisiko palsamainen, sekoitus vitaalia huumoria ja jäähyväisten patetiaa.

Ossi ei selittele kiinnostustaan valkoisia kalloja kohtaan. On hänen moninaisten ammattiansa joukossa haudankaivajankin tehtävä, mutta innostus

luihin on paljon vanhempaa perua, kymmenien vuosien takaa. Työt eivät silti ole kovin synkkiä, vaikka eräs Ossin taulu onkin saanut ”kirotun” maineen. Sen molemmat omistajat kuolivat, toinen varsin ikävällä tavalla, ja itse pääkallonainen on kehyksineen kadonnut jäljettömiin.

Taidetta ja käytettyjä autoja

Ossin puhtaan paletin kolorismi täyttää jo yksiön säilytystilat, mutta luomisen palo ei näytä hiipumisen merkkejä. Onneksi hänen yhteistyökumppaninsa, paikallinen autoliike, on tarjonnut pysyvän näyttelytilan. Siellä, Harjavallan Ajo-Auton jo osin varsin ikääntyneiden ajopelien takana, roikkuu rivi Manala-teossarjan tauluja.

Taiteilijan mielihyväksi pääkalloaiheisia tauluja onkin jo päätyneet niin sanotusti ”hyvään kotiin”. Harjavallalaiset arvostavat säätyyn ja elinkeinon katso-matta kylän omaa poikaa. Niin hankalia muistoja kun ei olekaan, ettei niille voisi jo vähän virnistää.

TEKSTI JA KUVAT: Veli Granö

JOENMUTKAN UNENNÄKIJÄ

Anna-Liisa Siivosen (s. 1945) maailmassa ei tunnu olevan rajoja. Hän seurustelee lintujen ja eläinten kanssa ja näkee ihmeellisiä unia ja outoja olentoja siellä, missä muut erottavat vain harmaata arkea.

Kokemällä, joen jylhässä mutkassa ateljeetaan pitävä Anna-Liisa Siivonen elää kuin toista elämäänsä. Hän teki pitkän työuran Espoossa, kultasepäntiikkeen myymälävastaavana. Nuoruuden haaveet taiteen teosta oli pakko haudata. Vapauden koitettua hän siirsi rakkaan Paunonsa kanssa elämänsä väljempään maisemiin Kokemäelle, perusti kotiinsa vihdoon oman ateljeen ja alkoi myös solmia läheisempiä suhteita maaseudun eläimiin.

Hänen olivat linnut

Anna-Liisalla on kertomansa mukaan aivan erityinen yhteys ihmiskunnan vaatimattomiin kanssakulkijoihin ja myös monta tarinaa kerrottavana eläimistä – eivätkä ne kaikki ole iloisia.

Kun Anna-Liisa seisoo vihreässä leningissään pihassaan varistensa ja naakkojensa ympäröimänä, on helppo uskoa puhuvien eläinten olevan hänelle totista totta. Paavoksi nimetyn variksen kanssa Anna-Liisalla onkin erityinen suhde. Keskusteluakin

käydään, muttei sentään sanoin. Kun Paavo on tyytymätön tarjoiluun tai muuten pahalla tuulella, se heittelee ruokakuppiaan. Pahempaa suuttumusta aamuilmassa saattoi aistia, kun purkki oli pihassa kerta kaikkiaan väärinpäin. Ehkä peräti rakkauttaan ystäväänsä kohtaan Paavo ilmaisee portaille ilmaan-

tuvilla lahjoilla: simpukankuoria, tupperware-kulho ja työhanskat. On arvoitus, mistä Paavo lahjansa on hankkinut, mutta oletus on, että ne on varastettu naapureilta. Variksen ymmärrys omistamisesta lie-nee olematon!

Eläinten kanssa ystävystymisessä on omat vaaransa. Sen on Anna-Liisakin saanut kokea kauhealla tavalla. Eräänä aamuna hänen lentävät ystävänsä makasivat hengettäminä pihanurmella. Joukko naakkoja ja variskaverukset oli myrkytetty hengiltä.

Epäilyksen varjo ei edistä sovintoa naapureiden kanssa, muttei tapaus paranna myöskään Anna-Liisan kuvaa ihmiskunnan kyvystä ylittää julman järjensä ahtaat rajat.

Unien maalari

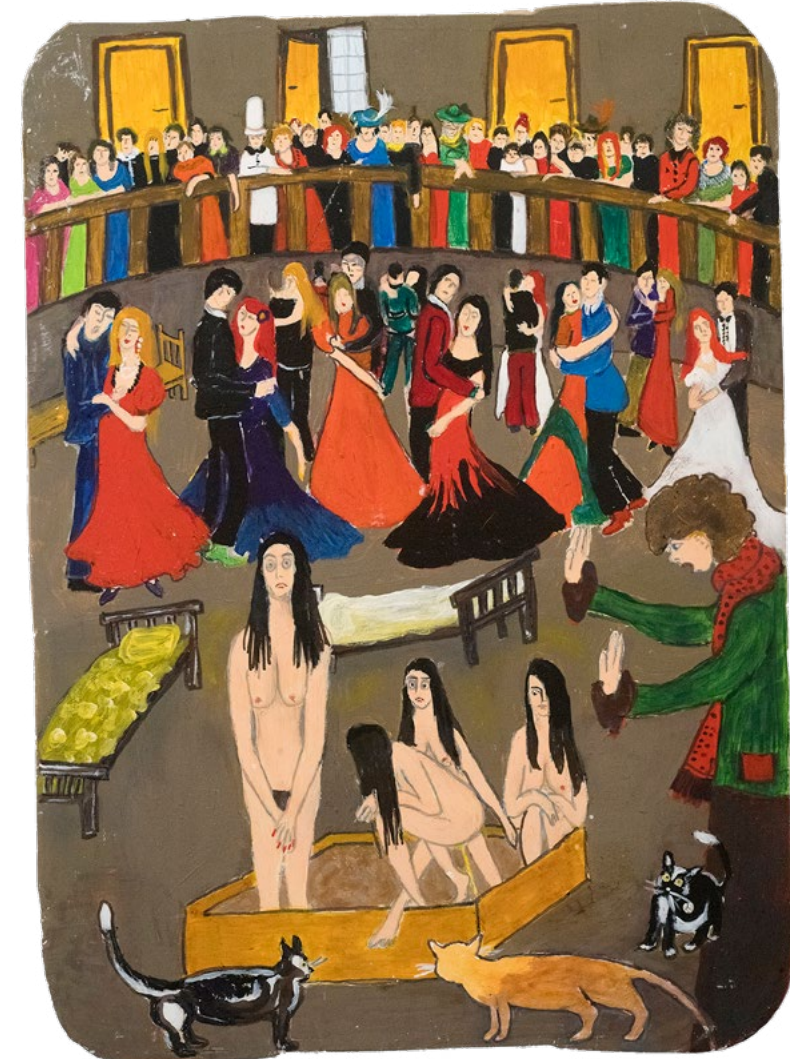
Anna-Liisan keittiön seinällä roikkuu kokoelma outoja kipsimaalauksia. Ne ovat heti tuoreeltaan muistiin maalattuja unennäkyjä, joissa nuoren Anna-Liisan näköinen ihana neito seikkailee yllättävien tilanteiden pyörteissä. (Emmekö me kaikki muuten olekin unisamme aina se ikuinen nuori, jollaisena kohtasimme aikuisen tietoisuutemme heräämisen ja koimme persoonaamme vahvimmin muokanneet hetket?) Tuossa siis nuori Anna-Liisa hyppää hirveiden petokalojen joukkoon, tuossa hän kantaa matkalaukussaan lentokalaa, ja nyt hän hylkää laiturilla huutavat lapsensa ja purjehtii virran viemänä kaukaisuuteen.

Surrealistiset kohtaukset kertovat joskus myös edellisen päivän mieltä kuohuttavista tilanteista. Vuoden 2015 maahanmuuttajien tulva Eurooppaan ulottui Kokemäen kylänraitille asti. Tummiemiesten joukot päätyivät silloin myös Anna-Liisan unimaaisemiin ja yhdessä kuvassa jopa sängyn pätyyn seisomaan.

Unissa vilahtelevat muutkin tunteita herättäneet hetket ja elämän käännekohdat. Lastenhoito muuttuu hilpeästi pienikokoisten miesten imetykseksi, ja erotiikka ilmaantuu myös naapurin miehen kohtamiseen roskakatoksessa.

Anna-Liisan kiehtovat unimaalaukset ovat siis juuri samaa kuin unetkin: ihmeellinen sekoitus totta, toivetta ja synkimpien pelkojenkin varjoja. Ja niin, värikkään fantasiamaailman keskellä on myös yksi aivan harmaa maalaus. Siinä Anna-Liisa pitää sylissään kuollutta varista.

Maailmojen synnyt

Vieläkin alitajuisemmaksi Anna-Liisan taide muuttuu, kun hän kaivaa esiin ”pronssiveistoksensa”. Niiden tarina alkoi Anna-Liisan puutarhasta. Hän löysi sieltä oudolta näyttävän juurakon, puhdisti ja kuivasi sen ja ryhtyi täydentämään juuren muotoja kivimassalla. Vähitellen juurten mutkat muuttuivat fantasiamaailmaksi, jossa suureksi jättiläiseksi muuttuneesta puusta kasvoi ihmisten käsiä, kasvoja, eläinten osia ja muita mitä ihmeellisimpiä taruolentoja. Kun tuo merkillinen seurue viimein peittyi paksuun pronssimaaliin, alkoi kuvaelma näyttää metalliin ikuistetulta kuvalta antiikin tarinoiden metamorfooseista.

Anna-Liisa Siivosen rajaton mieli vie katsojan ikuisten myyttien syntysijoille, syvälle jokaisen ihmisen unien, mielikuvituksen ja alitajunnan sokkeloihin, joissa neidot muuttuvat puiksi ja jumalat linnuiksi ja ihmiset ymmärtävät eläinten kieltä.

Pyhäjärven hiljainen mietiskelijä

Lahjakas mies, Arvo Rafael Santonen (1924–2015), lähti Euran Huhtniitusta tiedemiehen uraa etsimään mutta palasi ja rakensi lapsuutensa niitylle oman salatun maailmansa.

Euran luonnonkauniin Pyhäjärven rannalla seisoo autio talo. Tiheän kasvuston läpi pihaan pyrkivä kohtaa oudon tunnelman. Pihatietä vartio kummallinen, suurikoinen juurakko, joka näyttää pikemmin myyttiseltä hirviöltä. Muutaman askeleen päässä seisoo suurta hautakiveä vartioiva kolmimetrinen, hattupäinen keloukko. Sen tyhjät silmänreiät tuntuvat tarkkailevan tunkeilijaa. Pihasta löytyy lisää luonnon muodoista jalostettuja eläinhahmoja: hämärää niittyä kyntävät puinen mies ja hevonen ja yksinäinen, betoninen kuokkamies.

Paikka on kiehtova mutta sen isännät vähäpuheisia. Kuka täällä on asustanut, ja kenen hautapaikka tämä on?

Salainen puutarha

Paikan historian selvittäminen osoittautui vaikeaksi. Paikalliset kertoivat taiteilijan kuolleen, mutta mitään muuta hänestä he eivät osanneet kertoa. Olivat nähneet pitkän miehen kulkevan metsässä, soutu-

neen joskus järven selällä ja tavanneetkin rantatiellä, mutta sanaakaan ei ollut koskaan vaihdettu.

Jätin kuistille kirjeen. Vasta syksyllä puhelin soi. Arvo Santosen tytär Riikka tarjoutui kertomaan kaiken tietämänsä isästään – joka ei ollut koskaan kertonut hänelle mitään itsestään. Nyt suuren talon ovi kuitenkin aukesi ja paljasti sisätilojen erikoisen ja yllättävän ahtaan sokkelon. Täälläkin kaikki oli hieman erilaista. Valtava takka lähes täytti pieneksi kutistuneen salin, keittiöön kulki käytävä, joka kapeni niin että loppupäässä kulkijan hartiat osuivat seiniin. ”Isän perspektiivitutkielma”, tytär selitti. Makuukamarin seinät oli tapetoitu tieteellisen kirjan sivuilla. ”Isän väitöskirja!” Riikka selvensi.

Jos talon puutarha kuvasti asukkaan läheistä suhdetta luontoon, sisällä oltiin hänen omalaatuisen sisäisen maailmansa äärellä. Kierteiset portaat veivät vinttiin, josta paljastui laaja kirjasto: filosofiaa, uskontotiedettä, antroposofiaa, myyttitutkimusta, luonnontieteitä. Maailman salaisuuksia ilman kategorisointeja tutkivan valppaan mielen kammio.

Paluu Huhtniittuun

Arvo Santonen oli kotoisin hyvin vaatimattomista oloista, mutta hänen kaipuunsa tiedon ääreen oli valtava. Heti lukutaidon löydyttyä hän tavasi läpi kaikki kansakoulun pikku kirjaston kirjat, sen jälkeen hän tutki kaikki kyläkirjaston hyllyt. Luku-urakasta toivuttuaan poika huomasi, että tiede ja historia olivat hänen alansa. Muu sai jäädä. Vaikka hänen oli pakko auttaa sairasta isäpuoltaan raskaissa metsätöissä, oli himo tietoon jatkuvasti mielessä. Lukio jäi haaveeksi, mutta pelastukseksi, kuten monelle muullekin lahjakkaalle nuorelle, löytyi kansanopisto, joka avasi edelleen reitin yliopisto-opintoihin. Niin köyhä poika Arvo Santonen päätyi filosofian tohtoriksi.

Ei maailma häntä, tohtorismiestä, kuitenkaan pystynyt hämäämään. Arvo oli luonteeltaan tutkija, jota ihmisten maailma ei kiinnostanut muuten kuin enemmän tai vähemmän epäonnistuneena hankkeena. Paljon kiinnostavampia olivat Huhtniitun asukkaiden ja luonnon vuorovaikutussuhteet, ja kun hän oli kohta palannut lapsuutensa maisemiin, niin siitä ja myös alueen kasvistosta, eläimistöstä ja niiden nimien etymologioista valmistui tutkielma.

Salaisuuksien isä

”Koskaan isä ei kertonut, mitä hän aikoo tehdä, mikä tutkimus oli menoillaan, mikä kirja tulossa, minne veistos nousemassa, mihin kuoppa kaivettavana. Eikä hän koskaan pyytänyt eikä ottanut apua vastaan.” Hankkeet olivat kuitenkin suuria, joskus kai järjettömän suuria. ”Tämän talon isä toi tuolta kylätien varrelta tänne rantaan.” Kirjaimellisesti! Yksin, vinnillä hitaasti vetäen Santonen siirsi kotitalonsa uuteen, mieleisempään paikkaan. Ei sentään kilometrejä, mutta ällistyttävän matkan suuri talo teki.

Santonen ei suostunut käyttämään koneita, ajeli kulkunsa ja kuljetuksensakin polkupyörällä. ”Näin on ennenkin pärjätty” oli tuttu vastaus ehdotuksiin. Ei moottorisahan ulvontaa; puuveistok-

Kuokkamiehen kuokka on aito, sillä on raivattu turvemättäitä Huhtniitun pelloilta. Kuokkijan kasvoja ei tekijä osannut mielestään kenenkään näköiseksi muotoilla. Niinpä hän nimesi työnsä kahden arvostamansa miehen mukaan: hahmossa on palanen kylän peltojen uutterana kuokkijana tunnettua Kalle Stenvallia mutta myös hyväksi ottoisäksi osoittautuneen Jalmarin piirteitä.

sisä näkyy pokasahan ohuen terän herkkiä viiltoja, ja suurimmatkin hongat kaatuivat ja siirtyivät täällä käsivoimin.

Isän traaginen menneisyys paljastui tyttärelle vasta lukemalla. Arvo Santosen viimeinen omakustanteinen kirja, henkinen testamentti jälkimaailmalle, *Ihmisen ongelmat – ongelmien ihmiset* (2015)

valmistui juuri viime hetkillä sairavuoteelle. Siellä, viimeisillä kirjoittamillaan sivuilla, Santonen avasi oman mielensä ja salatun yksityisen historiansa: hän oli äitinsä pois antama, Euran Huhtniittuun kaksivuotiaana myyty huutolainen, joka rakensi tyhjästä aineksista hienon elämän. Ja hän teki siitä itsensä näköisen.

ENSIMMÄINEN ITE-TAITEILIJA?

ITE-taide-nimitys otettiin käyttöön vasta vuonna 2000. Sen jälkeen ITE-taiteilijoita on maasta löytynyt sadoittain. On huomattu, että ITE-termin keksiminen lisäsi taiteilijoiden määrää. Ilmeisesti moni taiteilua vasta pohdiskellut potentiaali sai ITE-identiteetistä turvaa ja tekemiseensä vauhtia, mutta tietysti samankaltaisia taiteentekijöitä oli olemassa jo ennenkin. Yksi heistä työskenteli Satakunnassa.

Ensimmäisen kontaktini vielä nimeämättömään nykykansantaiteeseen sain Ahlaisissa, länsirannikolla sijaitsevassa pienessä kotikylässäni. Pertti Tulosen (1939–1971) kotipihalleen pystyttämä betoninen gorilla herätti kylän lasten mielenkiinnon. Se oli pelottava ilmestys, enkä muista meidän koskaan viipyneen patsaan luona kuin hetken, kun lähes paniikinomainen paluumatka kotiin jo alkoi.

Pertti Tulonen oli osoittautunut jo pienenä lahjakkaaksi lapseksi, mutta hän ei saanut käydä kuin osan kansakoulua. Diabetesta poteneen pojan koulutus nähtiin köyhässä kunnassa tarpeettomaksi kulkusi, eikä lapsi oikein jaksanut muiden mukana.

Pertti jäi kotiin ja käytti lahjakkuuttaan paitsi patsaiden rakenteluun, myös pakinoiden kirjoittamiseen. Vähäinen kouluoppi ei luovaa mieltä hillinnyt. Hän rakensi omin käsin kitaran, oppi soittamaan ja esitti tekstejään Ahjolassa, paikallisella seuraintalolla. Kuuluisuuttakin tuli: Satakunnan Kansa, Helsingin Sanomat, Suomen Kuvalehti ja monet muut kertoivat sivuillaan ”Ahlaisten Uunosta” -itseoppineesta taiteilijasta. Heitä tunnettiin kuusikymmenluvulla vain muutamia.

Onnela -kuvasarjan ensimmäinen valokuva käynnisti ITE-taiteena tunnetun ilmiön dokumentoinnin. Ahlainen 1985.

Tuo suru jonka sain

Väliotsikko on Pertti Tulosen viimeisen runon nimi. Hän kertoo siinä sydämensä särkymisestä. ”Lyhyt mun unelmani, sytyt ja sammuit sä pois, juuri kun kauneimmillaan, loisti onnemme maa...” Hän oli juuri rakastunut nuoreen sairaanhoitajaansa. Huonosti hoidettu sairaus oli vienyt vasta kolmekymmentä täyttäneen miehen sairaalaan, ja viimeinen käynti kotona toisen rakkaan, vedenneidon, luona päättyi surullisiin sanoihin: ”En näe häntäkään enää”.

Pertin teosten tuottama kokemus jäi kytemään mieleeni, kunnes 1985 palasin Ahlasiin selvittämään gorillan arvoitusta. Ymmärsin silloin kaiken aivan toisin, ja voimakkaat lapsuuden elämykset vaihtuivat ”havahtumiseen”.

Olin nuoren taideopiskelijan ehdottomuudella yrittänyt selvittää kysymystä taiteen perimmäisestä tarkoituksesta. Etsin turhaan vastausta opettajilta ja tunnetuilta taiteilijoilta: he kuvailivat erilaisia kulttuurisia ja paperilta maistuvia merkityksiä mutteivät mielestäni päässeet asian ytimeen: taiteilijan luovuden moottoriin.

Siinä hetkessä Pertti puhui minulle teostensa suulla, ja ymmärsin häntä. Teosten kömpelyys tai aiheiden naiivius ei ollut tiellämme, vaan ne päin vastoin takasivat suoran dialogin ilman taiteen käsitteellisen

Gorilla seisoo nykyään Porin Lyttylässä, norsu Noormarkussa. Ahlainen 1985.

kieliopin koukeroita. Olin voimakkaan taidekokemuksen äärellä. Oudot ja erilaiset: gorilla, ihmis-kasvoinen koira, mutantti mies, lentoon pyrkivää joutsenta tavoitteleva krokotiili ja niiden kumppani, ihana vedenneito, kertoivat yhdessä, miksi Pertin taide oli syntynyt. Kyseessä ei ollut vain terapia. Taide oli varmasti korjannut Pertin vaurioitunutta minuutta, mutta se oli myös liittännyt hänen yksityisen tragediansa yhteisiin tarinoihin ja vanhoihin myytteihin. Tienvarren veistokset olivat myös mahdollistaneet keskustelun paikallisen yhteisön kanssa. Taideteokset olivat erottamaton osa tekijäänsä, osa Itse Tehtyä Elämää. Olin löytänyt vastauksen kysymyksiini.

Voi olla, että koulutetun ja taidemaailman toimintakulttuuria tuntevan taiteilijan teokset ovat

Helge Virta halusi säilyttää Pertin luoman taidepihan sellaisenaan ja pyysi talonsa uutta omistajaa huolehtimaan teoksista, mutta niin vain tämäkin ITE-kokonaisuus hajosi, ja kaikki patsaat lähtivät matkoihinsa. Vedenneito viettää nyt aikaansa Erkki ja Sirpa Lungrenin pihamaalla Ahlaisten keskustan tuntumassa. Rakas se on heillekin.

usein moniulotteisimpia kuin vaikkapa Pertin betoniveistokset. Päätelin kuitenkin silloin, ja olen edelleen sitä mieltä, että parhaissa teoksissa, olivat ne kouluttamattoman tai maailmankuulun taiteilijan käsistä lähtöisin, on aina aivan samat sisäiset ainekset ja lainalaisuudet.

Valokuvat Pertti Tulosen betoniveistoksista olivat tutkimusretken alku. Julkaisin muutaman vuoden työskentelyn jälkeen parikymmentä itseopinutta taiteilijaa esittelevän kirjan Onnela (1989). Seuraava suuri askel otettiin kymmenen vuoden päästä, kun taidesuunnalle annettiin nimi ITE. Voin nyt jälkikäteen todeta, että vuosien matka ITE-taiteen maailmaan tarjosi minulle tarkan oppitunnin taiteen yksilöllisistä ja yhteisöllisistä merkityksistä. Polku ymmärrykseen alkoi Pertin gorillan luota.

Osa tekstistä on julkaistu Kohtalona luovuus – ITE ja kumppanit -näyttelyluettelossa (2020). Teksti perustuu taiteilijan siskon Pirkko Virran (1985) ja Helge Virran haastatteluihin (2021).

EURA

SALLA FINLOW-BATES

s. 1980 Rovaniemi

Ateenan ja Cambridgen kautta Kangasalle päätyneet Salla Finlow-Bates asuu perheineen nyt Kauttuan vanhassa keuhkoparantolassa. Hän kuuntelee tilan pintoja ja luo uudesta kodista kokonaistaideteosta, jonka rinnalla Disneyn tanssiaissalitkin kalpenevat. Hän tekee myös fantasiameikkitaideita ja julkaisee kuvat Instagramissa. Se on yhden naisen feministinen kannanotto, ja hänen viattomassa fantasiamaailmassaan ”pahiksillakin on lupa olla hyviä”. Paitsi että Finlow-Bates on kahdeksan lapsen äiti ja Mensan jäsen, hän piirtää intialaiselle yritykselle printtikuvioita, jotka kaiverretaan käsin puuleimasimille.

RISTO PALOMÄKI

s. 1932 Panelia

Risto Palomäki edustaa harvinaista ITE-taiteen suuntaa, jossa tavanomaiset aiheet sekoittuvat mystiikkaan ja uskonnollisiin näkyihin. Poikamiesmaanjelijä elää askeetikon tavoin ja on lahjoittanut suurimman osan maallisesta omaisuudestaan pois. Traagisen ja menetyksiä täynnä olevan lapsuuden kokenut Palomäki on tehnyt tuvastaan pyhäkkögallerian, jossa hän myös profetioi. Valokuvissa hän näkee pyhiä viestejä. Palomäen viimeisin maalaus on ainutlaatuisen kiehtova muistuma ajoilta, jolloin enkelit vielä puhuivat ihmisille.

MARJA REKOLA

s. 1949 Eura

Tarmokas maatilanimäntä teki löytöjä anoppilan vintiltä. Tilan siirryttyä karjataloudesta viljelytilaksi navetta vapautui kuin tilauksesta yhden suvun kotiseutumuseoksi. Vain suuritöisempiin rakennustöihin Rekola jallitti perheen miesväen. Kokoelmankerääjä on

laittanut kauniisti esille aihepiireittäin entisajan elämän työkalut, vaatteet, lelut, astiat ja koneet, appiukon suunnittelemaa kuntopyörää unohtamatta. Keräilijän hoteisiin on päätyneet paitsi lopetetun kyläkaupan tiski elintarvikerasioineen, myös naapuritalojen vinteiltä ja suuleista löydettyjä aarteita. Nostalgianavetta on kyläläisten suosima kesäkohde.

PERTTI ROSTEDT

s. 1953 Eura

Eläkkeellä olevan erityisopettajan ensimmäinen yritelmä reilut kymmenen vuotta sitten oli puusta tehty karhu lapsenlapselle. Tämä nimesi sen posuksi. Onneksi taito on kehittynyt vuosien mittaan. Rostedt on kehittäneensä teoksiinsa myös hauskuutta ja liikkeen vaikutelmaa. Taiteilija on tehnyt kymmeniä veistoksia, osan tilauksesta, aiheina tontut, ukot ja akat mutta myös karhut. Kyse ei ole kuitenkaan liiketoiminnasta, sillä palkkiot kattavat lähinnä bensakulut. Rostedtin karhut lienevät suurimpia Suomessa nähtyjä. ”Mikä onnen tunne saada teos valmiiksi”, tokaisee taiteilija.

SANNA SAARINEN

s. 1968 Rauma

Sanna Saarinen on tekstiilitaiteen ammattilainen ja opettaja. Hänen ITE-puolensa pääsee esiin romumetalliveistosten muodossa. Häntä viehättää niissä piilevä huumori ja patina.

Metalli on hänen mielestään miehinen materiaali, ja hän kuvailee itseään ”hyväksi jätkäksi toisten äijien joukossa”. Romumetalli on viime vuosina taipunut linnuksi, jotka ottavat kantaa hillitysti, alleviivaamatta. Saarinen mieltii omaa taiteilijuuttaan ja taiteen lokeointia, mutta toteaa olevansa ”iloinen, ettei mua ole muokattu tiettyyn formaattiin”. Saarisella on oma galleria vanhassa Raumassa. Hän asuu Kauttuan ruukin alueelta tuodussa vanhassa hirsilinnassa, jonka pihapiiri kutsuu muun muassa veistospuistoa.

JORMA SALO

s. 1940 Honkijoki

Jorma Salo on eläkkeellä oleva rakennusmaalari. Hän aloitti maisema- ja muotokuvataulujen maalaamisen jo 1970-luvulla. Puun veistely alkoi lapsuudenkodin läheltä ostetun entisen kaupan tiloihin perustetussa ateljeessa 2001. Varhaiset teokset kuvaavat kolmihaaralaisia, jotka olivat 6000 vuotta sitten paikalla asuneita varhaisimpia satakuntalaisia. Salo on reissannut

meri- ja YK-sotilaana maailman meriä, ja se näkyy ateljeen seinillä roikkuvissa tauluissa ja Espanjan tunnelmia kuvaavissa veistoksissa.

HANNA VINHO

s. 1965 Rauma

Kodinhoitajaksi valmistunut ja perunanviljelijänä ja rapujen kasvattajana toiminut Hanna Vinho oli haaveillut moottorisahaveistoksista 30 vuotta muttei halunnut odottaa eläkeikään asti toteuttaakseen haaveitaan. Tamikuussa 2020 alkoi uusi työ, ja ensimmäisestä palkasta hän osti moottorisahan. Facebookin kautta hän löysi itselleen etäopettajan ja mentorin. Nyt Vinho harjoittelee omannäköisensä karhun tekemistä. Hän myy toreilla itseleivottujen kakkujen ja pullien lisäksi moottorisahapölyjä, -mansikoita ja -porkkanoita. ”Vipperi pyörii koko ajan”, hän kuvaa ideoittensa tulvaa. Tulevaisuudessa siintää ajatus veistospihasta, jossa olisivat myös myyntigalleria ja kahvila.

TERHI VORMULA

s. 1970 Nokia

Terhi Vormula muutti Kauttualle viisitoista vuotta sitten, ja muutamaa vuotta myöhemmin alkoi ITE-taiteilu. Tarina oli se tavanomainen: suuri kotipihan koivu jouduttiin kaatamaan, ja

EURAJOKI (JA LUVIA)

RAIMO KIVINI

s. 1932 Luvia

Raimo Kivini sai taitavana puutöiden tekijänä ohjata kansakoulussa nuorempiaan. ”Taidehomma alkoi kiven hionnasta”, muistelee Kivini. Hän kävi Siurossa kesätaideleireillä ollessaan vielä Rosenlewillä töissä. Paikkakunnallaan hänet muistetaan ”Luvian kivivelhona”. Kiviniltä sujui niin maalaaminen, kiven hionta kuin metallivalutyö. Puiset pienet karhut, vuolukiviset kissat ja spektrolliistia tehdyt kellot ovat jo kaikki maailmalla. Aikoinaan hän haaveili myös omasta taidegalleriasta.

KYÖSTI PAAVOLA

s. 1938 Rauman maalaiskunta

Kyösti Paavolan työskentely on lähellä perinteistä kansantaidetta. Hän aloitti tekemisen saunajakkarosta. Tällä erää hän tekee vakkvoja, hautauksia ja puun koristekaiverrusta. Muutamia puupatsaitakin on syntynyt, muun muassa peikko ja joutsen. Työssään hän hyödyntää erilaisia puulaatuja. Myös puussa olevat poikkeamat ja värit voivat olla tärkeä osa teoksen esteettistä ideaa.

AIMO VUORINEN

s. 1962 Kauttua

Taidepuusepäksi kouluttautunut Aimo Vuorinen joutui opettelemaan eläimen ja taiteen tekemisen uudestaan kymmenisen vuotta sitten. Aivoinfarkti pysäytti mutta ei lannistanut. Vuorinen on voinut jatkaa rakasta harrastustaan maalaamista, vaikka veneiden ja taidokkaiden puutöiden tekeminen ei enää onnistu. Silti hän ei vaihtaisi päivääkään pois. Maalaukset ovat täyttäneet kodin kaikki seinäpinnat; Vuorinen saa asua omakekoisen taidenäyttelynsä keskellä. Hänen maalauksiaan on esitelty Iittalan naivistinäyttelyssä.

TUOMO SALONEN

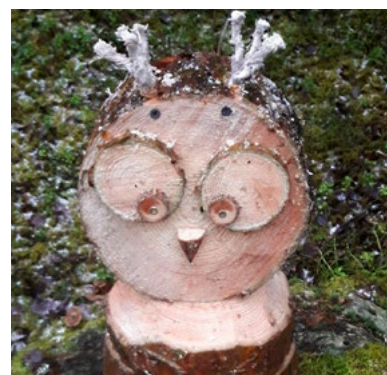
s. 1939 Eurajoki

Tuomo Salosen puiset, arkaaisen oloiset patsaat tunnetaan hyvin Luvialla ja Eurajoella. Pellistä pakotetut taulut hän lahjoittanut suurimmaksi osaksi kyläläisille ja puolituuille. Kuntalaiset muistavat auttamishaluisen talkoolaisen, joka pyyteettömästi ehtii moneen paikkaan. Salonen kunnosti omin varoin Luvian keskustassa sijaitsevan tuulimyllyn, ja omaan metsäänsä hän rakensi metsäläavun luontopolkuihin kuntalaisten käyttöön. Salonen on tehnyt myös Luvian kirkon vaivaiskunan vuonna 1999.

ÅKE VASTAVIRTA

s. 1957 Luvia

Åke Vastavirta aloitti viitisen vuotta sitten lumiveistosten teon ja siirtyi vuosi sitten puuveistoksiin, kun työt sähkömiehenä vaihtuivat eläkeläiselämään Luvian mökillä. Aiheet hän ammentaa lähiluonnosta: oravia, pupuja ja kettuja. ”Mutta karhua ei aijo koskaan tehdä, vaikka sitä kovin kysytään.” Hänen mielestään sen teossa ei voi päteä, kun aihe on liian tavanomainen. Hänen veistoksensa ovat kekseliäitä, palikoista ja puukiekoista yhteen liitettyjä ”keksintöjä”. Mitä yksinkertaisemmin eläimen olemuksen ja luonteen saa esille, sen parempi, hän toteaa.

HARJAVALTA

AIRI KURONEN

1968 Rauma – 2018 Harjavalta

Pääasiassa sinisellä ja mustalla kuulakärkikynällä tehdyt piirrokset täyttävät paperin kokonaan, joskus paperia on jatkettu teipillä. Kurosen teokset syntyivät ilman etukäteissuunnitelmaa kuin näkymättömän käden ohjaamana. Lahjakas taiteilija loi kokonaisen fantasiakertomuksen, jossa keijut ja metsänhaltijat, tuonenkäet, kentaurit ja pan-hahmot viihtyvät Elämänpuun lehvästön suojissa valon ja varjojen kampaailua seuraten. Valitettavasti Kuronen tuhosi suurimman osan tuotannostaan.

OSSI QVIST

s. 1941 Kihniö

Pieni ateljeeyksio on täytynyt Ossi Qvistin maalauksista jo kauan sitten. Pääkaloaiheet kiinnostavat Qvistiä, vaikeivät maalaukset sinällään ole erityisen synkkiä. Puhtaan paletin kolorismi tavoittaa varsin monenlaista taideyleisöä. Hänen töihinsä voi törmätä vaikkapa vanhojen autojen myyntihallissa. Eläkeläisenä Qvist saa harrastaa taidettaan kokopäivätoimisesti. Ennen eläkkeelle siirtymistään hän ehti tehdä moninaisia töitä hitsaajasta haudankaivajaan ja toimittajaan. Kunnallispolitiikassa hän oli monta vuotta, ja periaatteesta piti aina laittaa hanttiin.

HUITTINEN

HUGO KIVINEN

1904–1975 Huittinen

Herkästi veistetyt ja maalatut puuveistokset syntyivät taitavissa käsissä. Rakennus- ja kirvesmiehenä työskennellyt Kivinen alkoi eläkkeelle jäätyään veistää ihmisiä ja eläimiä. Liekö veistosten esikuvat löytyneet omasta perhe- ja työpiiristä? Kivinen teki oman ateljeen pihasaunan eteiseen. Veistoksia on säilynyt vain muutamia, ja ne ovat tallessa Huittisten kotiseutumuseossa. Veistoksia tiedetään syntyneen toista sataa. Missä nämä sympaattiset veistokset ovat nyt?

HENRY LARIKKA

s. 1981 Vampula

Nuori hirsirakentaja keksi pöllimetsässä kokeilla sahaa konkelorunkoon. Siitä tuli karhun näköinen, vaikka muut haukkuivat sitä avaruusolennoksi. Larikka innostui veistämisestä, ja kymmenessä vuodessa hän on tehnyt useita eläin- ja kalaveistoksia. Larikan näkyvimät työt ovat spontaanisti syntyneet julkiset veistokset, kaksi jääkiekkomaalivahtia. Ne seisovat Vampulassa pikatien kallioleikkauksen

korkeuksissa ja ilahduttavat ohikulki-joita. Teokset eivät ole välttyneet ilki-vallalta. Larikka ystävineen pitää niitä silmällä, ja varkaat on ainakin kerran säilytetty tiensä.

JOEL NOKELAINEN

s. 1947 Ruokolahti

Valokuvaajaksi Taideteollisesta korkeakoulusta valmistunut Joel Nokelainen on toiminut 1990-luvun alusta lähtien veistonopettajana ja esiintyvänä puulinnun vuolijana. Nokelainen on vuollut lapsesta saakka. ”Kaikkien puuesineiden kirveenvarsista lähtien piti olla kauniita ja käteen istuvia, isä opetti”. Vuollessa tärkeintä on keskittyminen ja mielikuvituksen käyttö. Parhaimpina vuosina puulintuja valmistui tuhansia. Nokelaisen mukaan vuoleminen ei ole monimutkaista: on vain puukko, ihminen ja puu. Linnunrata-niminen himmeli-installaatio kiersi suomalaisissa kirkoissa Keuruulta Tempelinaukion kirkkoon vuoden 2015 aikana.

SIINA RINNE

1859–1940 Huittinen

Josefiina Eufrosyyne Savijoki työskenteli kankurina pappilassa ja pitäjän muissa taloissa. Kutomiinsa kankaisiin Siina suunnitteli kuvia ja tekstejä, joiden suunnitteluun taitava tekijä ei tarvinnut luonnoksia. Momman Siinaksikin kutsuttu ronskipuheinen käsityöläinen piti kirjaa töistään ja laski, että oli kolmen vuosikymmenen aikana kutonut 17 128 kynnärää (noin 240 m) pellavakangasta ja 12 597 kynnärää (noin 177 m) villakangasta. Siina Rinne kirjoitti myös runoja, mutta masennuskausinaan hän maallistumisen pelossa poltti runovihkonsa. Osa on onneksi säilynyt, kuten myös omista hiuksista virkattu hame.

MAUNO SUONPÄÄ

s. 1932 Huittinen

Huittisten pahkapatariisi kertoo luonnon historian Mauno Suonpään keräämän pahkakokoelman avulla. Metsäkoneen korkeuksista oli hyvä tiirailla erikoisuuksia, ja ”vaisto sanoi, että pitää ottaa pois sieltä”. Alun perin metsäko- neille tehdyn peltihallin uumeniin taiteilija-keräilijä on kerännyt lähimetsistä ja metsätyömailta ”ihmis- ja eläintarhaa”. Lisää löytyy entisestä kotitalosta ja navetasta, jonne on tehty kahvila ajoittain bussilasteittain tuleville turisteille. Paikka kiinnostaa myös tutkijoita; yli 4500 pahkanjoukosta löytyy metsän harvinaisuuksia. Yhden miehen megalomaanisesta harrastuksesta tuli tahtomattaan koko perheen yritys.

KANKAANPÄÄ

LEEVI MAJA

1930–1989 Kankaanpää

Leevi Maja palasi eläkkeellä takaisin synnyinseudulle Leppäruhaan. Käsiin sattuneesta sementistä alkoi tulla uusia muotoja. Maja antoi muistinsa kuvien muuttua esikuviaan tarkkaan muistuttaviksi betonisiksi linnuiksi ja eläimiksi. Teokset asettuivat veljen pihan kalliorinteeseen kuin luonnostaan. Kotitalon pienoismallin joen ylittävine siltoineen ja ympäröivine perheenjäsenineen ja kyläläisineen Maja teki yksityiskohtaisesti. Se oli hänen perintönsä, kaikki tärkeä oli siinä. Pienoismaailma palautti muistot, kadotetun todellisuuden. Perikunnan huolenpidon ansiosta teokset ovat edelleen alkuperäisillä paikoillaan.

RAIMO LEHTONEN

s. 1941 Pomarkku

”En mä mikään taiteilija ole”, julistaa Raimo Lehtonen satojen maalaustensa

keskeltä. Kaikki alkoi 50-vuotissyntymäpäivien jälkimainingeista. Lahjaksi saadut Kalevala ja Vänrikki Stoolin tarinat ensin luettiin, sitten ne alkoivat ilmestyä kuvina Lehtosen ajatuksiin. Seuraa tekivät Seitsemän veljestä ja Raamattu. Lehtonen oli lapsuudessa piirtänyt paljon ja sittemmin käyttänyt taitoa myös työelämässä koneiden korjaajana, talojen suunnittelijana ja oppikirjojen tekijänä. Siksi oli vaivatonta piirtää kuvat paperille ja sitä kautta kankaalle.

KARVIA

IRJA LEPPÄNEN

s. 1949 Teuva

Kun maatilanemännän työt loppuivat, Irja Leppäsellä oli heti suunnitelma: hän raivaa navetasta itselleen ateljeen. Talvella hän käy kirpputoreilla tekemässä hankintoja. Paalinaru, sukahousut ja kiristekalvo ovat verrattomia materiaaleja! Kasvot syntyvät kipun päälle sanomalehtisuikaleita liimaamalla, lopuksi miranolia pintaan. Kasvonilmeitä kuvaa nenä, se riittää. Valmiit ihmisenkokoiset nuket Leppänen vie kylälle, omalle pihalleen hän ei niitä huoli. Kyläläiset pitävät ehkä vähän outona, mutta uusia tuttavuuksia on tullut kosolti. Aikoinaan lapsena keskeytyneet leikit ovat saaneet jatko-osan, ja Leppänen on villinnyt karvialaiset hupsutukseen mukaan.

SINIKKA MYLLYVIITA

s. 1956 Jalasjärvi

Moni löytää Sinikka Myllyviidan nukeista omia tuttujaan, vaikka ne ovat tekijänsä mielikuvituksesta syntyneitä. Ompelijan ammattia harjoittaneelle Myllyviidalle on luontevaa tehdä nuket alusta asti itse. Ensimmäinen oli itse tehty tanssikalveeri veljen 50-vuotissyntymäpäiville parikymmentä vuotta sitten. Performanssia katsellessa oli hymy herkässä. Karvian omassa villityksessä, tienvarsipatsaiden tekemisessä, Myllyviita on ollut mukana alusta asti; traktorimies saa tulevana kesänä asuntovaunun. Kauhanevan suon mystis-shamanistiset olennot Myllyviita on tehnyt sydäntään lähellä olevista luonnonmateriaaleista.

KOKEMÄKI

SAULI HAKANEN

s. 1960 Kauvatsa

Maalaamista aina harrastanut Hakanen alkoi kymmenisen vuotta sitten veistää. Ikänäkö alkoi haitata maalausharrastusta, ja piti keksiä toinen tapa ilmaista itseään. ”Luova luonne, pakko on aina jottain vääntää ja purkaa ittees”. Rakennusmaalaamisen ammattilainen on itseoppinut taiteessaan. Taitava kädenjälki näkyy muun muassa Martti Huhuaa Innasen inspiroimista ukoista.

RIITTA HONKONEN

s. 1945 Kokemäki

Taulujen maalaaminen oli ollut Honkosen harrastus jo pitkään, kun hänen pieni tyttärensä pyysi hevosta. Taiteilija päätti kokeilla patsaan muotoilemista, ja se onnistui yllättävän hyvin. Hevonen jäi muuton yhteydessä Härkäpakanin kauppakeskuksen pihaan. Kauvatsan kodin pihaan kohosi hevosten seuraksi pukkki. Honkosen hevosityyppi on tavattoman sopusuhtainen, ja eläinten väliset suhteet on kuvattu kauniisti.

SIRKKA MUURELA

s. 1936 Ähtäri

Kokemäellä sijainneen Räisälän kansanopiston käsityöopettajana vuosina 1963–94 toiminut Sirkka Muurela tekee vapaa-aikanaan kirjonta- ja applikaatiotöitä. Äidiltä opittu arvostus luontoa kohtaan on töiden kantava voima. Muurela antaa äänen sorretulle luonnolle. Käyttämällä opittuja pistoja ”väärin” voi rakentaa omia sommitelmia ja perspektiiviä muuttamalla korostaa haluttuja elementtejä. Muurela viettää eläkepäiviään lapsuudenmailla Alavudella kirjojen rakastamallaan ket-

jupistotekniikalla. Seurana hänellä on toinen villitys, itse tehdyt nuket omine askareineen. Hänen töitään on Suomen käsityön museon kokoelmassa.

KARI NYLUND

s. 1946 Kiukainen

Kari Nylund aloitti pienoisveistosten teon vasta kypsemmällä iällä. Kahdenkymmenen vuoden aikana teoksia on syntynyt jo satakunta kierrätysmetallista, kuparista, raudasta, alumiinista ja messingistä. Kaikki teokset on tehty lahjaksi tutuille tai annettu pois muuten vain. Veistäjä miettii aina lahjan saajaa, sitä mikä parhaiten symboloisi tämän luonnetta, harrastuksia tai ammattia. ”Idea vaan putkahtaa päähän. Vähän hullu pitää olla, että tällöistä tekee”, sanoo Nylund.

ANNA-LIISA SIIVONEN

s. 1945 Nurmes

Anna-Liisa Siivosen keittiön seinälle on ripustettu kokoelma outoja kipsilevyille tehtyjä maalauksia. Ne ovat heti tuoreeltaan muistiin maalattuja surrealistisia unennäkyjä, joissa nuoren Anna-Liisan näköinen ihana neito on yllättävien tilanteiden pyörteissä. Taiteilijan ”pronssiveistokset” ovat jotain täysin muuta, juurakoiden mutkiin kivimassalla täydentäen tehtyjä fantasia-

Kuva: Jyri Karjalainen, Suomen käsityön museo.

maailman taruolentoja. Pronssimaali ikuistaa kuvaemat ja saavat ne näyttämään antiikin tarinoiden metamorfoosilta.

REIJO YLIKIPARI

s. 1951 Pälkäne

Jyväskylän–Turku-pikavuoron kuljettajalla ja Golanin rauhanturvaajalla oli poikana outo harrastus: hän maalasi öljyväreillä. Reijo Ylikipari haki Ateneumiinkin muttei päässyt. Materiaaleista mieluisin on kivi, jonka sisällä aiheet odottavat valmiina. Hän rentoutuu parhaiten tekemällä vaikkapa enkelin kuusesta seurakuntatalon eteen tai kivisen oravan sotilaskotiin. Hän antaa teoksensa pois, koska ”kuka niitä tulee pihalle katsomaan”. Radio Nova paljasti Ylikiparin mökillä olevan kivisen vartioi 600-kiloinen kivileijona. Haapapuusta on tarkoitus tehdä itselle kuninkaanistuun.

ÄIJÄPATSAA

”Jos jotain pirullista aiotaan tehdä, niin kai sitä pikkuhiljaa tarttis ruveta ajattelemaan.” Näillä sanoilla alkoi äijäpatsaiden teko, joista ensimmäinen oli 60-vuotislahjaksi tehty kyntäjäpatsas. Toisiinsa maanviljelijäporukoissa tutustuneet ”jullet” alkoivat porukalla tehdä patsaslahjoja pääsääntöisesti kaveriensa 50-vuotisjuhliin. Miesten toisilleen tuunaamat lahjat maustettiin jäynähumorilla. Äijäpatsaat on tehty kahdeksan vuoden aikana Kokemäenjokea seuraavan Kuurulantien ja Pohjoisrantatien varteen. Tekijät ja ideoisijat: Olli Juvela, Erkki Toikka, Ilkka Tupi, Ilkka Horppa, Erkki Kangas, Heikki Kurru, Mikko Setälä ja Timo Ruippo.

MERIKARVIA

LAURI ANTTILA

1911–1990 Merikarvia

Lauri Anttila teki betonipatsaita mutta myös maalasi paikallishistoriaa ja omaa lapsuuttaan kuvaavia töitä. Kotitaloa kunnostanut poika Erkki Anttila on säästänyt pihassa olevat betoniset karhun, hirven ja pellavanrohkaajat. Viimeksi mainittu on jo hyvin huonossa kunnossa. Pihatien risteyksessä ohikulkijoita säikyttelee yhä hellyyttävä ulvova susi. Anttila oli sosiaalinen ja paikakunnalla tunnettu ja pidetty henkilö.

TAISTO SURAKKA

s. 1944 Polvijärvi

Luova ITE-asenenne tulee esiin lähes jokaisessa Taisto Surakan lauseessa. Niistä ainakin yksi kannattaa painaa heti mieleen: ”Parempi kun on vähän jonkinlaista kuin ei yhtään minkäänlaista.” Vilkasluonteinen ja nokkelista sutkautuksistaan tunnettu puhelias

karjalaispoika on viihdyttänyt kyläläisiä vuosikymmenet. Kun naapurusto Kasalassa alkoi tyhjentyä, Surakka pystytti huomioita tavoittelevat patsaat tien varteen ja pihamaalle toteemit. Nyt ei ole yksinäistä, ja merikarvalaisilla on mistä keskustella.

PENTTI VILJAMAA

1928 Isojoki – 2020 Merikarvia

Pentti Viljamaan useimmat teokset on tehty vanerista muotoon leikkaamalla, ja päälle taiteilija on maalannut kuvan. Viljamaa on tehnyt myös kaappeja, kirsuja, pöytiä ja tuoleja, joita hän on koristemaalannut perinteitä noudattaen. Saunoja ilahduttavat runsaslukuisina pukuhuoneen seinille sijoitetut punaiset tontut kavereineen. Humoristiset ukot ja akat sekä onnelliset pariskunnat seurusteleva huvimajan seinillä. Viljamaa tunnetaan Merikarvian kirkon vaivaisukosta (2003).

NAKKILA

SATU TERKAMO

s. 1975 Järvenpää

Satu Terkamo saa elää filmitähtien ja muusikoiden kanssa ikuistamalla heidät maalauksiin ja piirroksiin. Hän etsii heidän herkän puolensa ja ikuistaa heidät realistisesti ilman julkisuuskuvaan painolastia. Osittain lasten-

PORI (SEKÄ AHLAINEN, LAVIA, NOORMARKKU)

KARI ALAJÄRVI

s. 1953 Noormarkku

Kari Alajärvi siteeraa kunnioittamaansa taiteilijaa Veikko Vionojaa sanomalla, että huonolla itsetunnolla varustetut pyrkivät taidekouluun. Alajärven isä oli Artekilla puuseppänä, ja puutyöt jatkuivat kotona harrastusmuodossa. Poika kasvoi puun tuoksussa ja tekemisen hyörinää seuratessa ja teki ensimmäiset pienoisteoksensa. Friitalan nahkatehtaassa työskennellessään hän innostui ostamaan talttasarjan. Ensimmäisen näyttelyn vuonna 1987 jälkeen alkoi kiivastahminen myyntityö. Ensimmäisen kaupaksi menivät vapaa-aiheiset työt, mutta 2000-luvulle tultaessa ihmiset alkoivat yksinomaan tilata töitä. Alajärven puureliefeissä etualalla on yksityiskohta, jossa puun uurteet ja syyt näkyvät, taempana piirretty maisema, jota terävöitetään petsillä tai punamultamaalilla.

POMARKKU

MARJA-LIISA ALA-NISSI

s. 1933 Kankaanpää

AIRI RUOKOSKI

s. 1947 Pomarkku

Kahden naisen aktivismi on ilahduttanut koko yhteisöä. Marja-Liisa Ala-Nissin ja Airi Ruokosken hyviä tuuliset veistokset ovat tulleet huviretkelle Pomarkun keskustan läpi kulkevan joen rannalle. Valtatietä pitkin keskustan ohittaville on heillekin tehty omat teokset, pyöräilevä perhe. Pomarkussa on ymmärretty ITE-taitteen myönteinen vaikutus paikkakunnan imagoon. Helsingissä lakitetaan joka vappu Manta, Pomarkussa onkipojat Ville ja Kalle, joiden äärellä pidetään puheita ja lauletaan kuorossa.

MIKKO ALAJÄRVI

s. 1976 Noormarkku

Sukunsa miesten tapaan Mikko Alajärvestä tuli taitava itseoppinut veistäjä. Alajärvi veistää tasalaatuista ja pehmeää apassipuuta, jonka pinnalla voi harkitusti sekoittaa haluttuja värejä.

Lukuisat näyttelyt, myynti- ja esittelytilaisuudet messuilla sekä tilaustyöt ovat olleet tasapainottelua annetun aiheen ja vapaan ilmaisun välillä. Häntä inspiroi arjen ja luovuuden välinen vastakohta. Alajärvi etsii aiheita liikumalla ja valokuvaamalla luonnossa. Viime aikoina lähihoitajan koulutuksen saanut Alajärvi on saanut keskittyä myös toiseen itselle läheiseen ilmaisu-tapaan, öljymaalaukseen.

IRJA ALINEN

s. 1944 Siikainen

Äkkiseltään Irja Alisen kukkaloistoinen puutarha näyttää satuhahmojen kuvittamalta tonttujen onnelalta. Toinen vilkaisu osoittaa ensimmäisen vääräksi. Alinen on päättänyt, etteivät jo lapsena koetut suuret menetykset saa lannistaa hänen elämäniloaan. Hän onkin luonut paratiisimaisen keitaan porilaisen asuinalueen keskelle, ja sekö on aiheuttanut kateutta! Suuri osa betoniveistoksista on ilmestynyt taiteilijalle ensin näkyinä, ja teosta tehdessä tuntuu, kuin joku ulkopuolinen voima ohjaisi käsiä. Kaikki veistokset ovat yhdenvertaisia suhteessa toisiinsa ja elävät sulassa sovussa. Siinäpä mallia meille kaikille!

TEUVO JALONEN

s. 1961 Eurajoki

Kolmivuorotyötä paperitehtaassa tehnyt Teuvo Jalonen alkoi miettiä vakavasti elämänsä valintoja. Jo lapsena ilmennyt visuaalinen lahja jäi horrostilaan, ennen kuin Marjaana-vaimo toi vuonna 2012 kotiin muotoilusavea. Sinitarrasta pyöritellyt pikkueläimet saivat jäädä. Luovuus purskahti, ja koti sekä pihamaa ovat täyttyneet yhä taidokkaammista eläinveistoksista. Askelmerkit kohti pitkäaikaista haa-

vetta, omaa puolen hehtaarin metsää eläimiseen, on myös otettu. Ikimetsän uumeniin Lapijoelle on syntymässä betoninen eläintarha.

ULLAKAISA KAARLELA

s. 1950 Vaala

Rakas maalausharrastus sai jäädä, kun maalit kuivuivat vilkasliikkeisen kuopuksen perässä juostessa. Kun Milla-tytär sairastui vakavasti, alkoivat lukemattomat tutkimus- ja hoito-toimenpiteet eri sairaaloissa. Kotoa lähtiessä käsiin tarttuivat langat ja kankaanpala. Kirjaillut ”lappuset” jäivät keskeneräisiksi, ennen kuin ystävä kannusti tekemään ne loppuun. Kaarlela on kirjaillut kankaalle elämänsä tärkeät roolit äitinä ja omaishoitajana. Ne kertovat katsojalle, ettei ole yhtä tapaa surra, iloita ja selviytyä.

TAUNO KUUSISTO

1931–2019 Kullaa

Tauno Kuusisto ehti käydä kaksi vuotta opettajainkoulutuslaitosta, mutta veri alkoi vetää metsään. Hän teki kesät töitä pellolla ja talvet metsässä. Taiteen kipinä syttyi ”luontoa, puun konkeloita katsellessa”. Kuusiston taiteessa näky-

vät taiteilijan vahvat kannanotot Pohjanmeren öljykatastrofiin, palaneisiin kirkkoihin, Virtain vanhainkodin paloon ja Hiroshiman ydinpommiin. Kuusisto veisti myös presidenttien Kekkonen ja Koiviston muotokuvat. 1970-luvulla kotiseutumuseotyö syrjäytti lupaavasti alkaneen taideuran. Jalomäen umpi-piha on hänen perintönsä Kullaalle ja koko Suomelle.

JOUKO LEHTINEN

s. 1953 Kullaa

Yksi onnettomuus, ja elämän suunta- viivat on vedetty. Jouko Lehtisen serku kuoli rekasta pudonneen tukin alle. Lehtinen peri serkkunsa puijen keltaisen leikkiauton. Autoleikit jatkuivat läpi poikavuosien, mutta mittakaava vain kasvoi: sora- ja betonilla rakennettiin pienoismaailmoja taloineen, teineen ja kuorma-autoineen. Serkkupojan leikkiauto on tallessa ja lähes

käyttämättömänä yli kahdensadan kuorma-auton rivistön keskellä. Puunveisto jatkuu ja on selvästi muuttunut jo vuosia sitten omaa logiikkaansa seuraavaksi taideprojektiksi.

PETRI LEHTO

s. 1964 Pori

Petri Lehdon taideharrastus syntyi yllättäen. Innokas kalamies vietti suuren osan ajastaan Kokemäenjoella ja sen rannoilla. Koukun pohjapainoja hän teki sahaamalla kappaleita metallituoleista ja vapoja pölyimurin put-

kista. Upeasti koristeltuja luksusonkia on yksiön komerossa jo kymmenittäin. Roskiksesta Lehto huomasi keksilaitoita, joista tuli luonnollisesti taikalamppuja. Mielikuvitukselliset kierrätyslamput täyttävät asunnon kaikki seinät. Asunnosta on tullut taidepaja, eikä keittiön pöytääkään voi enää käyttää ruokailuun. Kauneuden luomisen intohimo on vienyt Lehdon mukanaan.

JANI OJALA
s. 1972 Pori

Jani Ojala työskentelee ammatikseen painavia metalliesineitä, ja harrastuksetkin ovat järeitä: kamppailulajit ja painonnosto. Vahvan miehen taide on kuitenkin pikkuruista. Pienoisveistokset ovat pääosin humoristisia tutkielmia nähdystä ja koetuista tapahtumista: kivulias hammaslääkärikäynti, lasten harrastukset ja pojan parturikäynti. Surullisin on kuvaus anopin hautajaisista. Monissa teoksissa on niiden viitteellisyydestä huolimatta merkillisen voimakas realismin tuntu. Se johtunee hallitusta muodon tajusta. Teoksia on pajan hyllyille kertynyt kymmenittäin.

SIMO RIIKONEN
s. 1949 Ulvila

Autojen tuunaaminen on melko uusi kansanluovuuden alue. Simo Riikonen on yksi alan tärkeimmistä pioneereista.

Hän aloitti kynäruiskumaalauksen jo 1960-luvun lopussa ja kehitti nopeasti omaperäisen ja näyttävän maalaus-tyylin. Hän on tehnyt kynäruiskulla myös mittavan muutokuvamaalaus-tuotannon ja voittanut lukemattomia palkintoja. Kielitaitoisena Riikonen on esiintynyt, maalannut ja kouluttanut nuoria automaaleita myös monissa Euroopan maissa. Hänen vaikutuksensa autojen ja moottoripyörien koristelumaalauksiteeseen on kiistattoman suuri. Riikonen on visuaalisen kulttuurin elävä legenda.

ANTERO RONKAINEN
s. 1942 Sonkajärvi

”Se oli kuin huumetta”, kertoo merivartiostosta eläkkeelle jäänyt luutnantti evp. kuvatessaan tunnetta aloittaessaan puuveistosten tekemisen. Kipinä oli tullut ystävän kehotuksesta tulla auttamaan veistostensa maalaamisessa Koljonvirran veistotapahtumassa 1990-luvulla. Sitä ennen Antero Ronkainen oli ilmaissut luovuuttaan piirtämällä. Veistoksensa hän teki muiden

pihoissa, koska omaa ei ollut. Haaveena oli ryhtyä tekemään ammattimaisesti myyntiteoksia. Ronkainen on lahjoittanut teoksensa ystäville ja sukulaisille sekä eri yhteisöille muun muassa Noormarkun luontopolun varrelle ja Galleria Vanhan Savun luokse Merikarvialla.

ESA SILLANPÄÄ
s. 1948 Kankaanpää

Tukkuliike Lipsasen autonkuljettaja innostui moottorisahaeläinten tekemisestä parikymmentä vuotta sitten. Esa Sillanpään ilmeikkäillä karhuilla on musta kuonon kärki, valkoiset kynnet ja punaiset huulet. Suositun karhuveistosten tekijän omaan pihaan ei ole montaa karhua jäänyt. Rakkaimmat eläinveistokset ovat mökeillä ”Poikelis” ja Pyhänturilla. Iso pöllikasa pihassa muistuttaa tilausveistosten määräästä. Taitava tekijä on tehnyt myös pienoisveistoksia kangaspuista ja sahtitynnyreistä hirviin ja Aarikan pässeihin.

PERTTI TULONEN
1939–1971 Ahlainen

Diabetes esti Pertti Tulosen koulunkäynnin etenemisen kansakoulua pidemmälle, mutta hän käytti lahjojaan patsaiden rakenteluun ja pakinoiden kirjoittamiseen. Hänestä tuli pieni kuuluisuus, ja hänet tunnettiin ”Ahlaisten Uunona”, itseoppineena taiteilijana. Tu-

losen naiivit ja kömpelöt teokset olivat outoja: gorilla, ihmiskasvoinen koira, mutantti mies, lentoon pyrkivää joutsenta tavoitteleva krokotiili, vedenneito. Ne kertoivat yhdessä siitä, miksi Tulosen taide oli syntynyt. Kyseessä ei ollut vain terapia, vaan tienvarrella olevat veistokset mahdollistivat keskustelun paikallisen yhteisön kanssa.

JARMO VALTANEN
s. 1965 Pori

Jarmo Valtanen on Helsinkiin päätyneet porilainen, joka debytoi taiteilijana vuonna 2011. Konseptuaalisen taidekäsitteiden vaikutteet Valtanen ammennettiin opiskeluaikanaan Neuvostoliitossa. Venäjän kielen maisterin niukka ilmaisu, pelkistetty värimaailma ja kirjoitettu viesti toimivat raaka-aineina, joihin lisätään käsitetaiteessa tyyppillinen vieraannuttava elementti. Parhaimmillaan se luo katsojassa ristiriitaisen tunnelman. Valtasen taide kritisoii ihmisen toimintaa maapallolla, ja hän tuntee ylpeyttä antaessaan romulle uuden elämän. Tilainstallaatit Rasilan leirintäalueella on tehty hylättyihin lomamökkeihin.

HANNA VIITALA
s. 1976 Helsinki

Taideterapia avasi Hanna Viitalalle oven myyttien maailmaan. Villinaisen tarinaa lukiessaan hän tajusi, että

naisten vaistonvaraisuuteen ja intuition perustuva ajattelu on tukahduttettu vuosisatojen ajan. Urakeskeinen elämä Lontoossa ja Helsingissä mainosmaailman ja televisiotuotantojen parissa pysähtyi kuin seinään, kun askarruttajakurssi Kankaanpään opistossa laitto elämänarvot kohdalleen. Tästä alkoi matka omaan luovuuteen. Viitalan esinekollaasit sanoittavat ikiaikaisia naiseuden myyttejä ja tuovat niiden sanoman näkyväksi nykyihmiselle. Visionääristen taiteilijoiden tapaan Viitala kokee olevansa välittäjä, jonka käsiä näkymätön voima ohjaa.

JARMO VILLANEN
s. 1950 Pori

Eläkkeellä oleva kirurginen sairaanhoitaja on tehnyt uran kansainvälisillä kriisialueilla. Ihmisen synkimmät puolet on nähty, kidutetut ja murhatut ihmisparat. Köyhissä maissa työ oli palkitsevaa, kun pystyi näkemään työn tulokset heti. Kotimaan luonto on ollut tärkeä vastapaino työlle. Saunan seinään on veistetty luonnollisen kokoinen hirven pää, ja katosta roikkuu suuri majava. Pihassa on pieniä puisia eläinhahmoja. Rakkain aihe on kuitenkin Porin karhu. Suuria karhunpäitä on eri puolilla taloa, ja mökin kulmalla on kipsiin valetut valtavat karhun tassunjäljet.

RAUMA

JAANA AALTOLA
s. 1957 Forssa

Psykologin työssään Jaana Aaltola huomasi pystyvänsä kollegoineen auttamaan vain kolmasosaa asiakkaistaan. Taideterapiaa lukiessaan hän tajusi kuvan vahvan merkityksen. Lähes erakkona sukunsa mailla Rauman Lapissa elävä Hirsyn vapaaherratar ja Sammallahten shamaani on rakentanut erilaisia rakennelmia metsätontilleen. Joka rakennuksella on oma luonteensa. Intian-matkalta tullut kokemus taidekeskuksesta nakuttaa takaraivossa; saisi pitää taideleirejä metsässä ja tehdä shamanistisia matkoja sisimpäänsä. ”Ei kaikki tartte olla marimekkoo saakeli”. Aaltola kokee Pentti Linkolan ajatukset itselleen läheisiksi.

KEIJO ERAKE
s. 1963 Turku

Nuori Keijo Erake ihaili Simo Riikosta ja päätti itsekin kokeilla kynäruiskua.

Riikonen voitti kaikki kisat, mutta nyt Erake on Pohjoismaiden koristemaalarimestari ja ihailtu taitaja. Hän maalaa erityisesti moottoripyöriä mutta myös tauluja. Mainosfirmassa muovipatsaita tehdessään Erake haaveilee omasta veistospuistosta. Työn alla olevat viikinki ja fantasiapeura viittaavat tekijäänsä kiehtoviin länsisuomalaisiin sukujuuriin vanhan aateliston ja soturien jälkeläisenä. Erake suosittelee muillekin styroksiveistosten tekoa. Materiaali on kevyt ja helppo muotoilla, ja laastipinnoitus tekee niistä myös lujia.

YRJÖ HAHTO

s. 1965 Helsinki

Piet Mondrianin maalaus on ripustettu eteisen seinälle – itse maalattu tietenkin. Yrjö Hahdon omat työt ovat ensinäkemältä naivistisia, värikkäitä ja huumorin täyttämiä kepeitä maalauksia. Lähempi tarkastelu paljastaa viiltävän tarkan, ympäröivän yhteisön kipupisteet osoittavan havainnoinnin. Maalauksen ohella Hahto tekee puolisonsa kanssa suorastaan merkittäviä tilainstallaatioita keittiöönsä. Hän on opiskellut Helsingin yliopistossa, ja ikuinen opiskelija on tällä hetkellä kiinnostunut mm. venäjän kielestä. Lapsena Raumalle adoptoituna herännyt kiinnostus kuvataiteeseen on ollut tärkeässä roolissa Hahdon elämässä. Hahto on asunut Kauhajoella vuodesta 1990.

VIHTORI HEINONEN

1895 Eurajoki – 1998 Rauma

Päästyään eläkkeelle Rauma-Repolalta Vihtori Heinonen alkoi veistää hauskoja puuveistoksia. Eläimet ovat toisinaan vain näennäisesti esikuviansa näköisiä. Härästä saa helposti koiran tai aasista jättiläispässin. Satulasepän kädenjälki näkyy vetojuhtien tarkasti

tehdyissä valjaissa. Teosten niukka väripaletti kertonee, että taiteilija käytti teoksiinsa ylijäämämaalaa. Pienoisveistokset kuvaavat 1900-luvun alkupuolen elämää Eurajoella siirtäessä hevostarhoista traktoreihin ja höyrykoneesta sähköön, vapaa-ajan harrastuksia unohtamatta.

JUHANI HILAKARI

s. 1954 Rauma

Työpaikan roskikseen oli menossa jätemetallin paloja. Vuosi oli 1979. Juhani Hilakari hitsasi paloista lintuveistoksia. Kehut siivittivät tekemään lisää, ja kohta piha alkoi täytyä teoksista. Hilakari ei olisi mielellään myynyt, mutta piti saada tilaa vauhdilla syntyville teoksille. Lamavuosina ammatti vaihtui hierojaksi. Lamalle vastaiskuna Hilakari teki lentoon nousevan kotkan. Suurimman raumalaiskotkan siipien väli on kuusi metriä ja paino 350 kiloa. Omassa pihassa Hilakarilla on valtava puinen kotkapari pesässään ja etupihalla äitienpäivälahja vaimolle: jättiläismäinen käsi, joka ojentaa monimetristä tulppaania. Hilakarin linnut ovat Suomen taitavimpia.

KAI HYVÄRINEN

s. 1971 Hanko

”Puunveisto on kuin sipulin kuoriminen – vähitellen kohti ydintä ja välillä itkettää”, kertoo ITE-taiteen vastaalkaja. Mökiltä piti kaataa tuomi, ja rungon kaarevassa mutkassa Kai Hyvä-

rinen huomasi ilmiselvän ponnistavan lohen. Kalalle piti tehdä tietenkin suihkulähde putouksineen. Rohkaistuneena onnistuneesta veistoksesta Hyvärinen on tehnyt kolmisenkymmentä luontoaiheista puuveistosta vajaan kahdessa vuodessa. Teknisen työn opettajana ja vararehtorina työskentelevä Hyvärinen käsittelee puun pintoja myös polttamalla. Hän liittyy mielellään tarinoita teoksiinsa: Katajannokan meriharakan nokka on katajasta. Hyvärisen työt ovat esillä Kourujärven kirjastossa.

JORI TAPIO KALLIOLA

s. 1968 Rauma

Remontin kesken Jori Tapio Kalliola kiinnitti huomiota lattialla sahajauhon keskellä lojuvaan puupalikkaan: ”Eikö tuossa irvistäkin ilmiselvä klovnin naama!” Muutama naula, maalia päälle, ja siinä se oli, uusi suunta elämälle. Aiemmin paremmin muusikkona tunnettu Kalliola saa vihdoin toteuttaa toista puolta luovuudestaan. Hänen puupääkansansa on kertonut totuuksia epäoikeudenmukaisesta maailmasta muutamien vuosien ajan, mutta on mukana myös omia kipeitä lapsuuden muistoja. Työhuoneen oven kyltti siteeraa Erno Paasilinnaa: ”Jokainen ihminen näyttää lopulta löytävän oman paikkansa yhteiskunnassa. Käytännössä se tapahtuu niin että vaihtoehdot karsiutuvat kunnes jäljellä on vain yksi”.

TUULA PAAVOLA

s. 1971 Eurajoki

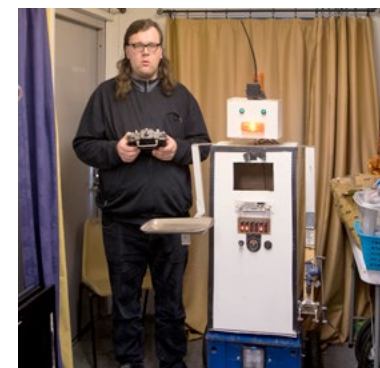

Lähihoitajana työskentelevä Tuula Paavola lienee saanut pistoksen taitteen tekemiseen jo lapsuudessaan asuessaan Väinö Ylénin lähellä. Hän on osallistunut myös Rauman kansalaisopiston puutarhaveistokursseille. Paavolan ketut ja kurjet ovat lähes fotorealistisia. Niiden pintakuviointi on tehty usein silikonimuotilla ja väritys ammattilaisen akryylimaalilla. Paavolan tien varteen pystyttämä vitsikäs lehmä säikäytti ohiajajat, ja hän joutui poistamaan sen, mutta Vasaraisten Vaari odottaa sitkeästi pysäkillä linja-autoa, jota ei enää tule.

SAMUEL SALONEN

s. 1991 Rauma

Samuel Salosen pihaan tuodussa kontissa sijaitsee sähkölaboratorio. Hienoin saavutus on kauko-ohjattava robotti, jonka kanssa on tarkoitus lähteä keikalle toreille ja eri tilaisuuksiin. Liekö

robotti saanut vaikutteita WALL-E-elokuvasta? Salonen harrastaa myös vanhojen invalidimopojen tuunaamista. Sellaisella erikoisvaunulla hän itsekin ajalee lähikauppaan ja aiheuttaa ohikulkijoissa hyvää mieltä. Uusinta suunnitelmaa pienoismallikaupungista valaistune taloineen on jo aloitettu. Mielikuvituksella ei ole rajoja, kun pieninkin idea pistetään toteutukseen ja toimeksi.

ARVO RAFAEL SANTONEN

1924 Nousiainen – 2015 Eura

Arvo Rafael Santonen siirsi yksin vinsillä vetäen talonsa haluamaansa paikkaan. Keittiön käytävä on rakennettu perspektiiviopin mukaan. Talo ei ollut ainoa järjettömän suuri hanke ilman koneellista apua – ”näin on ennenkin pärjätty”. Pihaa vartioi kolmimetrinen keloukko ja muita luontoäidin aloittamia eläinhahmoja. Santonen kirjoitti useita paikallishistorioita ja myös oman tarinansa. Euran Huhtaniittuun kaksivuotiaana huutolaisena kaupattu omavarainen filosofi ja tutkija rakensi tyhjästä itsensä näköisen elämän.

LEENA TORONEN

s. 1953 Kiukainen

Voiko tiehanke kuoria ihmisestä ITE-taiteilijan? Kyllä voi! Tontin revii-rikivi jäi väärälle puolen uutta tietä, ja kivi piti saada haltuun toisella tapaa.

Joka juhannusaatto jo usean vuoden ajan kiven päälle on ilmestynyt Leena Torosen tekemä uusi veistos, jonka aihetta kyläläiset ehtivät useaan kertaan arvuutella etukäteen. Kivistä tuli omaperäinen kivigalleria, ja perinteestä koko yhteisön oma ja odotettu tapahtuma. Torosen motto on ”jos vaan tahtoa on, ihminen osaa tehdä mitä vaan”.

VÄINÖ YLÉN

1908–2000 Kodisjoki

Kun työura oli päätöksessä, pysähtyivät Väinö Ylénin hyötymuraukset kuin tiiliseinä. Ajatukset askartelivat merkittävässä sfäärissä, joihin betoni kuitenkin liittyi olennaisesti. Ylén muutti navettansa galleriaksi ja aloitti patsaidensa rakentelun. Kahden vuosikymmenen huiman uurastuksen tuloksena hallissa seisoo nyt yli 500 betoniteosta, joiden aiheet on poimittu ympäröivästä arjesta. Väinö ja Hilma Ylén perustivat kotimuseon pientalalleen. Myöhemmin taiteilija lahjoitti kotinsa taideteoksineen Kodisjoen saarnahuoneelle. Paikan aukkipidosta lukuisine tapahtumineen kiitos kuuluu paikalliselle taideyhdistykselle.

VARJELTU KYLÄ, Kodiksami

Rauman Kodiksamin kyläyhdistysaktiivit aloittivat linnunpelättimien tekemisen vuonna 2014. Sittemmin sen ottivat omakseen kyläläiset. Ilmeinen esikuva on Suomussalmen *Hiljaisessa kansassa*. Pellon pieleen pystytettiin avoin toimintanurkka materiaaleineen, kiireisimmät saavat lainata sieltä. Kyläläiset viestivät hilpeillä karikatyyrihahmoillaan hyvästä yhteishengestä. Teoksen *Varjeltu kylä* -nimi juontuu pularin tarinasta, jonka mukaan Kodiksami välttyi pahimmalta kur-

juudelta kyläläisten neuvokkuuden ja yhteisötoimintajien avulla. Adventtikalenterin aikaan eri talojen pihaan ilmestyy päivittäin jouluasetelma.

SIIKAINEN

SINIKKA HERNBERG

s. 1957 Siikainen

Sinikka Hernbergin viehättävä savi- ja keramiikkakansa sijoittuu taiteilijan suureen kierrätystä hyödyntävään puutarhaan niin luontevasti, että tuntuu syntyneen niille sijoilleen. Se on valloittanut myös kasvihuoneen, jossa tomaatintaimenet ja kesäkuukat ovat jääneet toisiksi kilpailussa tilasta. ”Onhan niitä syntynyt yli oman tarpeen, mutta kun on tarve tehdä”, toteaa Hernberg. Kansalaisopistojen kurssitoiminta on mahdollistanut teosten tekemisen. Eläkkeellä olevalla lastenhoitajalla ja laitossiivoojalla on nyt aikaa hoitaa puutarhaansa ja kotimuseotaan ja miettiä tulevia hyväntuulien hahmoja ja tarinoita niiden ympärille.

VEIKKO JOKINEN

s. 1938 Siikainen

Idea omien veistosten tekoon tuli Veikko Jokiselle kankaanpääläiseltä puunveistomestari Huhtalalta. Metsurina työskennellyt mies päätti alkaa itsekin veistävä eläkkeellä. Valmiiksi taitavissa

käsissä alkoi syntyä karhuja, pöllöjä ja naisfiguureja. Hienon kokonaisuuden muodostaa yhdestä puusta veistetty penkki sommiteltuine eläin- ja ihmishahmoineen. Jokinen on veistänyt myös kymmeniä humoristisia ukkoja. Suuri osa teoksista on päätynyt muualle. Taitava veistäjä harrastaa myös realistisia piirroksia, joita syntyy talvisai-kaan kymmenittäin.

ILKKA LAHTINEN

s. 1962 Pori

Ilkka Lahtisen kotipihaa lähestyttäessä tien varsilla on erikoisia kasamateoksia ja liikennemerkkejä, jotka ohjaavat ”kartanolle”. Pihan suulle laitettu bussipysäkki muistuttaa Onnibussia lupauksestaan laajentaa pysäkkiverkostoaan. Juhannukseksi tien viereen tulee säättä ennustava lumiukko.

Tekijä itse nimittää töitään huvitöiksi. Lahtisen installaatiotaide saa katsojan hilpeälle tuulelle. ”Niitä vaan pasahuttaa päähän”, hän kertoo teosten syntymisestä. Tienvarsiteoksissa on nerokkaasti valot; heijastin näkyy ohiajajille autoille. Lahtinen on ITE-taiteilija Pentti Siikilän tyttärenpoika ja reservin vääpeli. Päivätyökseen hän tekee kunnossapitohommia Seapackillä Merikarvialla.

PENTTI SIIKILÄ

s. 1941 Siikainen

”Ei tartte kantaa pönttöjä metsiin, kun lintuja ei o.” Pentti Siikilän lohduton ilmastoennuste perustuu vuosikymmeniä tehtyyn työhön metsurina. Patikka- matkoilta tuodut ihmeelliset luonnon mutkat on ripustettu piharakennusten seiniin, ja järeimmistä on tehty tuoleja. Oman metsänsä hän jätti kirveen ja sahan koskemattomaksi. Kun jalka ei nouse enää metsään, Siikilä on alkanut tehdä muovirokasta muotoiluja toteemeja. Ihmisen hiilijalanjäljestä muistuttaa myös muovijätteestä keskelle ikimetsää tehty alkuhärkämäinen esinekooste. Siikilän pihamaalta kuuluu raivokas protesti, mutta sen ääntä ei kukaan kuule.

SÄKYLÄ (JA KÖYLIÖ)

LAURI HUHTINEN

s. 1930 Köyliö

Vähäeleinen Lauri Huhtinen muistuttaa portin pielessä vastaanottavaa ryhdikästä ja sirorakenteista betonisotilasta. Pihassa kaikki on valmista kesäisiä grillijuhlia varten. On possun ja linnun muotoiseksi tehdyt betoniset pihagrillit sekä katosten alle tehdyt juhlavieraat emäntineen ja isäntineen. Onpa itse Riitta Uosukainenkin piipah-

tanut paikalle, samoin turhamainen missi peileineen. Juotavaa on tarjolla ponin sisällä piilossa olevasta säiliöstä. Huhtinen pitää puutarhanhoidosta. Liekö siksi hän on tehnyt myös suihkulähteen, pissivän pojan, tunnetumpaa esikuvaa mukaillen. Itse tehty tuulimylly kertoo pellon laidassa tuulen nopeudet. Teokset ovat syntyneet vuosituuhannen vaihteessa.

ANTTI MAANPÄÄ

s. 1953 Yläne

Taide on kuulunut aina Turun Messukeskuksessa 20 vuotta työskennelleen Antti Maanpään elämään. Hän ei ole koskaan käynyt kursseja mutta on maalannut aina ja käynyt nuoresta pitäen näyttelyissä ja seurannut taide-

keskusteluja. Hieno muotokuva-sarja syntyi nuorena menehtyneen lahjakkaan noormarkkulaisen taiteilijan Ilkka Lammin innoittamana. Välillä Maanpää siteeraa suurten mestareitten teoksia, mutta tulkinta on hänen omina itseään, hienostuneen pohdiskelevia ääriäviivoja. Vaimolleen hän maalasi maiseman mökin ulkorakennuksen seinään. Hän haaveilee kirjan julkaisemisesta maalauksistaan ja runoistaan.

BERIT NIEMI

s. 1969 Tampere

Murheen aallosta ja tuhkasta nousee uutta ja eheää. Sädesieni oli vallannut kodin, mutta se ei kahlinnut luovaa mieltä. Taiteilija purkaa huoliaan muotoilemalla veistoksia. Rikki mennyt

pölynimuri ja vähän betonia, tuloksena hellyttävä norsunpoikanen. Lintuemo syntyi romulaatikon löytöjä hitsaamalla. Berit Niemen teoksissa tekniikka muuntautuu teoksesta toiseen. Hän aloitti syksyllä 2020 opinnot Kankaanpään taidekoulussa. Menetimmekö lupaavan ITE-taiteilijan? Aika näyttää.

ANTTI TUOMENTO

s. 1968 Renko

Antti Tuomento oli Suomen kuuluisimpia nuorallakävelijöitä. Kova harjoittelu toi esiintymiskeikkoja, ja kateellisia riitti ympärillä. Kokemäenjoen ylitys 1987, Imatrankoski 1992, Kalmarinsalmi 1997 ja samana vuonna kiinnitys Sirkus-Finlandiaan. Kovatahtinen elämä aiheutti uupumuksen, ja Tuomento perusti hankkimaansa Tuiskulan vanhaan kansakouluun oman sirkuksensa. Heikkenevä terveys pakotti suuntautumaan uuteen: rakentaa vapaan tyylin arkkitehtuuria edustava kylä, jonka jokaisessa yksityiskohdassa piilee tarina. Tuomento uskoo mielikuvituksen voimaan ja toivoisi sitä opetettavan myös kouluissa.

ULVILA

MATIAS HACKLIN

s. 1988 Ähtäri

Metsurina työskennellessään Matias Hacklin mietti, että ”kai puuta voi työstää muullakin tavoin kuin sahaamalla”. Suomen 100-vuotisjuhluvuoden kunniaksi vanhempien kesämökille syntyi

ITE-TAIDE NÄKYY JA KUULUU SUOMESSA JA KANSAINVÄLISESTI

Olemme Maaseudun Sivistysliitossa tehneet viime vuosina paljon uudenlaisia avauksia ITE-taiteen parissa. Alueellisten kartoitusten rinnalla tarjoamme ITE-taiteilijoille monenlaisia mahdollisuuksia esittää omia teoksiaan ja kutsumme heitä myös mukaan erilaisiin taideprojekteihin.

Valitsimme vuoden ITE-taiteilijan ensimmäisen kerran 2019. Hän oli nokialainen Paula Huhtanen. Vuoden 2021 ITE-taiteilija on hankolainen Jori Tapio Kalliola. Järjestämme taiteilijan kesäisen juhlanäytelyn Raumalla, ja sen yhteydessä hän viettää työskentelyjakson RaumArsin residenssiohjelmassa. Tittelivuoteen sisältyy paljon julkisuutta, verkostoitumismatkoja ja webinaareja.

Vuotuinen Karhufestivaalimme on itseoppi- neiden moottorisahaveistäjien paraatinäytös. Sen myötä Ilomantsiin on syntynyt satamäärin karhuveistoksia kylänraitille ja lähimetsikköön. Vuosien myötä on paikkakunnalle syntymässä kiehtova veistospuisto ”Tuhannen karhun maa”.

MSL:lla on laaja kulttuuritoimijoiden kontaktiverkosto niin Suomessa kuin Euroopassa. Olemme olleet perustamassa European Outsider Art Associationia, jonka toimintaa edelleen aktiivisesti edistämme. Yhteistyökumppaneidemme avulla olemme päässeet esittelemään suomalaista ITE-taidetta maailmalla, ja usein saamme myös kansainvälisiä vierailijoita tutustumaan ITE-taiteeseen. Vuosien varrella yhteistyö on tiivistynyt ja monipuolistunut myös usean kotimaisen museon ja kunnan kanssa.

Omistamme laajan ITE-taidekokoelman, jonka teoksia lainaamme näyttelyihin vuosittain kymmeniä. Laaja kokoelmatietokanta palvelee tutkijoita ja kuraattoreita suomen ja englannin kielillä. Ainutlaatuinen ITE- ja outsider-taiteen käsikirjasto toimitiloissamme Helsingissä tarjoaa tutkijoille erinomaisen mahdollisuuden syventyä alan kotimaiseen ja kansainväliseen kirjallisuuteen. Tervetuloa tutustumaan – ja työskentelemään kanssamme!

*Helka Ketonen, kulttuurijohtaja
Raija Kallioinen, kulttuurituottaja*

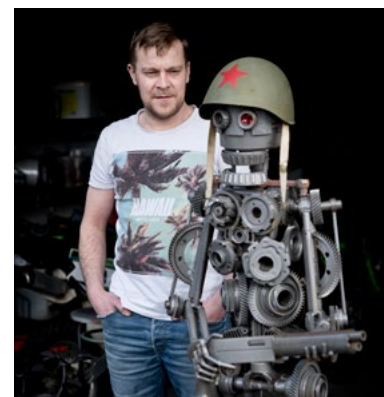
suuri Juoksija-veistos. Isoja veistoksia ei kerrostalossa tehdä. Hacklinilla onkin piilopirtti läheisessä metsässä, jossa hän toteuttaa itseään. Nerokas diili paikallisen metsänomistajan kanssa mahdollistaa tämän – kahden hehtaarin palstaa vastaan Hacklin hoitaa metsää. Uteliaille tiedoksi: turha etsiä, ette löydä paikkaa.

JANI HÄMÄLÄINEN

s. 1974 Pori

”Roinaa ja romua oli kertynyt, kun oli korjannut kaikkia vehkeitä”, kertoo Södertäljessä varttunut hitsaaja taiteellisen työskentelynsä alkamisesta reilu viisi vuotta sitten. Suomen sotilaan, Darth Vaderin, palomiehen ja koiran hän teki tilaustöinä naapureille ja tutuille. Kauniit kestopuut puutarhassa ovat

työpaikan jämpäpaloista; pyöreät kiekot taitetaan itse tehdyssä prässissä. Jani Hämäläinen on onnistunut luomaan katkeamattoman materiaaliverkoston vaihteistoukoilleen. Yhdestä paikasta tulee poisheitettyjä auton osia, toisesta vanhoja vaihteistoja ja kolmannesta hiekkapuhallus ja lakkaus.

AIMO KOSKINEN

s. 1944 Ulvila

Korkean katoksen takarivissä seisovat pihamaalla kasvaneista rivoista männystä tehdyt naisveistokset. Idea niiden tekemiseen syntyi 1970-luvulla pihan grillijuhlista, kun mäntyjen muodot laittoivat vieraiden mielikuvituksen liikkeelle. Patsaita syntyi toistakymmentä vuoden kahden välein. Kiinnostus vanhoihin traktoreihin syrjäytti kuitenkin taiteen tekemisen 1980-luvulla. Aimo Koskisen vimma kerätä kaikkea vanhaa on kätkeyty aatrium-pihan sisään. Erikoiset rakennelmat ja ympäröivä aita portteineen ja hevospatsaineen saavat ohikulkijan päät kääntymään. Ties min-käläinen pihasta olisi tullut, jos vinkki Koskisesta olisi tavoittanut Veli Granön Onnela-projekteineen.

KIRJOITTAJAT

Veli Granö

Taiteilija, valokuvaaja, Porvoo

Riikka Haapalainen

Vanhempi yliopistonlehtori, Aalto-yliopisto, Helsinki

Minna Haveri

Taiteentutkija, lastenkulttuuripäällikkö, Hämeenlinna

Martti Honkanen

Tutkija, filosofi, Juuka

Harri Kalha

Tietokirjailija, taiteilija, Helsinki

Raija Kallioinen

Kulttuurituottaja, Maaseudun Sivistysliitto, Helsinki

Helka Ketonen

Kulttuurijohtaja, Maaseudun Sivistysliitto, Helsinki

Tapio Koivukari

Kirjailija, Rauma

Sini Kuvaja

Kulttuuritoimittaja, *Satakunnan kansa*, Pori

John Maizels

Päätoimittaja, *Raw Vision Magazine*, UK

Elina Vuorimies

ITE-amanuenssi, K.H.Renlundin museo, Kokkola

ITE-TAITEEN KARTOITUSHANKKEET JA JULKAISUT

1998–2001 *Itse tehty elämä*, valtakunnallinen peruskartoitus. Maaseudun Sivistysliitto, Kansanmusiikkisäätiö. Suomen Kulttuurirahasto. Julkaisut: *Itse Tehty Elämä ITE – DIY Lives* (2000), *ITE rajoilla* (2001), *ITE käsillä* (2003).

2002–2004 *Kansankulttuurit kohtaavat* -hanke, Varsinais-Suomi ja Viron Hiidenmaa. Some-ron kaupunki, Maaseudun Sivistysliitto. Interreg-rahoitus. Julkaisu: *ITE paikalla* (2004).

2004–2006 *ITE Pohjanmaalla* -hanke, **2006** *ITE Pohjois-Pohjanmaalla* -hanke, **2006–2007** *ITE jokivarsilla* -hanke. Kansanmusiikkisäätiö, Maaseudun Sivistysliitto. EU:n maaseuturahasto / Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus ja Leader+, Pohjois-Pohjanmaan liitto. Julkaisut: *ITE lakeuksilla* (2006) ja *ITE jokivarsilla* (2008).

2005–2007 *ITE Kainuu – luovat vaihtoehdot* -esiselvitys ja -hanke. Maaseudun Sivistysliitto. EU:n maaseuturahasto / Kainuun ELY-keskus. Julkaisu: *ITE korvessa* (2007).

2008 ja **2009–2010** *ITE Vaaroilla* -esiselvitys ja -hanke. Maaseudun Sivistysliitto. EU:n maaseuturahasto / Pohjois-Karjalan Leader-yhdistykset. Julkaisu: *ITE vaaroilla* (2010).

2007 ja **2008–2010** *ITE esillä* ja *ITE keskellä* -hankkeet sekä uusiosoitteita esitellyt *ITE Soi & Esillä* -hanke. Maaseudun Sivistysliitto. EU:n maaseuturahasto / Leader Viisari, Leader Vesuri. Julkaisu: *ITE keskellä* (2010).

2009–2013 *ITE Lapissa* -esiselvitys ja -hanke. Maaseudun Sivistysliitto. EU:n maaseuturahasto / Lapin ELY-keskus, Pohjoismainen kulttuurirahasto. Julkaisu: *ITE Lapissa* (2013).

2011–2014 *ITE kaakossa* -hanke, Etelä-Karjala ja Kymenlaakso. Maaseudun Sivistysliitto. EU:n maaseuturahasto / Kaakkois-Suomen ELY-keskus. Julkaisu: *ITE kaakossa* (2013).

2016–2017 *ITE Saimaalla* -kartoitushanke ja **2018** esittelyhanke, Etelä-Savo. Maaseudun Sivistysliitto. EU:n maaseuturahasto / Leader Piällysmies, Leader Rajupusu. Julkaisu: *ITE Saimaalla* (2018).

2017–2018 *ITE Pirkanmaalla* -hanke. Maaseudun Sivistysliitto. EU:n maaseuturahasto / Pirkanmaan ELY-keskus. Julkaisu: *ITE teossa* (2018).

2019–2021 *ITE Satakunnassa* -hanke ja Pyhäjärvisuodan kartoitushanke. Maaseudun Sivistysliitto. EU:n maaseuturahasto / Satakunnan Leader-yhdistykset. Julkaisu: *ITE Satakunnassa* (2021).

2020–2021 *ITE Hämeessä – omaehtoinen luovuus matkailun voimavarana* -hanke. Maaseudun Sivistysliitto. EU:n maaseuturahasto / Hämeen ELY-keskus. Julkaisu: *ITE Hämeessä* (2021).

2021–2022 *ITE Pohjois-Savossa – omaehtoinen luovuus matkailun voimavarana* -hanke. Maaseudun Sivistysliitto. EU:n maaseuturahasto / Pohjois-Savon ELY-keskus. Julkaisu tulossa (2022).

TEEMAJULKAISUJA

ITE hengessä (2006)

ITE Art in Finland (2011)

Pehmeä taide (2016)

Exploring – A Swiss view on Finnish ITE art / Retkiä

ITE-Suomessa (2016)

ISBN 978-951-9436-71-5

9 789519 436715

ITE Satakunnassa esittelee satakuntalaisen ITE-taiteen hämmästyttäviä saavutuksia. Satakuntalainen identiteetti on rakentunut Kokemäenjoen avaraan laaksoon, soille ja karikkoiselle rannikolle. Alueen monimielinen kuiva huumori ei ehkä avaudu helposti muualta tulleelle, mutta satakuntalainen ITE-taide piirtää kuvan hauskaasta ja omanarvontuntoisesta yhteisöllisen tekemisen kulttuurista. Ennakkoluulottomuudesta kielii myös naisten ja nuorten tekijöiden monilukuisuus.

ITE Satakunnassa avaa hieman sulkeutuneena pidetyn maakunnan ovet apposen auki ja kutsuu etsimään syytä alueelta löytyneen ITE-taiteen suureen määrään.
Luanikast reissu ITE-taitee peräs!